

ДРУГИ ДЕО

УСТАНАК У ПОМОРАВЉУ 1941. ГОДИНЕ

После капитулације бивше југословенске војске, априла 1941. године, и доласка окупатора у Поморавље, рат није био завршен. Немци су наишли на силан отпор родољуба овога краја. Најбољи пример за ово је отпор становништва града Јагодине (10. VI 1941. године).

Још од првих дана окупације Немци су морали да рачунају на отпор народа у овоме крају. Традиционални и слободарски дух народа и овог пута је дошао до изражаја. Немци су имали тешкоћа око успостављања своје власти, јер су многи људи напустили своје дотадашње функције и клонили се Немаца. У овом тешком времену једини искрени пријатељ народа била је КПЈ, која се ставила на чело народног покрета у борби против туђинске власти. Припреме за оружану борбу против окупатора текле су у највећој тајности.

На саветовању ПК КПЈ за Србију, које је одржано 29. марта 1941. године у Београду (у једној кући на Бановом брду), на коме је присуствовао и друг Тито, донета је одлука да се Петар Стамболић упути на партијски рад у Поморавље као инструктор, а Милан Мијалковић Чича да се повуче с тог терена и оде за партијског инструктора у Ужице. Ова промена је извршена због тога што су обојица били као партијски радници компромитовани у својим крајевима, а полиција је будно пратила њихово кретање.

У то време у Поморављу су већ постојали ОК КПЈ за округ моравски, два среска и три месна комитета КПЈ, као и већи број организација КПЈ и СКОЈ-а и извесна партијска упоришта која су формирали Милан

Мијалковић Чича, Бранко Крсмановић Шпанац, Бошко Ђуричић, правник из Јагодине и други.

После напада Немачке на Југославију, делатност ОК КПЈ са седиштем у Јагодини простира се на територији 11 бивших срезова:

Беличког среза (Јагодина),
Раваничког среза (Ћуприја),
Параћинског среза (Параћин),
Темнићког среза (Варварин),
Левачког среза (Рековац),
Деспотовачког среза (Деспотовац),
Ресавског среза (Свилајнац),
Моравског среза (Жабари),
Јасеничког среза (Смедеревска Паланка),
Великоорашког среза (Велико Орашје) и
Лепеничког среза (Рача).

ОК КПЈ за округ моравски у Јагодини

Априла 1941. године чланови ОК КПЈ у Јагодини били су:

1. Радислав Никчевић, правник из Јагодине — секретар,
2. Јован Милосављевић, студент медицине из Багдана,
3. Живота Станисављевић, металски радник из С. Паланке и
4. Милорад Марковић, опанчарски радник из Секурича.

После напада Немачке на СССР, 25. јуна 1941. године, извршена је реорганизација у Окружном комитету КПЈ за Поморавље са седиштем у Јагодини, те је његов састав изгледао овако:

1. Петар Велебит, обућ. радник из Београда — секретар,

2. Радислав Никчевић, правник из Јагодине,
3. Јован Милосављевић, студент медицине из Багдана,
4. Милан Премасунац, радник (секретар ОК СКОЈ-а),
5. Живота Станисављевић, металски радник из Смедеревске Паланке,
6. Ратомир Ристић Сеља, студент медицине из Сугубине и
7. Милорад Марковић, опанчарски радник из Секурича.

У исто време при ОК КПЈ у Јагодини створена је и Војна комисија, коју је водио Лабуд Ђукић, учитељ, резервни официр, који је тих дана примљен за члана КПЈ. Ову Комисију је оформио и дао јој прва војна упутства Бранко Крсмановић Шпанац, родом из Доње Мутнице.

После погибије чланова ОК КПЈ за Јагодину Радислава Никчевића, Јоце Милосављевића, Животе Станисављевића, а касније и Милана Премасунца, по директиви ПК КПЈ за Србију формиран је ОК КПЈ за Доње Поморавље. Он је обухватао територију на којој је оперисао Други шумадијски партизански одред. На састанку који је одржан око 15 септембра у селу Вучићу (Лепеница), а коме је присуствовао и Петар Стамболић, у ОК КПЈ су изабрани:

1. Вита Цветковић, столарски радник из Новог Села — секретар,
2. Ратомир Ристић Сеља, студент медицине из Сугубине,
3. Света Ђорђевић, студент из Смедеревске Паланке и
4. Рада Миљковић, учитељица из Белице код Јагодине.)

*) ИАС — К—10 — 34/967. стр. 3.

ИАС — К—3 — 8/585, стр. 2 и 3. '

Вита Цветковић: *Извештај пугие ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 193.

ОРГАНИЗАЦИЈА КПЈ, СКОЈ-а И ПАРТИЈСКА
УПОРИШТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОК КПЈ
ЗА ОКРУГ МОРАВСКИ У ТОКУ 1941. ГОДИНЕ

1. Белички срез: Јагодина (Светозарево)

Априла 1941. године били су чланови Среског комитета КПЈ у Јагодини:

1. Бошко Ђуричић, правник из Јагодине,
2. Божа Жарић, шофер из Јагодине,
3. Радислав Никчевић, правник из Јагодине,
4. Милорад Марковић, опанчарски радник из Секурича и
5. Јован Милосављевић, студент медицине из Багдана.

Зна се да су били чланови Среског комитета СКОЈ-а у Јагодини:

1. Живадин Јанковић Кум, ђак из Ланишта,
2. Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине и
3. Љубинка Крстић, кројачка радница из Јагодине.

На дан 18. априла 1941. године били су чланови Месног комитета КПЈ у Јагодини:

1. Раде Солунац, молерски радник — секретар,
2. Божа Жарић, шофер из Јагодине,
3. Светица Живановић, трговачки помоћник из Мишевића,
4. Ратомир Ристић Сеља, студент медицине из Сугубине,
5. Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине,
6. Љубинка Крстић, кројачка радница из Јагодине,
7. Бошко Ђуричић, правник из Јагодине,
8. Славка Ђурђевић-Ђуричић, правник из Јагодине,
9. Тодор Дирака, берберски радник из Јагодине,
10. Ранко Велички, обућарски радник из Јагодине,
11. Младен Миленковић, опанчарски радник из Црнча,

12. Величко Јовановић,
13. Рада Миљковић, учитељица из Белице,
14. Раде Николић Чоче, правник из Јагодине.

Није познато колико је партијских ћелија било у Јагодини у 1941. години, али се зна да су били чланови КПЈ:

1. Милан Мијалковић Чича, професор из Винораче,
2. Бошко Ђуричић, правник из Јагодине,
3. Славка Ђурђевић-Ђуричић, правник из Јагодине (марта 1941. године, секретар једне ћелије),
4. Раде Николић Чоче, правник из Јагодине,
5. Атанасије Тошић-Марић, обућарски радник из Јагодине,
6. Тодор Дирака, бербарски радник из Јагодине,
7. Никола Дирака, столарски радник из Јагодине,
8. Божа Жарић, шофер из Јагодине,
9. Милева Жарић, домаћица из Јагодине,
10. Милосав Живановић, столарски радник из Г. Рачника,
11. Радислав Никчевић, правник из Јагодине,
12. Младен Миленковић, опанчарски радник из Црнча,
13. Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине,
14. Радомир Милојевић, трговачки помоћник из Рековца,
15. Љубинка Крстић, кројачка радница из Јагодине,
16. Станко Петровић, ливац из Јагодине,
17. Раде Солунац, молерски радник из Јагодине (1941. године секретар једне ћелије),
18. Ранко Велички, обућарски радник из Јагодине,
19. Светица Живановић, трговачки помоћник из Мишевића (у 1941. години секретар једне ћелије),
20. Илија Чанић, ливац из Јагодине,
21. Стојанка Чанић, домаћица из Јагодине,
22. Властимир Марјановић, столарски радник из Јагодине,
23. Милорад Марковић, опанчарски радник из Секурича,

24. Живадин Јанковић Кум, ђак из Ланишта,
25. Ратко Павићевић, чиновник земљорадничке за-
Друге,
26. Сретен Јоцић, кожарски радник из Јагодине,
27. Љубинко Мијушковић, браварски радник из Ја-
године,
28. Јован Милосављевић, студент медицине из Ба-
грдана,
29. Ратомир Ристић Сеља, студент медицине из
Сугубине,
30. Рада Миљковић, учитељица из Белице,
31. Радмила Миљковић, текстилна радница из Белице,
32. Љубинка Милосављевић, студент права из Ба-
грдана,
33. Вида Милосављевић Кева, домаћица из Багрдана,
34. Лабуд Ђукић, учитељ из Јагодине,
35. Љуба Расулић, радник из Јагодине,
36. Душан Лазић, пиварски радник из Јагодине,
37. Мића Узелац, професор из Јагодине,
38. Богомир Стојановић,
39. Мића Ковачевић, студент права из Јагодине,
40. Сима Илић, радник,
41. Љубиша Радуловић, чиновник пиваре,
42. Љубиша Перуничкић, месарски радник из Јаго-
дине и
43. Љубиша Урошевић, акт. потпоручник из Рибара.

У Јагодини је било више актива СКОЈ-а и не може се тачно установити којим су активима припадали следећи чланови СКОЈ-а:

1. Милан Величковић, учитељац,
2. Рада Михајловић, учитељац,
3. Вита Петковић, учитељац,
4. Бранко Ђорђевић Чупа, учитељац,
5. Драган Михајловић, учитељац,
6. Јован Гостовић, учитељац,
7. Душан Ћирић Ћира Месец, учитељац,
8. Радомир Додић, учитељац,
9. Бранко Латас, учитељац,
10. Синиша Јањић, учитељац,

11. Душан Миљковић, учитељац,
12. Бранко Радосављевић Трућко, учитељац,
13. Драган Ђорђевић, учитељац,
14. Зоран Радуловић, ђак гимназије,
15. Воја Марковић, ђак гимназије из Свилајнца,
16. Вида Ђукић, ђак (курир ОК КПЈ),
17. Перица Грачанин, месарски радник,
18. Јека Ђукић, ђак,
19. Маргита Марковић, ђак,
20. Ена Милановић, ђак,
21. Ангелина Расулић, кројачка радница,
22. Зорица Милосављевић, ђак и
23. Перица Милосављевић, ђак (курир Беличке чете).

(Састанцима актива СКОЈ-а најчешће су присуствовали — Славка Ђуричић, Љубинка Крстић, Ружица Милановић, Рада Миљковић, Бошко Ђуричић, Јоца Милосављевић, Радислав Никчевић и Живадин Јанковић Кум).

Ланиште :

Партијску ћелију у Ланишту у 1941. години сачињавали су:

1. Милашин Станојевић, земљорадник — секретар,
2. Станоје Миливојевић, земљорадник и
3. Љубиша Милошевић, земљорадник.

У активу СКОЈ-а 1941. године у Ланишту били су:

1. Живадин Јанковић Кум, ђак — секретар,
2. Михајло Васић, учитељац и
3. Живота Зарић, железнички службеник.

Шантаровац:

У 1941. години партијска ћелија у селу Шантаровцу обухватала је чланове КПЈ из Шантаровца, Бунара и Шуљковца. У овој организацији били су чланови КПЈ:

1. Добрила Стамболић, учитељица из Шантаровца — секретар,
2. Александар Вељковић Цуле, ђак из Шантаровца (секретар, после одласка Добриле Стамболић — јануара),

3. Радоје Стефановић Топа, из Шантаровца,
4. Бора Николић, земљорадник из Шантаровца,
5. Радомир Стефановић Пушкар, земљорадник из Шантаровца,
6. Живко Томић, земљорадник из Шантаровца,
7. Драгче Милосављевић, абацијски радник из Шантаровца,
8. Животије Петровић Жила, земљорадник из Бунара,
9. Драгомир Јевтић, кројач из Бунара,
10. Милашин Стефановић, из Бунара,
11. Душан Илић Шустер, из Бунара,
12. Александар Стефановић Санда, из Шуљковца,
13. Деса Стефановић, домаћица из Шуљковца и
14. Момчило Пантић, из Шуљковца.

Драгоцвет:

У 1941. години у Драгоцвету је био члан КПЈ:

1. Милан Миловановић, земљорадник.

Кочино Село:

У Кочином Селу били су чланови КПЈ и СКОЈ-а:

1. Драгиша Милошевић, металски радник — члан КПЈ,
2. Светислав Савић, ђак, члан СКОЈ-а,
3. Драгомир Савић, ђак, члан СКОЈ-а и
4. Стојан Милановић, земљорадник, члан СКОЈ-а.²⁾

2. Раванички срез: Ћуприја

Априла месеца 1941. године били су чланови Среског комитета КПЈ у Ћуприји:

1. Данило Димитријевић, студент из Мијатовца — секретар,
2. Живка Дамњановић, студент из Ћуприје,

²⁾ ИАС — К—3 — 18/601, С1р. 5—29; 8/585 стр. 2, 3;
66/1102, стр. 2.

ИАС — К—10 — 34/967, стр. 4, 5.

3. Рада Миљковић, учитељица у Ивапковцу и
4. Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике шећера.

У Среском комитету СКОЈ-а у Ћуприји у 1941. години били су:

1. Живка Дамњановић, студент из Ћуприје — секретар,
2. Гојко Груловић, ђак из Ћуприје и
3. Младен Јевтић, радник из Ћуприје.

У току 1941. године у Ћуприји је постојао Месни комитет КПЈ који је формиран крајем 1940. године. Чланови овог Комитета били су:

1. Живка Дамњановић, студент из Ћуприје — секретар,
2. Гојко Груловић, ђак из Ћуприје и
3. Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике шећера.

Јуна 1941. године формиран је Месни комитет СКОЈ-а у Ћуприји. Чланови овог Комитета били су:

1. Младен Јевтић, металски радник из Ћуприје — секретар,
2. Зорица Дамњановић, студент из Ћуприје,
3. Димитрије Мартиновић, радник фабрике шећера,
4. Миодраг Павловић, Циле, типографски радник из Ћуприје и
5. Живорад Симић, обућарски радник из Ћуприје.

Зна се да су у Ћуприји биле две партијске организације и да је секретар једне био Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике шећера, а друге Живка Дамњановић, студент. Не може се утврдити којој су од ових двеју партијских организација припадали следећи чланови КПЈ у 1941. години:

1. Гојко Груловић, ђак гимназије у Ћуприји,
2. Живка Дамњановић, студент из Ћуприје (секретар једне ћелије),
3. Зорица Дамњановић, ђак гимназије из Ћуприје,

4. Косара Дамњановић, домаћица из Ћуприје,
5. Данило Димитријевић, студент медицине из Ми-
јатовца,
6. Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике ше-
ћера у Ћуприји,
7. Никола Дуликравић, радник из Ћуприје,
8. Милен Илић, опанчарски радник из Ћуприје,
9. (?) Јукић, машиниста брикетнице из Ћуприје,
10. Никола Кртенић, бравар из Ћуприје,
11. Милашин Марковић, абацијски радник из Ћу-
прије,
12. Вука Михајловић, домаћица из Ћуприје,
13. Радисав Миладиновић Дида, абацијски радник из
Ћуприје,
14. Илија Милосављевић Тинкић, кројач из Ћуприје,
15. Тадиша Минић, професор из Ћуприје,
16. Миодраг Поповић, техничар из Ћуприје,
17. Наталија Поповић Мила, домаћица из Ћуприје,
18. Бисерка Томић, домаћица из Ћуприје,
19. Станоје Томић, бравар ложионице из Ћуприје,
20. Анка Стојановић, домаћица из Ћуприје и
21. Рада Миљковић, учитељица у Иванковцу.

У 1941. години у Ћуприји је постојало неколико ак-
тива СКОЈ-а. Није познато којим су активима припадали
следећи чланови СКОЈ-а:

1. Антоније Гајић,
2. Живадин Дамњановић Жан, ђак гимназије,
3. Сретен Здравковић, кожарски радник,
4. Младен Јевтић, бравар,
5. Ђорђе Кртенић, графички радник,
6. Миодраг Лазаревић Бекрија, ђак гимназије,
7. Живорад Дамњановић, радник,
8. Иван Легац, ђак,
9. Војислав Мартиновић Мариче, графички радник,
10. Владимир Марјановић, ђак,
11. Живка Марковић, ђак,
12. Љубица Марковић, ђак,
13. Анка Мартиновић, радница,
14. Димитрије Мартиновић Мита Прасе, радник,

15. Бранко Меркл, столар,
16. Драгомир Милетић Бабиндрага, ђак,
17. Софија Милетић, ђак,
18. Сека Милосављевић-Тинкић, кројачка радница,
19. Миланче Минић, техничар,
20. Војислав Мицкић, ђак,
21. Гмитар Настић, радник,
22. Петар Наумовић, ђак,
23. Миодраг Нешић, ђак,
24. Мирко Нешић, радник,
25. Мирослава Нешић Мица, радница,
26. Миодраг Павловић Циле, типографски радник,
27. Александар Петровић, ђак,
28. Душан Петровић, ђак
29. Даринка Сенић, ђак
30. Јован Сибиновић Јова Трбоња, ђак,
31. Живорад Симић Жика Аламуња, радник,
32. Радомир Симоновић Штиглиц, графички радник,
33. Ангелина Стојић, ђак,
34. Ружа Тасић, домаћица из Мијатовца,
35. Мирко Тодоровић Пујац, кројач,
36. Вера Ценић, ђак,
37. Љубица Ценић, радница,
38. Милица Ценић, ђак и
39. Бранко (?), крзнарски радник.

Крушар:

Јуна месеца 1941. године у Крушару је формирана партијска ћелија:

1. Тихомир Илић, радник,
2. Драгиша Обрадовић, радник,
3. Љубиша Ђорђевић, радник и
4. Божа Стојановић, радник.

Сење :

Јуна месеца 1941. године Живка Дамњановић је учла-
нила у КПЈ два друга из Сења:

1. Срета Ђорђевић Вељков и
2. Мика Тодоровић.

Супска:

Јуна месеца 1941. године у Супској су била два члана КПЈ:

1. Миодраг Рајковић, радник и
2. Радомир Миливојевић, радник.

Сисевац:

У 1941. години у Сисевцу је био члан КПЈ:

1. Михаил Иванович - Калењин (руски емигрант), радник.

Сењски Рудник:

У 1941. години у Сењском Руднику био је члан КПЈ:

1. Миленко Шаторић, рударски надзорник.³⁾

3. Параћински срез: Параћин

У 1941. години у параћинском срезу није постојао Срески ни Месни комитет КПЈ. У граду је било неколико партијских ћелија.

У партијској ћелији фабрике стакла до 6. марта 1941. године били су:

1. Раде Николић Пикула, радник — секретар,
2. Франц Розин, радник,
3. Михајло Илић Куља, радник,
4. Димитрије Марјановић Микалонац, радник и
5. Виктор Вајт, радник.

У току 1941. године у градској ћелији у Параћину били су чланови КПЈ:

1. Бранко Крсмановић Шпанац,
2. Миле Радојковић, берберин,

³⁾ ИАС — К—4 — 42/1057, стр. 2—10; 16/599, стр. 29.

ИАС — К—5 — 12/595, стр. 13, 27, 28, 29, 61, 64, 66, 72.

ИАС — К—7 — 87/1122, стр. 1, 2.

3. Јован Крстић, типограф,
4. Цветко (?) Румун, радник фабрике штофа,
5. Драгиша Цанковић, судски приправник,
6. Стојанка Радошевић, професор,
7. Милоје Јоцић, радник,
8. Божа Златковић,
9. Милорад Чалић-Станковић,
10. Стеван Иличић, радник,
11. Нада Димитријевић, наставница домаћинске
школе и
12. Јанићије Јовић, поштар.

У 1941. години чланови СКОЈ-а у Параћину били су:

1. Ружица Матић, учитељица (курир ОК КПЈ),
2. Драгољуб Павловић, радник фабрике штофа,
3. Бора Миленковић, радник,
4. Душан Ћирић Ћира Месец, учитељац,
5. Слободан Ћирић, студент и
6. Живота Павловић, стакларски радник.

Јула месеца 1941. године Петар Стамболић је одржао састанак у Параћину са симпатизерима НОП-а, опанчарским и обућарским радницима, који су касније у току 1941. године примљени у Партију. Од опанчара присуствовали су Драги Аранђеловић, Драгутин Петровић, Радосав Милановић, Станко Јовичић и Бошко Илић; а од обућара Павле Павловић, Влада Минић, Влада Давидовић, Љуба Јовичић и Ђорђе Нешић.

Поповац:

У 1941. години у Поповцу су били чланови КПЈ:

1. Бранко Ристић, радник,
2. Александар Ташковић Аца, радник,
3. Станисав Вучковић, радник и
4. Коста (?), радник.

Члан СКОЈ-а у поповцу био је:

1. Михајло Пејчић, ђак, родом из Београда.

Бошњане:

У 1941. години у Бошњану су били чланови КПЈ:

1. Градибор Марић, стакларски радник и
2. Драгољуб Марић, етакларски радник.⁴⁾

4. Темнићки срез: Варварин

У 1941. години чланови КПЈ у Варварину били су:

1. Радомир Матић Дома, адвокатски приправник,
2. Вера Матић, домаћица — секретар,
3. Александар Павић, земљорадник и
4. Богомир Стефановић, земљорадник.

Бачина:

У 1941. години у Бачини су били чланови КПЈ:

1. Добривоје Ђокић, опанчарски радник — секретар,
2. Душан Живадиновић, опанчарски радник и
3. Чедомир Живковић, земљорадник.

Поточац:

У 1941. години у Поточцу су били чланови КПЈ:

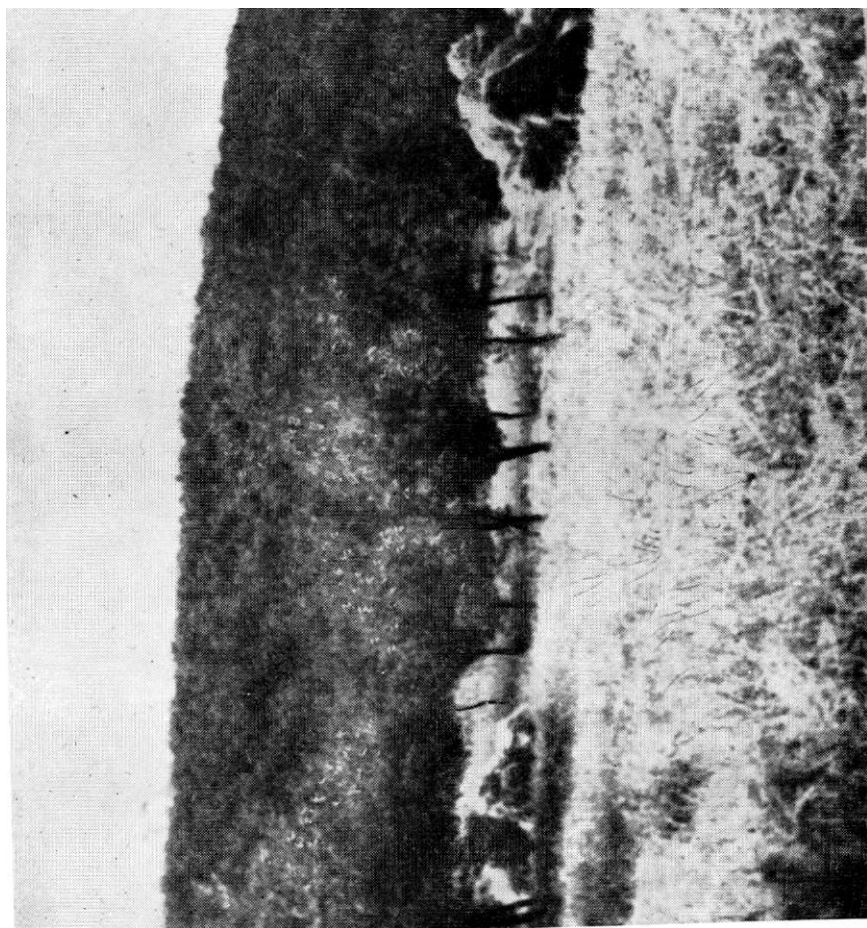
1. Милош Петровић, земљорадник,
2. Драгомир Глигоријевић, службеник,
3. Вукадин Глигоријевић, земљорадник и
4. Бора (?). (погинуо априла 1941. године).

Парцане:

У 1941. години чланови КПЈ у Парцану били су:

1. Мирко Томић, правник,
2. Миодраг Милојевић Мита, земљорадник,
3. Стојан Милојевић, опанчарски радник и
4. Љубиша Стефановић, земљорадник.

⁴⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 13, 27—29, 61, 64, 72;
81/1116, отр. 12.

Багремар Мике Милановића" на Ђурђевом брду, где је М. јула 1941 године формирана Беличка партизанска чета (ИАС - Ф-9/12)

Народни херој Радислав
Никчевић, члан ОК КПЈ
за Јагодину. Ухваћен од
Немаца и стрељан 8. ав-
густа 1941. године у Мило-
шеву код Јагодине (ИАС
Ф—6/91)

„Бакарни Кладенац“ на
Јухору — место где је ло-
горовао Поморавски одред
(ИАС — Ф—>1072)

Вратаре:

У 1941. години чланови КПЈ у Вратару били су:

1. Светозар Матић Тоза, земљорадник и
2. Вучица Матић, домаћица.

Обреж:

У 1941. години у Обрежу је био члан КПЈ:

1. Света Томић, кројач.

Својново:

У 1941. години у Својнову је био члан КПЈ:

1. Жика Јаковљевић, земљорадник.⁵⁾

5. *Левачки срез:*

У 1941. години у левачком срезу били су чланови КПЈ:

Секурич:

1. Милорад Марковић, опанчарски радник.

Мотић:

1. Обрад Живковић, земљорадник.

Сугубина:

1. Ратомир Ристић Сеља, студент медицине.

Драгово:

1. Митко Анђелковић, земљорадник (кандидат).

Вукмановац:

1. Маринковић Миодраг, кројач (повезан са Радетом Митровићем у Крагујевцу).

⁵⁾ ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 1—61; 110/1233, стр. 1—94.

Цикот:

1. Миливоје Димитријевић, абацијски радник.

Сибница:

1. Миленко Јовичић, аеронаутички радник.")

6. Деспотовачки срез: Деспотовац

Организација КПЈ у Деспотовцу није постојала, али је постојало партијско упориште, које су чинили:

1. Радмила Поповић Кика, студент медицине (чл. СКОЈ-а),
2. (?) Јанчић геометар (симпатизер),
3. Станисав Милојковић, земљорадник из Витанца (симпатизер) и
4. Радомир Маленовић, коларски радник из села Деспотовца (симпатизер).

Равна Река:

Пре напада Немачке на Југославију у 1941. години у Равној Реци било је 4 партијске организације:

Прва:

1. Петар Жалац, рудар (секретар),
2. Лука Јелић, рудар и
3. Албин Гроблер, рудар.

Друга:

1. Чеда Богдановић, ковач (секретар),
2. Франц Каменшек, рудар и
3. Иван Јуриц, рудар.

Трећа:

1. Ђуро Стојић, рудар (секретар),
2. Лавле Грум, рудар,
3. Света Милетић, браварски радник,
4. Јанез Штрагер, бравар и
5. Андрија Лугарић, рудар.

Четврта:

1. Сава Глигорић Босанац, радник (секретар),
2. Стева Глигорић Босанац, радник,
3. Душан Зубеница, рудар и
4. Никола Бранковић.

У 1941. години у Равној Реци били су чланови СКОЈ-а:

1. Албин Гроблер (секретар),
2. Сава Алексић, бравар,
3. Олга Ковачевић, домаћица,
4. Миле Поповић, електричар,
5. Душан Ињац, рудар,
6. Лука Тарле, рудар,
7. Ђуро Загорац и
8. ПепИ Глогошек, електричар.

Баре:

У Барама је био члан КПЈ 1941. године:

- I. Столе Матић, обућар.⁷⁾

7. Ресавски срез: Свилајнац

Априла 1941. године у Свилајнцу су били чланови ХПЈ:

1. Блажа Јоксимовић, столар,
 2. Душан Китић, обућар из Дубља,
 3. Жарко Пенчић, земљорадник,
 4. Жика Милошевић Белко, обућар из Свилајнца,
 5. Станиша Станисављевић Куркула, обућар,
 6. Нада Јовановић, ђак,
 7. Мирослава Ивановић, ђак,
 8. Милица Марковић Бело Луле, кројачка радница,
 9. Раде Бранисављевић-Бисић, ђак уметн. школе,
 10. Миодраг Бранисављевић-Бисић, ђак,
- II. Света Илић, кројач,

⁷⁾ ИАС — К—7 — 87/1122, стр. 1, 2; 88/1123, стр. 8.

12. Миодраг Аћимовић, финанс,
13. Драгош Илић, кројачки радник и
14. Воја Милошевић, машинбравар (кандидат).

У 1941. години у Ресавској партизанској чети били су чланови КПЈ:

1. Витомир Стошић, обућар из Свилајнца,
2. Милан Јосић, бравар из Свилајнца,
3. Драгољуб Петровић, пекар из Свилајнца,
4. Љубиша Николић, типограф из Луковице,
5. Бранко Протић Чварак, ђак из Свилајнца (СКОЈ),.
6. Драгомир Витковић, бравар из Свилајнца,
7. Доситеј Персић, земљорадник из Кушиљева,
8. Богољуб Танасковић, земљорадник из Кушиљева,.
9. Милосав Матић, земљорадник из Кушиљева,
10. Милић (?), авијатичар из Роћевца,
11. Драгољуб Најчевић, ђак из Свилајнца,
12. Живота Јовановић, железнички службеник из Кушиљева и
13. Живојин Јовановић, железнички службеник из Кушиљева.

Роћевац:

У 1941. години у Роћевцу је било два члана КПЈ:

1. Милић (?), авијатичар из Роћевца и
2. (?).

Кушиљево:

На дан 22. јула 1941. године чланови КПЈ у Кушиљеву били су:

1. Лаза Стојановић, обалски радник,
2. Мика Милановић Конзул, студент,
3. Милан Благојевић Миланче, апотекарски помоћник,
4. Богољуб Танасковић Дида, келнер,
5. Богомир Савкић Бога, учитељ,
6. Александар Милановић, ђак,
7. Петар Петровић, земљорадник и
8. Мика Стојановић, земљорадник.

Гложане:

На дан 22. јуна 1941. године у Гложану је било пет чланова КПЈ:

1. Никодије Јанковић, земљорадник (секретар),
2. Радољуб Милановић, земљорадник,
3. Чедомир Нешић, земљорадник,
4. Тома Милановић, браварски радник и
5. Милан Милановић, земљорадник.

Дубље:

На дан 22. јуна 1941. године чланови КПЈ у Дубљу били су:

1. Јован Китић Јока, зидар (секретар),
2. Божидар Цветковић, службеник,
3. Петар Гроздановић, земљорадник и
4. Најдан Петровић, земљорадник.⁸⁾

8. *Моравски срез: Жабари*

Половином јула 1941. године члан Окружног комитета КПЈ за Пожаревац Драгољуб Стојановић Тина формирао је среско поверенство Цартије за срез моравски:

1. Рада Трифуновић, студент медицине из Александровца (секретар),
2. Сима Симић, студент из Ракинца.

Партијску ћелију у Жабарима чинили су на дан 9. августа 1941. године следећи другови:

1. Драгољуб Јовић Дуде, авијатичарски подофицир,
2. Властимир Рајковић Лала, обућарски радник,
3. Миодраг Ивковић Топа, средњошколац,
4. Бранислав Милорадовић, земљорадник,
5. Љуба Јовић, зидар,
6. Драган Ивковић, поткивач,

⁸⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 49.

7. Драгослав Милојковић, земљорадник,
8. Милица Радовановић, студент.

У 1941. години у Жабару су били чланови СКОЈ-а:

1. Драгослав Вестић, ђак,
2. Мирко Јовановић, ђак,
3. Велимир Рајковић, пекар,
4. Мира Станојевић, ђак и
5. Милица Радовановић, студент.

Породин:

У 1941. години у Породину су били чланови КПЈ:

1. Јован Радивојевић, кожарски радник и
2. Вујица Ремењак, столарски радник.

У 1941. години у Породину су били чланови СКОЈ-а:

1. Влада Бошковић, средњошколац (секретар),
2. Младен Зубановић,
3. ЈБубомир Зубановић, пекар,
4. Велизар Марковић, средњошколац и
5. Јован Страиновић Ротар, ковач.

Ракинац (Симићево):

У 1941. години у Ракинцу (данас Симићево) били су чланови КПЈ:

1. Сима Симић, студент медицине и
2. Миодраг Марковић Зуцко, земљорадник.

У 1941. години чланови СКОЈ-а у Ракинцу (Симиће-ву) били су:

1. Миодраг Марковић Зуцко, земљорадник,
2. Сима Радовановић, средњошколац и
3. Слободан Лазаревић Лала.

Сибница:

У 1941. години у Сибници су били чланови КПЈ:

1. Милан Матић Чика Милан, столар.
2. Влада (?), оштрач и
3. (?) Тина, земљорадник.

Александровац:

У 1941. години у Александровцу су били чланови КПЈ:

1. Аврам Трифуновић, земљорадник,
2. Мирко Трифуновић, кројачки радник и
3. Рада Трифуновић. студент медицине.

Влашки До:

1941. године у Влашком Долу били су чланови КПЈ:

1. Михајло Кукаљ, учитељ,
2. Славка Кукаљ, учитељица (кандидат) и
3. Михајло Николић Стаљин (кандидат).⁹⁾

9. Јасенички срез: Смедеревска Паланка

Марта 1941. године у Смедеревској Паланци постојао је Месни комитет КПЈ; његови чланови били су:

1. Живота Станисављевић, бравар (секретар),
2. Бранко Јевтић, студент,
3. Света Ђорђевић, студент,
4. Иван Мукер, радник,
5. Мика Голубовић, радник,
6. Драгослав Ђорђевић Гоша, радник и
7. Љубомир Ивошевић, радник (секретар МК СКОЈ-а).

22. јуна 1941. године у Смедеревској Паланци биле су две партијске организације (фабричка са 25 чланова и 18 кандидата и градска са 7 чланова и 3 кандидата). Не зна се којој од ових двеју организација су припадали следећи чланови КПЈ:

1. Драгослав Ђорђевић Гоша, радник,
2. Живота Станисављевић, радник,
3. Бранко Јевтић, студент,
4. Воја Новаковић, радник,
5. Иван Мукер, радник,

⁹⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 49.

6. Љуба Ивошевић, радник,
7. Радмила Димић Талијан, наставница,
8. Милена Уљаничић, учитељица,
9. Стеван Скенцић, радник,
10. Шериф Нусрефовић, бравар,
11. Михајло Голубовић Мика, кројач,
12. Ђорђе Бенчић, радник,
13. Дане Дејановић, радник,
14. Милан Кршљанин из Крњева,
15. Марсел Мезић, тапетар,
16. Драгован Ђукић, металостругар,
17. Стеван Крајц, радник,
18. Васа Трифковић, радник,
19. Првослав Кухар, бравар,
20. Иван Томишић, радник,
21. Миодраг Радосављевић, металостругар,
22. Гаврило Минић,
23. Салих Мехикић, лакирер,
24. Јова Торбица, металостругар,
25. Ђура Торбица, бравар,
26. Сава Радивојац, радник,
27. Кемал Арпацић,
28. Пера Марковић, бравар,
29. Света Ђорђевић, студент и
30. Жика Дамњановић, кројач.

У активу СКОЈ-а 1941. године у Смедеревској Паланци били су:

1. Михајло Јелисавкић, металостругар,
2. Радмило Аранђеловић, бравар,
3. Радосав Аранђеловић, металостругар,
4. Лаза Ивановић, бравар,
5. Бранко Ђорђевић, металостругар,
6. Драгиша Марковић, металостругар,
7. Слободан Петковић, металостругар,
8. Милета Димитријевић, металостругар,
9. Жика Филиповић, бравар,
10. Јован Поповић, металостругар,
11. Живомир Недељковић, металостругар и
12. Миодраг Милић Чича, ђак.

1941. године у Паланачкој партизанској чети били су чланови КПЈ:

1. Мика Голубовић, радник (секретар),
2. Првослав Кухар, бравар,
3. Шериф Нусрефовић, бравар,
4. Радмило Аранђеловић, радник,
5. Милан Кршљанин, радник,
6. Салих Мехикић, лакирер,
7. Ђура Торбица, металостругар,
8. Јова Торбица, металостругар и
9. Лазар Ивановић, бравар.

Овој организацији су припадали и Драгослав Ђорђевић Гоша и Андра Ђорђевић Дејан.¹⁰⁾

10. Великоорашки срез: Велика Плана

1941. године у Великој Плани чланови КПЈ били су:

1. Душан Јовић, судски приправник,
2. Душан Шулетић, кројач,
3. Светислав Величковић, земљорадник,
4. Велибор Протић, железнички службеник,
5. Божин Чемеркић, железнички службеник и
6. Божин Станисављевић, телеграфиста.

Сараорци:

1941. године у Сараорцима били су чланови КПЈ:

1. Танасије - Таса Младеновић, адвокатски приправник,
2. Андра Младеновић, радник,
3. Света Младеновић, железнички службеник,
4. Милош Милошевић, перјар,
5. Раде Марковић, студент,
6. Радмила А. Младеновић Црна, политирка и
7. Милена С. Младеновић.

¹⁰⁾ ИАС — К—10 — 45/1060, стр. 35, 36, 91—95, 98;
К—9 — 49/1069, стр. 69, 70.

Марковац:

1941. године у Марковцу су били чланови КПЈ:

1. Радоје Бојић, земљорадник (секретар),
2. Љубомир Петровић, ђак,
3. Љубомир Мишковић, земљорадник,
4. Жика Дамњановић, четкар,
5. Мика Митровић, столар,
6. Драган Станковић, земљорадник и
7. Млађа Филиповић, студент агрономије.

Ново Село:

1941. године у Новом Селу били су чланови КПЈ:

1. Вита Цветковић, столарски радник,
2. Милутин Цветковић, пекар,
3. Михајло Цветковић, земљорадник,
4. Живомир Стојаковић, земљорадник,
5. Владимир Милисављевић, земљорадник и
6. Раде Николић, столарски радник.

1941. године у Орашкој партизанској чети били су чланови КПЈ:

1. Душан Шулерић, кројач (секретар),
2. Михајло Цветковић, земљорадник,
3. Таса Младеновић, адвокатски приправник,
4. Влада Милосављевић,
5. Љупче Мишковић, земљорадник,
6. Радоје Бојић, земљорадник,
7. Милутин Цветковић, пекар,
8. Жика Дамњановић, четкар,
9. Мика Митровић, столар и
10. Мирко Јолкић, ђак (СКОЈ).¹¹⁾

11. *Лепенички срез: Рача (Крагујевачка)*

Маја 1941. године у Рачи Крагујевачкој били су чланови КПЈ:

1. Бранко Радосављевић, студент права (секретар),
2. Живан Радовановић, кројачки радник,

3. Милош Марковић, трговачки помоћник и
4. Радмила Стојановић, службеник среског начелства.

1941. године у Рачи су били чланови СКОЈ-а:

1. Жикица Молдини (секретар),
2. Милан Кемивеш,
3. Петар Петковић (курир Рачанске чете),
4. Живадин Ђорђевић и
5. Сима Пупиновић, трговачки помоћник.

Доња Рача:

1941. године у Доњој Рачи постојале су две партијске ћелије.

Прва:

1. Костадин Матејић Која, земљорадник (секретар),
2. Драгомир Радић, земљорадник и
3. Сретен Перић, земљорадник.

Друга:

1. Бранко Милановић, земљорадник,
2. Милан Милошевић, земљорадник,
3. Срба Нешић, учитељ и
4. Новица Павловић, земљорадник (чл. КПЈ од 1920 г.).

1941. године у Доњој Рачи били су чланови СКОЈ-а:

1. Срба Нешић, учитељ,
2. Драгиша Благојевић, абацијски радник,
3. Миодраг Перић, земљорадник и
4. (?) Перић, кројач.

Вишевац:

Маја месеца 1941. године у Вишевцу су били чланови КПЈ:

1. Чедомир Милетић, земљорадник — секретар,

2. Будимир Златић, земљорадник,
3. Милан Марковић, земљорадник,
4. Драгослав Вучковић, земљорадник,
5. Десимир Живановић Чуне, земљорадник и
6. Вита Прокић, земљорадник.

Сипић:

Маја 1941. године члан КПЈ у Сипићу био је:

1. Миладин Николић, земљорадник.

1941. године члан СКОЈ-а била је:

1. Зага Стојиловић, ђак.

Ђурђево:

Маја 1941. године члан КПЈ у Ђурђеву био је:

1. Петар Бранковић, земљорадник.

Мало Крчмар:

1941. године у Малом Крчмару били су чланови КПЈ'

1. Ната Хацић, студент,
2. Миливоје Хацић Шуле и
3. Света Ђурић, студент.

Поповић:

Маја 1941. године у Поповићу су били чланови КПЈ

1. Богосав Марковић, земљорадник,
2. Ђока Марковић, студент и
3. Петар Живић, студент ветерине.

Мирашевац:

Маја 1941. године у Мирашевцу били су чланови
ви КПЈ:

1. Милан Божић, земљорадник,
2. Милорад Петровић, земљорадник,
3. Рајко Петровић, земљорадник и
4. ЈБубомир Здравковић, земљорадник.

Вучић:

Маја 1941. године у Вучићу били су чланови КПЈ:

1. Чедо Стојановић; земљорадник,
2. Милан Трајковић, земљорадник и
3. Славко Голубовић, радник.

1941. године у Рачанској партизанској чети били су чланови КПЈ:

1. Бранко Радосављевић, студент права,
2. Радосав Марковић,
3. Пера Живић, студент ветерине,
4. Вита Прокић, земљорадник,
5. Милош Марковић, перјар,
6. Чедомир Милетић, земљорадник,
7. Сима Пупиновић, трговачки помоћник,
8. Ђока Марковић и
9. Антоније Исаковић Луле.¹²⁾

ПРИПРЕМАЊЕ УСТАНКА

По упутствима ПК КПЈ за Србију, ОК КПЈ у Јагодини развио је веома живу делатност на припремању устанка у Поморављу. Чланови ОК КПЈ за Јагодину пошли су на терен и већ у мају и јуну одржан је велики број састанака чланова КПЈ и симпатизера НОП-а. На овим састанцима објашњавана је новонастала ситуација, указивано је на скривање оружја, санитарског и другог војног материјала, на omasовљење Партије и на подизање морала код народа.

Окупаторске мере за застрашивање народа биле су паралисане активношћу комуниста. У окупираној Јагодини чланови Партије одржавају састанке у разним деловима града, а најчешће код Ђурђа Ђурђевића, Виде Милосављевић, Раде Миљковић, Лабуда Ђукића, а за-

¹²⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 49.

тим на Ђурђевом брду и у багремару код јагодинског гробља.¹³⁾

Непосредно после уласка Немаца у Јагодину, Милан Мијалковић Чича дошао је у село Драгоцвет и са Савом Цветковићем, учитељем и Драгославом Марковићем Буцом, организовао сакупљање хране и одела за заробљенике, затворене у Јагодини. Намирнице су пребациване чезама Тасе Илића из Драгоцета преко Винораче до Јагодине и дотуране заробљеницима смештеним у болници у школи. Један део заробљеника искористио је добијена одела, пресвукао се и неопажено изашао из круга.¹⁴⁾

Првих дана после окупације Бранко Крсмановић Шпанац у Параћину је одржао неколико састанака са комунистима и симпатизерима НОП-а. Састанци су одржавани у Бранковој кући. На овим састанцима Бранко је објашњавао да кривицу за пораз у априлском рату треба бацити на југословенску владу и више официре. „Нижи официри нису криви и они ће нам требати касније кад буде време устанка“, говорио је Бранко. За Русе је објашњавао да још нису спремни за рат и да одуговлаче сукоб са Немцима само због тога. Указивао је на то да треба скривати оружје и санитетски материјал ради организовања борбе против Немаца. За време свог боравка у Параћину Бранко је одлазио неколико пута у Поповац, Доњу Мутницу и Мириловац, и повезивао се са људима.¹⁵⁾

По одласку подофицирске артиљеријске школе из Ћуприје у правцу Босне народ је почео да развлачи из касарне материјал (намирнице и друге војне ствари). Тада су неки чланови СКОЈ-а, међу којима Миодраг Нешић, Живадин Дамњановић, Велимир Дамњановић, Милан Минић, Милица Легац и други, узели из касарне санитетски материјал, 14 ћебади, 10 чаршава и две пушке и то склонили у кућу Александра Станковића Санде, шофера из Ћуприје. Касније је овај материјал однесен и предат Параћинско-ћупријској партизанској чети.¹⁶⁾

») ИАС — К—3 — 18/601, стр. 26—28.

») ИАС — К—3 — 61/1097, стр. 69.

») ИАС — К—5 — 12/595, стр. 27; 18/1116, стр. 1, 2.

») ИАС — К—4 — 16/599, стр. 25, 37.

Око 19. априла Петар Стамболић је дошао у Смедеревску Паланку и одржао састанак са комунистима. На овом састанку Стамболић је говорио о ситуацији у којој се нашла земља доласком Немаца. Код појединаца је постојало мишљење да међу немачким војницима има комуниста са којима би био могућ контакт. Оживљене су приче о снази КП Немачке пре доласка Хитлера и о њеној бројности. О овом је Стамболић рекао: „Немци су окупатори и фашисти, безкомпромисна борба је једини начин разговора и поред савеза Немачке са СССР”. Затим је указао на потребу реалног оцењивања ситуације; једина правилна оријентација је борба против окупатора до истеривања из земље. На овом састанку донесен је закључак да се одмах отпочне са прикупљањем оружја и муниције и да се комунисти што више повезују са ширим кругом људи; да се организују санитарски курсеви ради обучавања омладинаца и омладинки за указивање прве помоћи. У вези са радом фабрике вагона „Јасеница”, одлучено је да радници остану на раду, али да се организује систематска саботажа и ометање производње.

Немци су управи фабрике одредили производни план и наредили да се производе самари за минобацаче. Сходно закључцима партијске конференције, радници су саботирали производњу и производили неупотребљиве самаре. Кад је испорука била готова, показало се да треба поправљати преко хиљаду самара. Немци су ухапсили главног инжењера и покушали да спрече саботажу. Немци су и на друге начине могли да осете расположење становника. За време једног концерта, приређеног за немачку војску, омладинци су засули каменицама хотел „Круну”. На то су Немци излетели на улицу и отворили ватру из аутомата. Жртва није било, а нико није био ни ухваћен, јер су се омладинци одмах склонили.¹⁷⁾

Из Смедеревске Паланке Петар Стамболић је дошао 20. априла у Ново Село и одржао састанак са члановима Партије, објашњавајући узроке брзог пораза југословен-

¹⁷⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 42, 43.

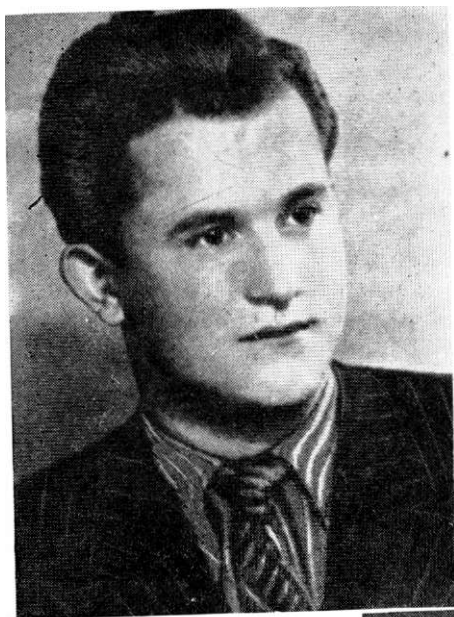
ске војске: издајство краљевске владе, владајућих партија и буржоазије уопште. „Авионима којима је требало да се боре против фашиста" говорио је Стамболић, „они су пребацивали своје породице и имовину у иностранство, остављајући свој народ у овим најтежим часовима у историји без икакве заштите". „Наша Партија мора се припремати да организује оружану борбу противу Немаца у Југославији и да у ту борбу укључи читав народ, а не само комунисте". Затим је говорио о стварању оружаних десетина и диверзантских група; о прикупљању оружја и муниције. Одмах после овог састанка чланови Партије Милутин Цветковић, Влајко Милосављевић и Живомир Стојковић успели су да про-ДРУ У општинску зграду у Новом Селу и извуку два пушкомитраљеза, нешто бомби и пушака, донесене ради предаје Немцима.¹⁸⁾

Априла месеца Петар Стамболић је обишао партијску организацију у Свилајнцу. Том приликом говорио је о припреми за оружану борбу противу Немаца. Одласком секретара партијске организације Драгутина Димовића у рат, рад организације је ослабио, па је Стамболић указивао на потребу omasовљења Партије и повезивања са сељацима из околине. После тога ОК КПЈ у Јагодини, пружао је помоћ овој партијској организацији преко својих чланова, од којих су најчешће долазили Милан Премасунац, Радислав Никчевић, Јоца Милосављевић и Радомир Ристић Сеља.¹⁹⁾

Крајем априла Петар Стамболић је и у Ћуприју дошао и одржао састанке са члановима КПЈ и СКОЈ-а. Како је на овом терену расформирана Тимочка дивизија оставила много оружја и спреме, Гојко Груловић је добио конкретан задатак од Стамболића да пође са Лабудом Ђукићем на терен ради прикупљања и скривања оружја и муниције. Директива је била да се omasове

¹⁸⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 44—46.

¹⁹⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 105.

Светислав Живановић, ко-
мандир Беличке партизан-
ске чете; погинуо 16. но-
вембра 1941. године на
Шантаровачкој коси" код
Јагодине (ИАС — Ф-9/18)

Тодор Дирака, политички
комесар Беличке чете; по-
гинуо у Првој неприја-
тељској офанзиви (ИАС
— Ф—9/21)

Народни херој Рада Миљковић, учитељица, родом из Белице код Јагодине; погинула 19. јула 1942. године у селу Урије код Бугојна (ИАС — Ф—31 31)

Народни херој Петар Грачанин родом из Јагодине; данас потпуковник ЈНА (ИАС — Ф—6/85)

партијске и скојевске организације и да се изврши повезивање са симпатизерима НОП-а.²⁰⁾

Првог маја 1941. године у окупираној Ћуприји једна група скојеваца и симпатизера НОП-а одржала је кратак састанак на крају Сремске улице, на коме је прочитан реферат о значају Првог маја. Реферат су саставиле Љубица Ценић и Зорица Дамњановић. О овоме су Немци нешто били начули, па су појачали патроле у том делу града. Међутим, нису ништа открили, јер су се учесници појединачно и обазриво разишли.²¹⁾

По директиви ОК КПЈ за Јагодину у Јагодини су маја месеца организована два санитетска курса, којима је руководила Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине. Оба курса су радила у кући Раде Миљковић, учитељице. Курс су посећивале омладинке, од којих су неке касније биле болничарке у Беличкој партизанској чети. Међу најактивнијим биле су Вида Ђукић, Маргита Марковић и Ена Милановић. У истој кући био је смештен и шапирограф за умножавање вести и летака. На овом шапирографу умножен је и Мајски проглас ПК КПЈ за Србију и растурен у граду.²²⁾

Маја месеца у Смедеревској Паланци присуствовали су једном састанку Месног комитета Партије Петар Стамболић и Цана Бабовић. Стамболић је говорио о улози СКОЈ-а и његовом значају за нашу Партију . . . „Скојевци треба да прикупљају оружје и санитетски материјал, да растурају летке и други пропагандни материјал. . .” Цана Бабовић је говорила да у партијској, а нарочито у скојевској организацији нема довољно жена на које би се Партија могла ослонити кад мушкарци оду у акцију . . . „Жена има исто толико колико и мушкараца и Партија не може да искључи половину људи из политичког живота. . .”²³⁾

²⁰⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 17, 27.

²¹⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 38.

²²⁾ ИАС — К—3 — 18/601, стр. 26—28.

²³⁾ ИАС — К—9 — 52/1072, стр. 14.

Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 47, 48.

Маја месеца одржано је неколико састанака чланова КПЈ и симпатизера НОП-а у селима Шантаровцу и Драгоцвету. На састанку, који је одржан у багремару код села Шантаровца, били су присутни Бошко Ђуричић и Радислав Никчевић, правници из Јагодине; из Шантаровца су присуствовали Радоје Стевановић Топа, Бора Николић Шантаровац, Радомир Стевановић Пушкар, Векић и Драгче Милосављевић; из Бунара Животије Петровић Жила, Драги Јевтић, кројач, Душан Илић Шустер и Милашин Стевановић; из Шуљковца Александар Стефановић Санда и његова сестра Деса, Властимир Марјановић и Момчило Пантић, док је из Драгоцвета присуствовао Сава Цветковић, учитељ. Главне теме разговора биле су политичка ситуација и сакупљање оружја и муниције за борбу против окупатора.²⁴⁾

У току маја на састанку који је одржан у селу Драгоцвету, на месту „Јасенар“ говорио је Бошко Ђуричић, правник из Јагодине. Најпре је говорио о политичкој ситуацији у свету и о неминовности рата између Немачке и СССР-а, а затим о прикупљању и скривању оружја и муниције. У току састанка Бошко се распитивао о људима који би на позив Партије пошли у борбу противу Немаца. У том моменту појавила се у непосредној близини једна жандармеријска патрола. Изгледало је да је неко провалио састанак. Бошко је хтео да провери да то није неко међу присутнима учинио, па је за моменат прекинуо састанак. Међутим, жандарми су отишли својим путем, а састанак је настављен. Овом састанку присуствовали су из Драгоцвета Милан Миловановић, земљорадник, коме је Бошко поверио позивање људи, Момир Ђирић, Животије Миленковић, Радивоје Стефановић, Жика Костић, Животије Цветковић, Радосав Јеремић, Драгослав Марковић Буца и Миодраг Стефановић. Поред ових, састанку је присуствовала група људи из Шуљковца и Ковачевца.²⁵⁾

У Параћину, у току маја, Бранко Крсмановић Је одржао састанак са симпатизерима НОП-а у својој кући.

²⁴⁾ ИАС — К—3 — 33/965, стр. 40.

²⁵⁾ ИАС — К—3 — 61/1097, стр. 70.

Јаков Теодосијевић, радник из Поповца, о томе ирича: „Том приликом Бранко нам је дао да прочитамо МАЈСКИ ПРОГЛАС ПК КПЈ, у коме се наговештава припрема за устанак. Бранко нам је рекао да са садржином прогласа упознамо људе на свом терену. Говорио ми је, да треба да радимо на повезивању омладине из фабрике стакла у Параћину са омладином фабрике цемента у Поповцу. У том циљу организовали смо једну спортску утакмицу са друговима из Параћина, а која је одржана у Поповцу. Тада су из Параћина дошли као спортисти и Михајло Илић Куља, и Раде Николић Пикула, радници фабрике стакла. У ствари, ми смо тада одржали први састанак омладинаца фабрике стакла и фабрике цемента”.²⁶⁾

У току маја у Параћин су долазили и одржавали састанке са комунистима и симпатизерима НОП-а Бошко Ђуричић, правник из Јагодине, Радислав Никчевић и Јоца Милосављевић, чланови ОК КПЈ за Јагдину.²⁷⁾

Маја месеца у Темнићком срезу било је 12 чланова •Партије, који су по директиви Окружног комитета из Крушевца радили на прикупљању оружја и другог војног материјала. Члан ОК КПЈ за Крушевац Мирко Томић организовао је прикупљање оружја по селима Парчану, Маренову и Залоговцу. Том приликом сакупљено је 7—8 пушака и више другог војног материјала. У овој акцији најактивнији је био Миодраг Милојевић Мита.²⁸⁾

Почетком маја Петар Стамболић је одржао састанак и у Марковцу са члановима КПЈ и СКОЈ-а. На овом састанку Стамболић је указивао на потребу сакупљања скривеног и по пољу разбацаног оружја, санитетског материјала и друге војне спреме. После овог састанка партијска организација у Марковцу почела је са сакупљањем оружја. ЈБубомир Мишковић одлази са својом другарицом Босиљком у место Пленовац (место где је расформиран 53. и 28. пук бивше југословенске војске), и отуда колима доноси један пушкомитраљез, 5 карабина и један сандук муниције. На сакупљању оружја из Марковца су

²⁶⁾ ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 2.

²⁷⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 27, 28.

²⁸⁾ ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 3, 4, 5, 29; 111/1234, стр. 6.

активно учествовали и симпатизери НОП-а Драгољуб Станковић, Милисав Милосављевић, Бранислав Пешић и други. У прво време оружје је скривано у дворишту Драгољуба Станковића и Александра Филиповића, а по оснивању Орашке чете однесено у чету.²⁹⁾

Маја месеца Света Ђорђевић, члан МК КПЈ у Смедеревској Паланци, долази у село Вишевац и држи састанак са комунистима и симпатизерима НОП-а на месту званом „Нишин гроб“. На овом састанку примљени су за чланове КПЈ Чедомир Милетић и Драгослав Вучковић, а неколико дана касније и Милан Марковић, Будимир Златић и Десимир Живановић Чуне. Тада је партијска организација у Вишевцу добила задатак да прикупља оружје, муницију и санитетски материјал.³⁰⁾

Почетком јуна одржан је шири партијски састанак у Јагодини, на коме су били присутни чланови Партије и СКОЈ-а из беличког, раваничког, параћинског, левачког и ресавског среза — Јоца Милосављевић, Радислав Никчевић, Михајло Илић Куља, Дамњан Максић, Живадин Јанковић Кум, Живка Дамњановић, Миодраг Новаковић Цуца, Илија Тинкић и други. Овај састанак је одржан по директиви ОК КПЈ за Јагодину у вези припремања бораца за одлазак у одред. Тада је донесена одлука да се сви комунисти који су компромитовани по вуку са терена у чете које ће бити формиране, а да остали и даље остану на терену и раде на omasовљењу Партије, сакупљању оружја и хране за борце у шуми.³¹⁾

У првој половини јуна Петар Стамболић је одржао састанак у Ћуприји са члановима Партије и СКОЈ-а из Ћуприје, Јагодине, Свилајнца и других места. Овај састанак је одржан у једној приватној кући преко пута пијаце. На њему је Стамболић указивао на потребу omasовљења партијских и скојевских организација и на повезивање са симпатизерима НОП-а. Као најважнији задатак истицао је сакупљање оружја, муниције и санитетског материјала. „Независно од тога што су Руси у савезу

н) ИАС — К—9 — 32/964, стр. 29, 30.

ИАС — К—9 — 31/963, стр. 26, 27.

«) ИАС — К—5 — 12/595, стр. 35.

К—4 — 16/599, стр. 30.

са Немцима, комунисти се морају борити против фашистичког освајача наше земље", говорио је.³²⁾

Већ јуна месеца Стамболић је тражио да партијске организације пожуре са стварањем ударних десетина, које су имале да руше мостове, уништавају немачке аутомобиле по путевима и саботирају све наредбе, нарочито оне које се односе на железнички саобраћај и прикупљање намирница. Посебно је тражио да организације убрзају обуку омладине у руковању оружјем и пружању прве помоћи рањеницима. Ова директива омогућила је партијским кадровима да створе већи број диверзантских група, које су почеле не само да уништавају немачке наредбе, већ да спаљују општинске архиве, секу телефонске стубове и жице и на тај начин спречавају окупаторску власт у извођењу својих намера.³³⁾

9. јуна 1941. године у село Мотрић дошао је члан ОК КПЈ за Јагодину Ратомир Ристић Сеља ради повезивања са људима у Левчу. Истога дана он је одржао састанак са групом људи на гробљу у селу Мотрићу, и говорио о прикупљању оружја и муниције. Међу присутнима био је и Обрад Живковић, земљорадник, члан КПЈ из Мотрића.³⁴⁾

13. јуна Ратомир Ристић Сеља дошао је у Рековац и одржао састанак са групом људи у кући Милорада Жунића Баце, учитеља. На овом састанку говорио је о прикупљању оружја, муниције и санитетског материјала. На састанку је било четири лица.³⁵⁾

Јуна месеца у Јагодини, у кући Виде Милосављевић, Петар Стамболић је одржао састанак са члановима Партије. Овом састанку присуствовали су Милан Премасунац, секретар ОК СКОЈ-а, Милосав Живановић, столар, Младен Миленковић, опанчар и Светица Живановић, трговачки помоћник. И тада је Стамболић говорио да чланови Партије треба да повуку већи број симпатизера у чету, која ће ускоро бити формирана. Другови који још

³²⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 35.

³³⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 48.

³⁴⁾ ИАС — К—6 — 82/1117, стр. 3; 14/597, стр. 3.

³⁵⁾ ИАС — К—6 — 82/1117, стр. 3; 14/597, стр. 3.

нису били компромитовани треба да остану и даље у граду и раде на сакупљању оружја, муниције, санитарског материјала и хране за борце. О томе Вида Милосављевић прича: ... „Ја сам остала на терену, али после оног случаја кад су наши другови изгинули и кад ми је син погинуо, ја сам молила друга „Црног“ и друга Стамболића да идем у одред. . .”

О једном састанку, одржаном јуна месеца у Периној реци, у подножју Ђурђевог брда код Јагодине, прича Милосав Живановић: „Пре но што сам постао члан Партије, позван сам од стране друга Радислава Никчевића и Светице Живановића на састанак. Састанку су присуствовали Радислав Никчевић, Светица Живановић, Сретен Јоцић, кожар, Ратко Павићевић и ја. Никчевић је говорио о прикупљању оружја, о раду са омладином и подизању устанка. Једнога дана дошао је Радомир Милојевић и казао ми да треба да будем у 17 часова у Левачкој улици. Ја сам дошао, а он ме одвео у једну суседну улицу, где ми је Милан Премасунац рекао да сам постао члан Партије. Остао сам на вези са Младеном Миленковићем, опанчаром. До одласка у чету присуствовао сам још на два састанка. У граду сам остао све док ми друг Младен није казао да треба да идем у чету и да се јавим другу Пери.. „³⁶)

У ноћи између 21. и 22. јуна Петар Стамболић је одржао састанак са члановима КПЈ у шуми на „Пасуљанским ливадама“ (изнад Равне Реке); састанку су присуствовали 10—11 чланова КПЈ, међу којима Петар Жалац, рудар, Ђуро Стојић, Никола Ераковић, Лука Јелић, Албин Гроблер, Франц Каменшек и други. Рудари су упознали Стамболића са ситуацијом у руднику и опасношћу која им прети од немачке маџине. На овом састанку Стамболић је говорио о сакупљању оружја и могућности напада Немачке на СССР. Састанак је завршен у зору, па се Стамболић упутио још са једним другом према Ћуприји, док су се остали појединачно разишли у разним правцима. Ова предострожност је била потреб-

³) ИАС — К—3 — 18/601, стр. 26—28.

на, јер су припадници немачке мањине будно пратили претање напредних радника.³⁷⁾

На дан напада Немачке на СССР Немци су наредили предстојништву градске полиције у Јагодини да одмах похапси сва сумњива лица, међутим, већи број комуниста на време је обавештен па је избегао из Јагодине. Ево шта о томе каже Јаков Ђуричић, председник суда у пензији, отац Бошка Ђуричића: „Тога дана дошао је код мене Богдан Вешовић, учитељ у Јагодини, с којим сам иначе лепо живео, и рекао ми да се и мој син Бошко налази на списку оних који треба да буду ухапшени. Он је то сазнао од свог рођака, иначе недићевог официра Видића. Ја сам одмах о томе обавестио Бошка, а овај је отишао и обавестио неке своје другове и више се није враћао". Бошкова другарица Славка била је пред порођајем, те је, иако обавештена о овоме, морала да остане у граду. Полицијски агенти са жандармима извршили су претрес свих станова по списку и том приликом ухапсили браћу Николу и Тодора Дирака, раднике, Станка Петровића, ливца, Властимира Марјановића, столара, Светозара Јовановића, радника, Божидача Жарића, шофера, Живадина Стојковића, столарског радника и Славку Ђуричић, адвокатског приправника, све из Јагодине. С обзиром да је Славка била пред порођајем, одређен јој је кућни притвор, с тим да се свакодневно јавља предстојништву градске полиције. Месец дана после порођаја, око 20. јула, Славка је оставила своју малу кћер родитељима и побегла из Јагодине. Кратко време се крила код Динка Обрадовића у Ћуприји, а онда преко Свилајнца отишла у Ореовицу (млавски срез), где се опоравила и ступила у везу са Месном партијском организацијом и на том терену остала као позадински радник.

Ово хапшење у Јагодини није дало очекиване резултате, јер је већи број комуниста избегао из Јагодине. 27. VI 1941. године начелство среза беличког доставило је распис градском поглаварству у Јагодини у коме се тражило да се Бошко Ђуричић, Атанасије Тошић и остали пронађу и стражарно упуте начелству. Градско

³⁷⁾ ИАС — К—7 — 76/1111, стр. 5.

поглаварство у Јагодини вратило је предмет са извештајем: „Именовани нису пронађени“.

И после хапшења у Јагодини остао је један број комуниста, онај још неоткривен, а који је одржавао везу са комунистима у шуми, припремао оружје, храну и борце за формирање чете.³⁸⁾

Наредба за хапшење комуниста стигла је и у Рековац. Ноћу између 22. и 23. јуна полицијски писар Жика Николић, кмет Миливоје Томић, три жандарма и Воја Гавриловић, као присутни грађанин, блокирали су кућу Милорада Жунића Баце у Рековцу, и ухапсили га. Кад су га изводили из дворишта, Баца их је замолио да му дозволе да узме свој капут. Ови су то учинили, а Баца је искористио моменат и побегао кроз прозор. Истовремено је извршен покушај хапшења Ратомира Ристића Сеље, но овај је успео на време да умакне у шуму. Жандарми су мобилисали тридесетак сељака и два дана претресали терен, али како није било никакве наде да их пронађу одустали су од даљег тражења.³⁹⁾

После 22. јуна срески начелник у Свилајнцу добио је налог да похпси комунисте и њихове симпатизере на својој територији. Тада је ухапшено и спроведено у затвор 60 људи махом симпатизера и неколико чланова Партије. Комунисти из Свилајнца су страховали да похапшени не буду спроведени Немцима у Јагодину, па су почели да припремају њихово бекство. Међу ухапшенима налазио се и познати комуниста Драгош Илић, кројачки радник из Свилајнца. Тајним каналима затвореницима су биле дотурене турпије, па се чекао само погодан моменат за бекство. Прилика им се пружила тек после сукоба партизана Орашке чете са жандармима код Бучја, у коме се срески начелник једва спасао бекством.⁴⁰⁾

³⁸⁾ ИАС — К—3 — 37/1093, стр. 1; 33/965, стр. 40; 63/1099, стр. 4.
ИАС — К—13 — 7/1136, стр. 2.

ИАС — Ф. — 16/176, 177.

³⁹⁾ ИАС — К—6 — 82/1117, стр. 3; 14/597, стр. 3, 4.

⁴⁰⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1860. г., стр. 99.

Сутрадан по хапшењу у Јагодини, 23. јуна, у Новом Селу (великоорашки срез) дошао је члан ОК КПЈ за Јагодину Јоца Милосављевић и одржао партијски састанак у једној колиби у близини села. У тој колиби биле су закопане бомбе и друга муниција, коју су сељаци склонили у априлском рату. Како је падала киша неки су предлагали да се заложи ватра. Сам Јоца није имао ништа против тога, међутим, један члан Партије који је за ово знао позвао је на страну Јоцу и шапнуо му нешто, после чега је Јоца одустао од ложења ватре. На овом састанку Јоца је говорио о нападу Немачке на СССР и хапшењу које окупатор врши помоћу домаћих издајника, и указивао на потребу сакупљања **оружја** и санитетског материјала ради организовања борбе против Немаца.⁴¹⁾

После напада Немачке на СССР чланови Партије у Марковцу интензивно раде на припремању устанка, одржавају састанке у кући Љубомира Мишковића и Радоја Бојића из Марковца. На овим састанцима говорено је о сакупљању оружја и муниције и о људима који би дошли у обзир за одлазак у чету која је требало да буде формирана.⁴²⁾

Јуна месеца у село Вишевац дошао је Петар Стамболић и одржао састанак са комунистима код трла Љубисава Јовановића. У житу већ искласалом окупили су се чланови Партије. Света Ђорђевић је поднео извештај о стању у селу, на кутији од шибице нотирао је тезе о којима је говорио. Стамболић се интересовао за људе који долазе у обзир за одлазак у чету и за рад чланова Партије са омладином. Говорио је и о конкретним мерама саботаже противу окупаторске власти.⁴³⁾

26. јуна Стамболић је одржао састанак и у Параћину са комунистима и симпатизерима НОП-а. Састанку су присуствовали Раде Николић Пикула, стакларски радник, Драгиша Стефановић, сајцијски радник (није био члан КПЈ), Драгиша Цанковић, судски приправник, члан

⁴¹⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 46, 47.

⁴²⁾ ИАС — К—9 — 32/964, стр. 31.

⁴³⁾ ИАС — К—9 — 31/963, стр. 27.

КПЈ, Драги Илић, радник фабрике штофа (није био члан КПЈ). На овом састанку Стамболић је говорио о нападу Немачке на СССР и спремању људи за формирање чете за борбу против Немаца.⁴⁴⁾

27. јуна Стамболић је одржао и други састанак у Параћину са комунистима и симпатизерима НОП-а, и то у стану Милоша Јовичића професора, у Улици генерала Јанковића. Овом састанку су присуствовали Мирко Баневић, наставник, Гојко Томић, професор, Драгиша Цанковић, судски приправник и Милош Јовичић, професор из Параћина. Стамболић је говорио о повезивању са људима и припремању оружја и другог војног материјала за чету. „Напад Немачке на СССР значио је у исто време и хајку на комунисте у Југославији“, говорио је он.⁴⁵⁾

28. јуна Петар Стамболић и Јован Милосављевић одржали су и трећи састанак у Параћину са комунистима и симпатизерима НОП-а; том приликом Стамболић је предао један примерак летка ЦК КПЈ поводом напада Немачке на СССР, и задужио Цанковића да исти умножи и преко комуниста и симпатизера растури у граду.⁴⁶⁾

На иницијативу ОК КПЈ за Јагодину, у Ћуприји је јуна месеца организован санитетски курс којим је руководила Зорица Дамњановић. Курс је радио у кући бабе Илије Тинкића. Курсем је било обухваћено око 10 омладинки, и на њему је коришћена брошура „Курс прве помоћи“ и извођење практичне вежбе превијања. Циљ овог курса био је спремање болничарки, али због хапшења Зорице Дамњановић курс није завршен.⁴⁷⁾

Јуна месеца у Ћуприји одржао је састанак са члановима СКОЈ-а Јоца Милосављевић, члан ОК КПЈ за Јагодину. Јоца је говорио о потреби прикупљања оружја, муниције и санитетског материјала и истицао да се скојевска организација што чвршће повеже са омладином — симпатизерима НОП-а.⁴⁸⁾

«) ИАС — К—5 — 12/595, стр. 28.

«) ИАС — К—5 — 12/595, стр. 28.

46) ИАС — К—5 — 12/595, стр. 28, 62.

“) ИАС — К—4 — 16/599, стр. 38.

48) ИАС — К—1 — 16/599, стр. 30.

29. јуна у Ћуприји је извршено хапшење чланова КПЈ и СКОЈ-а од стране градске полиције. Том приликом су ухапшени Вука Михајловић, Станоје Томић, Даринка Плеша, Вера Ценић, Милица Ценић, Добрила Карапанџић, Милица Веселинов и други. После саслушања, у недостатку доказа пуштени су из затвора 4. или 5. јула.⁴⁹⁾

30. јуна или 1. јула Петар Стамболић је одржао састанак и са члановима КПЈ и СКОЈ-а у Ћуприји, у стану ЈБубице Марколић. О том састанку Стамболић каже: „Сећам се, да сам једанпут објашњавао употребу оружја у једној кући другарици Ради Миљковић. Том приликом Рада је случајно опалила револвер, али последица није било. Одмах смо отишли из куће, јер је прекопута била кафана пуна Немаца. . .”⁵⁰⁾

Крајем јуна у Смедеревску Паланку је дошао секретар ОК КПЈ за Јагодину Петар Велебит. На састанку чланова КПЈ, који је одржан у кући Радмиле Димић, наставнице, Велебит је говорио о прикупљању оружја и спремању десетина које ускоро треба да пођу у чету.⁵¹⁾

Јуна месеца, по директиви ОК КПЈ за Крушевац, у Варварину је одржан састанак са члановима КПЈ. На овом састанку поред разговора о прикупљању оружја и муниције за одлазак у партизанску чету пријавили су се Миодраг Милојевић Мита, из Парцана, Бора Милојевић, из Парцана, Милош Петровић, из Поточца и Радомир Матић, из Варварина. Међутим, инструктор ОК КПЈ за Крушевац „Брка” пренео је директиву друговима из Темнића да не одлазе у чету, већ да остану и даље на терену среза и раде на прикупљању оружја, хране и новца за одред на Јастрепцу. Ова група је остала на терену, и у току јула и августа сакупила извесну суму новаца коју је предала другу „Брки”, а храну је предала Поморавском партизанском одреду који се тада налазио на Лухору.⁵²⁾

⁴⁹⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 19, 26, 39.

⁵⁰⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 19, 38.

ИАС — К—10 — 34/967, стр. 5.

⁵¹⁾ ИАС — К—9 — 52/1072, стр. 14.

⁵²⁾ ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 5; 111/1234, стр. 8.

Крајем јуна у Кушиљеву је радио на припремању устанка Лазар Стојановић, обалски радник, члан КПЈ, познат полицији у Свилајнцу као комуниста, који се после напада Немачке на СССР скривао у колибама поред Мораве. Лазар се повезао и одржао састанак са симпатизерима НОП-а из Кушиљева Животом Јовановићем, Лазаром Ацићем и Драгољубом Цанковићем. На овом састанку Лазар је говорио да се ради на формирању партизанске чете у Ресави и да треба сакупљати оружје и муницију, распитујући се који би људи пошли у борбу противу Немаца. Тих дана је полиција из Свилајнца вршила претрес кућа и колиба у Кушиљеву ради хватања Лазе Стојановића и Мике Милановића. Међутим, ови су тако нешто очекивали, па се полиција вратила без успеха у Свилајнац.⁵³⁾

3. јула у Смедеревску Паланку су дошли Бранко Крсмановић, члан Главног штаба НОП-а за Србију и Петар Стамболић инструктор ПК КПЈ за Србију. У стану Драгослава и Свете Ђорђевића, у Улици Вука Караџића, бр. 8, одржан је састанак са комунистима из лепеничког, великоорашког и јасеничког среза. Овом састанку су присуствовали Танасије Младеновић, адвокатски приправник из Сараораца, Богосав Марковић, земљорадник из села Поповића, Драгослав Ђорђевић Гоша, металски радник из Баничине и Андра Ђорђевић, општински службеник из Скопља. Бранко Крсмановић и Петар Стамболић дали су директиву да се одмах формира по једна партизанска чета у сваком од ова три среза. Чете ће бити у саставу Другог шумадијског партизанског одреда и под руководством Штаба одреда. Штаб Другог шумадијског партизанског одреда формиран је тада у следећем саставу:

1. за команданта одреда одређен је Богосав Марковић, земљорадник из Поповића;
2. за заменика одређен је Андра Ђорђевић, општински службеник из Скопља;
3. за политичког комесара одређен је Танасије Младеновић, адвокатски приправник из Сараораца;

⁵³⁾ ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 125.

4. за заменика Драгослав Ђорђевић Гоша, металски радник из Баничине.

На овом састанку је говорено и о руководиоцима чета. Били су предвиђени извесни другови и за руководиоце појединих чета, али је речено да о њима треба да про- дискутују и остали комунисти у срезу и тек онда да се одреде команде чета. 6. јули био је дан када су борци требали да изађу на зборна места предвиђена за сва- ку чету.

За руководиоце појединих чета били су предвиђени другови:

за Орашку чету:

1. Михајло Цветковић, земљорадник из Новог Села — командир;
2. Љупче Мишковић, земљорадник из Марковца — заменик командира;
3. Радоје Бојић, земљорадник из Марковца — по- литкомесар;

за Рачанску чету:

1. Мартин Остојић, службеник из Раче — командир;
2. Петар Живић, студент из Поповића — заменик командира;
3. Бранко Радосављевић Ћата, студент из Адровца — политкомесар;

за Паланачку чету:

1. Драгиша Шулејић, земљорадник (члан Главног одбора сељачке странке Драгољуба Јовановића) — командир;
2. Мика Голубовић, кројач из Паланке — заменик командира;
3. Драгослав Ђорђевић Гоша, металски радник из Баничине — политкомесар.⁵⁴*)

“) ИАС — К—9 — 47/1067, стр. 1.

* Акције Другог шумадијског вдртизанског одреда у До- њем Поморављу описао је Вита Цветковић у својој кн>изи, *Изве- адтај пише ко преживи*, „Нолит“, 1960. г., те у овом прегледу ни- су обухваћене.

Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 51—60.

3. јула извршено је друго хапшење комуниста и скојеваца у Ћуприји. Укупно је ухапшено 15 лица, јер су неки успели да побегну, захваљујући обавештењу омладинца из гимназије, који је био син полицијског писара. Неки од ових пуштени су ускоро, док су Милица Ценић, Вука Михајловић, Раде Симоновић и Даринка Плеша пуштени после месец дана (око 5. августа).⁵⁵⁾

Одмах после формирања штаба Другог шумадијског партизанског одреда, његови чланови одлазе на терен ради формирања чета. У Ново Село долази Таса Младеновић, комесар Другог шумадијског партизанског одреда и у заједници са Јоцом Милосављевићем, чланом ОК КПЈ за Јагодину, и Радетом Марковићем из Сараораца држи састанак са комунистима. На овом састанку усвојен је предлог штаба о командном кадру за Орашку чету. На састанку су комунисти изразили жељу да сви пођу у чету, те је настао спор ко треба да остане на терену. Вита Цветковић је био незадовољан одлуком да остане на терену, а Јоца Милосављевић је кратко саопштио да је то партијска одлука која се не може мењати. Тако су Вита Цветковић и Живомир Стојановић остали као партијски радници на терену, док су остали одређеног дана ступили у чету.⁵⁶⁾

У првој половини јула Петар Стамболић је одржао састанак са члановима КПЈ у Ћуприји, у Лазићевој вили на „Лудом пољу“. Овом састанку су присуствовали Миодраг Новаковић Цуца, Миленко Илић, Косара Дамњановић, Гојко Груловић, Данило Димитријевић и други. Било је 7—8 комуниста. Тада је одлучено да иду у чету сви они другови и другарице који су били компромитовани као комунисти, док би остали и даље радили на терену.⁵⁷⁾

6. јула Петар Стамболић одржао је састанак у Параћину са комунистима и симпатизерима НОП-а у кући Ненада Николића, столара, у Улици Свете Степановића

⁵⁵⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 32, 39.

Материјал ОКР суда у Светозареву — саслушање С. Јовановића, среског начелника у Ћуприји.

⁵⁶⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 52, 53.

⁵⁷⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 31.

бр. 7 (сада Београдска). Овом састанку су присуствовали Михајло Илић Куља, Драгиша Цанковић, Јаков Теодосијевић, један професор, један геометар и други. Стамболић је тада указивао да ће у најскорије време бити организована Параћинска чета, за чије борце треба припремити поред комуниста и већи број симпатизера НОП-а. У току састанка Стамболић се обратио Јакову Теодосијевићу, раднику из Поповца, речима: „Да ли би људи на твом подручју пошли у борбу против Немаца под паролем КПЈ?" Теодосијевић је на то одговорио: „Партија није много позната и популарна у мом крају, највећи одзив људи за борбу био би под паролем — борба против окупатора — . . ."⁵⁸⁾

8. јула Петар Стамболић одржао је први састанак са опанчарима — симпатизерима НОП-а у Параћину, у кући Бошка Илића. Са Стамболићем је на овај састанак дошао и Раде Солунац, секретар Месног комитета КПЈ у Јагодини. Састанку су присуствовали Веља Ђаковац, Драги Аранђеловић, Станко Јовичић, Драгутин Петровић, Драгољуб Стојановић, Бошко Илић и Драгиша Цанковић, судски приправник. На овом састанку је говорено о људима који треба да пођу у чету, као и о онима који треба да остану и даље на терену ради прикупљања оружја, санитетског материјала и хране за чету.

Истога дана када је Стамболић одржавао састанак с опанчарима, градска полиција у Параћину ухапсила је Михајла Илића Куљу, радника фабрике стакла, члана КПЈ. Куља је затворен у среском начелству у Параћину. После неколико дана комунисти из Параћина су организовали бекство Куље из затвора. Чим је за ово сазнао, Раде Николић Пикула се вратио из Ћуприје у Параћин. Постоји мишљење да је бекство Куљино организовао Пикула помоћу једног жандарма који је тада био стражар у затвору. Пикула је дошао до бодљикавих жица и дао знак Куљи да бежи, жандарм им је био окренут леђима и није то приметио. Од тада су Куља и Пикула прешли у илегалност све до формирања чете.⁵⁹⁾

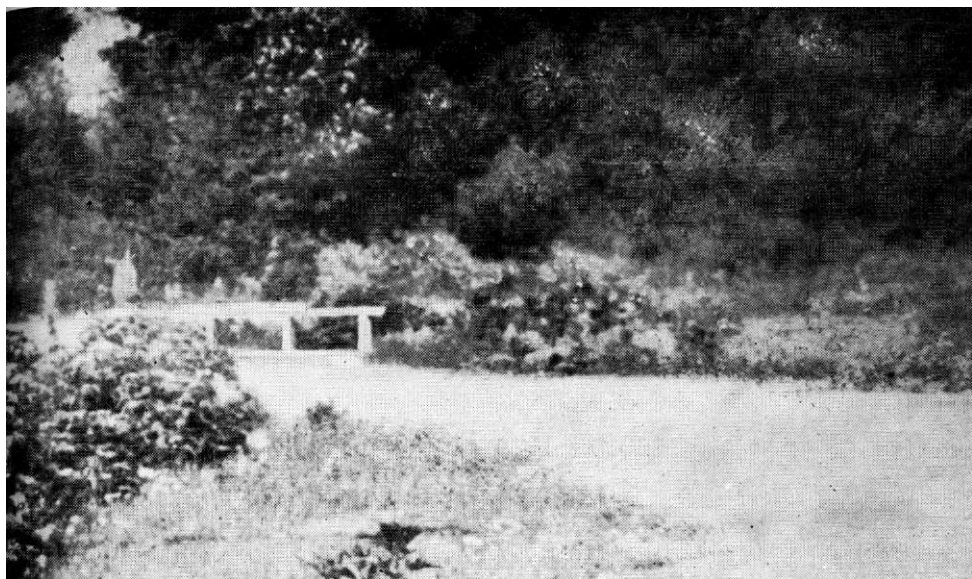
⁵⁸⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 29, 30; 81/1116, стр. 3.

⁵⁹⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 28, 29, 30, 61.

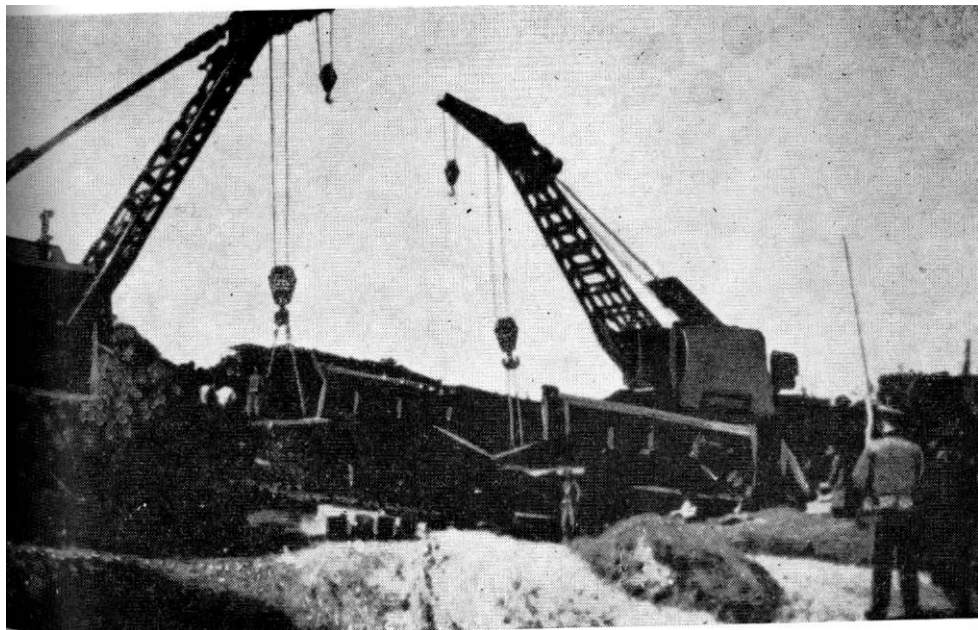
Јула месеца Богољуб Стојановић Тина, члан ОК КПЈ за Пожаревац, организовао је неколико диверзантских група на територији моравског среза, које су после првих припрема ступиле у акцију и секле телефонске стубове и жице, и спречавале сељаке да предају намирнице Немцима. Група на челу са Симом Симићем, студентом из Ракинца, требало је да покида жице у правцу Свилајнца и Петровца. Ова група, састављена од омладинаца из Породина и Ракинца, у потпуности је извршила задатак, тако да је центар моравског среза — Жабаре био одсечен од Пожареваца. Друга група коју је водио Драгољуб Јовић требало је да посече везе Жабара са Великом Планом. Одељење ове групе под вођством Вујице Ремењака извршило је задатак у потпуности, док су друга одељења ове групе одустала или била спречена. Једино су Душан Јовић и Властимир Рајковић Лала посекли једну бандеру и нешто жица. У моравском срезу није било немачких јединица, а активност жандарма сведена је на чување жандармеријских станица.

Сима Симић је био обавештен о превозу зоби са имања Хипотекарне банке у близини Жабара на железничку станицу у Великој Плани. Душан Јовић и Властимир Рајковић Лала добили су задатак да ово спрече. Наоружани пушкама изашли су пред сељаке који су превозили зоб и наредили им да исту проспу на пут, а за себе да задрже по два цака као наплату за подвоз и дангубу. Чиновник који је спроводио превозење зоби схватио је о чему се ради, па је одобрио да се изврши наређење. За трен ока зоб се нашла на путу. Сељаци из Доње Ливадице и Жабара дошли су колима и купили зоб тако да није могло да се позна ни место на коме је била просута, и однели својој кући. Тада су сељаци причали како им је велика добро наоружана војска наредила да проспу зоб и да више ништа не дају Немцима, уколико не желе да буду стрељани. Отац Симе Симића товио је свиње за продају, али када су му Богољуб Стојановић и Сима Симић објаснили да на тај начин помаже окупатора, он је од тога одустао.⁶⁰⁾

⁶⁰⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 126—129.

„Крива ђуприја" - мост на Липару, где су партизани[^] септембра 1941. године у борби убили 28 Немаца (ИАС - Ф—9/11)

18. септембра 1941. године, један вод Беличке[^] тм^у*у₃
код Гиља- ради рашчишћавања исте Немци шаљу две дизалице из
Београда и Ниша (ИАС — Ф—31(77))

18. септембра 1941. године партизани Беличке чете срушили су пругу и мост код Гиља; локомотива и вагони су претурени (ИАС — Ф—32/23)

Јула месеца партијска организација у Ћуприји радила је на повезивању са симпатизерима НОП-а међу омладином и женама. Драгоцене услуге су указали Партији омладинци међу радницима, сељацима и средњошколцима. Успостављена је и веза са лекарима ради набавке санитетског материјала. Жене су коришћене за прикупљање материјала и прилога у новцу од симпатизера НОП-а. Прилоге су давали у новцу Живорад Марјановић, Вука Грујић, Жикица Милосављевић, Милан Илић, Веља Дамњановић и други, сви из Ћуприје.⁶¹⁾

Јула месеца, по директиви ОК КПЈ за Јагодину, у Свилајнац је отишао на стални партијски рад Ратомир Ристић Сеља, у својству инструктора. Половином јула у Свилајнац долазе Радислав Никчевић и Јоца Милосављевић, и са Ристићем организују састанак чланова Партије ресавског среза. На овом састанку поднет је извештај о припремама по селима за стварање Ресавске партизанске чете. На састанку је одређено и руководство чете.

За командира предвиђен је Најдан П. Петровић, подофицир из Дубља;

за његовог заменика Јован Китић Јока, зидар из Дубља;

за политкомесара Лазар Стојановић, радник из Кушиљева.

Излазак бораца Ресавске партизанске чете утврђен је за 20. јули, међутим, из оправданих разлога тога дана нису изашли сви борци на заказано место, па је датум померен за 26. јули.⁶²⁾

Јула месеца Петар Стамболић је дошао у село Шантаровац, где су се већ налазили Бошко Ђуричић и Радислав Никчевић, и у заједници са њима радио на формирању Беличке партизанске чете. У овом послу помагао им је Александар Вељковић Цуле, члан Партије из Шантаровца, на чијем су тавану преноћили Петар Стамбо-

⁶¹⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 35, 36.

⁶²⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 108.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 133.

лић. Бошко Ђуричић и Радислав Никчевић, али ради сигурности пребачени су у колибу Боре Николића из Шантаровца. Овде је одржан састанак са једном групом чланова КПЈ и симпатизера НОП-а из Шантаровца и околине.⁶³⁾

16. јула у багремару Мике Милановића, на Ђурђе-вом брду изнад Јагодине, донето је прво оружје за Бетичку партизанску чету; Драгомир Радосављевић Ждрпа, месарски радник из Јагодине, предао је по директиви Партије Јоци Милосављевићу и Живадину Јанковићу оружје које је дотле скривано на јагодинском гробљу. Одређеног дана он је донео 5 пушака, 1 пушкомитраљез и 1 амерички машингевер.⁶⁴⁾

ПАЉЕЊЕ ХАНГАРА НА АЕРОДРОМУ У ЈАГОДИНИ

По директиви ОК КПЈ за Јагодину формирана је једна диверзантска група од комуниста и симпатизера НОП-а у Јагодини са задатком да запали хангар са авионима на аеродрому у Јагодини. Група од 9 комуниста и симпатизера НОП-а, од којих 7 наоружани са пушкама, један револвером и један секиром, извршила је овај задатак са успехом. У ноћи између 18. и 19. јула ова група се неопажено привукла и разог[^]жала стражара који је чувао хангар на аеродрому, потом продрла у хангар, полила бензином 5 авиона и неколико камиона и запалила. У овој акцији учествовали су Раде Солунац, молер, секретар МК КПЈ у Јагодини, Љуба Антић, металски радник, Живорад Милојевић, Драган Ђорђевић, Милорад Стаматовић Раца, Коста Поповић, Радомир Ђорђевић, Љубиша Крстић Чекрк и Драгомир Радосављевић Ждрпа. О тој акцији Љуба Антић каже: „Пошли смо око 10 часова увече из моје куће. Иза Клефишеве фабрике саламе прешли смо пругу и пребацили се у кукуруз пред хангаром, неопажено смо се привукли и прилегли у канал. Канал је био сув, дубок три четвртине, а широк:

⁶³⁾ ИАС — К—3 — 33/965, стр. 41.

⁶⁴⁾ ИАС — К—3 — 7/584, стр. 4.

нешто мање од једног метра. Ту смо сачекали док је извршена смена страже. Нови стражар је неко време стајао на једном месту, а затим почео да шета око хангара. Из кукуруза посматрали смо његово кретање, а кад је дошао на писту испред хангара, Солунац је запитао шапатом ко ће да иде на ћошкове хангара. Јавили смо се ја и Раца. Пошто је Раца најпре изуо своје лаковане ципеле да не би шкрипале по шљунку, прискочили смо до ћошка на коме је извршена смена страже. Стражар је био обишао већи део хангара и дошао до половине супротне стране. Притајили смо се уза зид и чекали да наиђе. Кад је стражар дошао сасвим близу ћошка испали смо пред њега са упереним револверима. Од изненађења стражар није имао кад ни пушку да дигне. Слободном руком истргао сам му пушку и рекао да ћути ако му је живот мио. Истога тренутка и остали другови су изашли из кукуруза. Ја сам остао да га чувам, а остали су ушли у хангар, полили авионе бензином и запалили. Ватра је букнула одмах и обухватила све авионе и неколико камиона. После овога побегли смо кроз кукурузе. Ја и Раца смо бежали боси с десне стране пруге у правцу села Буковча. Друга стражара у којој су били Немци налазила се око 200 метара од хангара. Немци нису знали ништа о томе све док разоружани стражар није отрчао да им јави. Немци су тада отворили митраљеску ватру, но ми смо тада били удаљени преко двеста метара. Преко Белице пренео ме је Раца и бежећи дошли смо до чесме код Буковча, затим смо изашли уз брдо и у једној крстини пшенице сакрили смо отету пушку и наше оружје. За то време сирене на кланици и пивари свирале су узбуну, а хангар је горео. Неколико пута смо се окренули и са задовољством посматрали приказ. Сутрадан, према договору састали смо се више јагодинског гробља у једној кућици према Винорачи. Солунцу смо казали где смо сакрили пушку и наше оружје. Сазнали смо да су Немци ухапсили оног стражара и да воде истрагу. Најгоре нам је било што смо у оном метежу заборавили Рацине ципеле у каналу. Немци су их пронашли и почели да се распитују код обућара у Јагодини ко од њих израђује лаковане ципеле. Раца се био озбиљно уплашио и да би

отклонио сумњу позајмио је једне лаковане ципеле од свог друга и дошао на корзо. Немачка истрага била је без успеха. . ."⁶⁵⁾

БЕКСТВО ИЗ ЈАГОДИНСКОГ ЗАТВОРА

19. јула комунисти из Јагодине извели су још једну врло успешну акцију и организовали бекство ухапшених комуниста из јагодинског затвора. Користећи забуну која је настала око паљења хангара на аеродрому, комунисти су приморали Чеду кључара да отвори затвор из кога су побегли браћа Никола и Тодор Дирака, Станко Петровић, ливац, и Властимир Марјановић, столарски радник, сви чланови КПЈ. Ови су били ухапшени на дан напада Немачке на СССР. Сви избегли комунисти из затвора отишли су у Беличку партизанску чету, која је тих Дана формирана. Једино је Властимир Марјановић поверовао немачкој пропаганди, па се пријавио и отишао на рад у Немачку.⁶⁶⁾

20. јула група комуниста и симпатизера НОП-а под руководством Живадина Јанковића Кума разрушила је пругу на линији Багрдан—Арачићево. Омладинци су помоћу кључа одвили шрафове код састава шина, а затим једно поље шина скинули и бацили у њиву. Међутим, линијски службеник је ово на време приметио и зауставио воз који је наилазио из Јагодине.⁶⁷⁾

Ускоро после паљења хангара на аеродрому у Јагодини, диверзантска група из Јагодине по директиви ОК извела је још једну врло успешну акцију. Преко пута железничке станице у ф. „Тајтацак" налазило се стова-

⁶⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том II; стр. 15.
Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 32.
ИАС — К—3 — 66/1102, стр. 25, 26.
ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 105—113.
ИАС — Ф. — 16/126, 176; 23/151.
⁶⁶⁾ ИАС — К—3 — 7/584, стр. 4, 5; 96/1157, стр. 1, 5.
К—13 — 7/1136, стр. 10.
ИАС — Ф. — 16/176.
⁶⁷⁾ ИАС — Ф. — 16/126.

риште бензина. Ноћу, око 10 часова, ова група је пошла да изврши задатак. Драгомир Радосављевић Ждрпа, ме-сарски радник из Јагодине, требало је да се неопажено привуче стражару и да га ликвидира, док су се други привукли са запаљеним трудом, који су привезали за камен, и бацили га у канту с бензином. Одјекнула је експлозија а пламен је захватио и остали бензин у магацину. Немачка стража је отворила ватру из аутоматских оружја, али без успеха. Још у току ноћи појачана немачка стража извршила је претрес околног терена, али без икаквих резултата.⁶⁸⁾

Јула месеца на једном састанку, који је одржан на кривини изнад Равне Реке, присуствовали су Јоца Милосављевић, Живка Дамњановић и Данило Димитријевић. Састанку је присуствовао и Ђура Ковачевић, командир индустријске страже у Равној Реци. По договору, Ђура је требало да у одређеном моменту преда оружје својих људи комунистима и напредним радницима, који су се спремали за бекство у шуму. Тада је требало да припреме кључеве и чекиће за демонтажање пруге другови Света Милекић, Чеда Богдановић и Миле Поповић. На овом састанку је одлучено да се отпочне са скупљањем новца од симпатизера НОП-а за организовање отпора противу Немаца. За ову акцију званичан назив је био „народна помоћ”. Преузимање оружја од индустријске страже није извршено. Припадници немачке мањине сазнали су за ове намере и помоћу неколико Немаца који су дошли из Ћуприје разоружавали индустријску стражу. Комунисти су успели да преузму само једну пушку. Пошто је у Равној Реци немачка мањина преузела сву власт и почела да прави списак комуниста и симпатизера НОП-а, дошло је до масовног бекства из насеља у шуму. На „Бигру” изнад Равне Реке, сакупила се већа група људи, већином рудара из Равне Реке. Направљен је план за напад на Равну Реку и разоружавање немачке мањине. У овој групи налазили су се чланови Партије Петар Жалац, Чеда Богдановић, Албин Гроблер, Ђуро Ковачевић, Драган Ковачевић, Миле Поповић, Лука Тарле,

⁶⁸⁾ ИАС — К—3 — 7/584. стр. 5.

Душан Ињац, Ђуро Стајић, Лука Јелић, Ђуро Загорац, Стева Милекић и други. Поред ових, у групи је био и Илија Узелац са мањим бројем људи који су прихватили борбу с Немцима. Још од самог почетка дошло је до несугласица око избора командира чете. Комунисти и симпатизери НОП-а предлагали су за командира Петра Жалца, рудара, члана Партије. Илија Узелац се није са овим слагао, захтевајући да он буде командир, јер има чин у војсци, добијен од краља. Њега је подржавала једна група националиста. Но и поред ових неслагања у почетку су извођене заједничке акције.⁶⁹⁾

Око 25. јула Петар Стамболић одржао је састанак с комунистима у Ћуприји. у стану Младена Јевтића, у Улици Војводе Мишића бр. 6. Тада је Стамболић рекао да је донесена одлука да иду у чету они другови и другарице који су компромитовани као комунисти. Живорад Симић, Младен Јевтић и још неки другови остали су у граду да сакупљају ооружје. Приликом распада бивше југословенске војске оружје и муниција бацани су с моста у Мораву; знајући за ово Живорад Симић и још неки другови извадили су из воде 3 пушке, неколико бомби и нешто муниције. Ове су пушке најпре очишћене и доведене у исправност, а касније однете у чету.⁷⁰⁾

26. јула једна диверзантска група сачекала је у заседи немачки тонфилмски аутомобил организације ДКФ, и отворила ватру, али је овај успео да умакне. У овој групи били су чланови Партије Михајло Илић Куља и Раде Николић Пикула, радници фабрике стакла.⁷¹⁾

Ноћу 27. јула група диверзаната из Ћуприје покушала је да минира железнички мост на Морави. Ова акција није успела јер су били примећени од страже, која је отворила ватру и принудила их на узмицање.⁷²⁾

Јула месеца у борби код Бучја Орашка партизанска чета је разбила жандарме из Свилајнца и Кушиљева, које је предводио срески начелник из Свилајнца. Жан-

⁶⁹⁾ ИАС — К—7 — 76/1111, стр. 6, 7.

⁷⁰⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 37, 38, 40.

⁷¹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949 г.; том I; стр. 351.

⁷²⁾ ИАС — Ф. — 16/126.

дарми су били страховито потучени. Срески начелник се једва спасао бекством, изгубивши своју капу у кукурузу. Овај пораз жандарма и среског начелника код Бучја иско- ристили су затвореници у Свилајнцу. Један од ухапше- них, који се тада налазио у болници, написао је среском начелнику писмо и затражио да у року од 24 часа пусти све из затвора, иначе ће настрадати заједно са породи- цом. Писмо са потписом „командант шумаца" успео је да тајно дотури начелнику. После два дана сви похапшени били су пуштени кућама, осим Драгоша Илића који је и даље задржан у затвору.⁷³⁾

Јула месеца ухваћен је Данило Димитријевић, секре- тар СК КПЈ за Ћуприју. Он је био на једном састанку у Ћуприји са Радисавом Благојевићем, својим рођаком. Че- као је да преузме неко оружје и муницију. Радисав Бла- гојевић је обавестио Немце о овом састанку и тако издао Данила. Бежећи из заседе, Данило се сакрио у кукуруз, али градски стражар Бранко-Црни, видећи га, помогао је Немцима да га ухвате. Данило је пребачен најпре у Ниш, а онда у логор на Бањици и 21. септембра 1941. го- дине стрељан. У затвору на Бањици Данило је успео да протури у једној празној кутији од шибица писмо своме оцу у коме је објаснио издају Радисава Благојевића. По- сле ослобођења 1944. године извршено је хапшење Ра- дисава и Бранка-Црног, који су на саслушању признали издају.⁷⁴⁾

У току јула партијски инструктор ОК КПЈ за Кру- шевац „Брка" одржао је два састанка у Варварину, у кући Миленка Сврзића. Овим састанцима присуствовали су чланови Партије и симпатизери НОП-а Радомир Ма- тић Дома, Милош Петровић, из Поточца, Стојан Милоје- вић, из Парцана, Светозар Магић, из Вратара, и Вера Ма- тић, из Варварина. Поред ових присуствовали су још неки другови чија се имена не могу утврдити. „Брка" је пренео директиву о прикупљању оружја, муниције и друге вој- ничке спреме, као и хране за борце у шуми.⁷⁵⁾

⁷³⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 99.

⁷⁴⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 49, 53, 59.

⁷⁵⁾ ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 4, 29; 110/1233, стр. 84.

Јула месеца у Деспотовац је дошла Милица Марковић Бело Луле, кројачка радница из Свилајнца, члан Партије, и одржала састанак с Радмилом Поповић, студентом медицине, и Радомиром Маленовићем, коларским радником, у радњи његовог оца. У Деспотовцу тада није постојала партијска организација те се активност Партије развијала преко Радмиле Поповић, која је тада вероватно била члан СКОЈ-а, и неколико напредних омладинаца. На овом састанку Милица Марковић је пренела директиву да се изврши повезивање са симпатизерима НОП-а у Деспотовцу и околини и организује прикупљање оружја и људства за устанак противу окупатора.⁷⁶⁾

Крајем јула група од 7 партизана Беличке чете дошла је на територију среза левачког да помогне формирање Левачке чете. У овој групи били су Бошко Ђуричић, политкомесар Беличке чете, Радомир Аранђеловић Шиља и Бора Николић Шантаровац. Првог августа одржан је састанак у Великој Крушевици, коме су присуствовали поред партизана Беличке чете и Милорад Жунић Баца, учитељ из Рековца, који је избегао хапшење полиције и скривао се по селима Левча. Поред њега присуствовало је и неколико симпатизера НОП-а из овога краја. Бошко Ђуричић је указивао на потребу сакупљања оружја и оданих људи за борбу противу Немаца. Указивао је на потребу формирања партизанске чете у овом крају.⁷⁷⁾

Крајем јула партијска организација у Парцану дошла је један примерак „Пролетера“, и прорадила проглас ЦК КПЈ народима Југославије, у коме се народ позива на устанак. Одмах затим оформљене су и прве диверзантске групе које су рушиле телефонске стубове и мостове. У овој диверзантској групи били су најактивнији: Мита Милојевић, Бора Милојевић, Бранко Матић и Богосав Анђелковић.⁷⁸⁾

12. августа Богољуб Стојановић, члан ОК КПЈ за Пожаревац, одржао је састанак са комунистима и симпа-

*) ИАС — К—7 — 88/1123, стр. 8.

**) ИАС — К—6 — 82/1117, стр. 3; 14/597, стр. 8.

**) ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 30. 31.

тизерима НОП-а из читавог моравског среза, на коме је донесена одлука о стварању Моравске чете. Одлучено је и ко да пође у чету, а ко да остане на терену. За излазак бораца одређен је 17. август, и тог дана, код Вујчића салаша на једној коси изнад Александровца, формирана је Моравска партизанска чета. У руководство чете изабрани су за командира чете Вујица Ремењак, радник из Породина; за заменика Која, радник из Александровца; за комесара Сима Симић, студент медицине из Ракинца; за заменика Властимир Рајковић Лала, радник из Жабара.

У току августа ПК КПЈ за Србију донео је одлуку да се моравски срез повеже са ОК КПЈ за Јагодину, а да новоформирана чета уђе у састав Другог шумадијског партизанског одреда. У том циљу, по налогу Богољуба Стојановића, члана ОК КПЈ за Пожаревац, преко Мораве прелазе Сима Симић, Аврам Трифуновић и Рада Трифуновић, секретар Среског комитета Партије у Жабарима, и у Лозовику успостављају везу с партијским радником Радетом Марковићем, и Окружним комитетом КПЈ за Јагодину, преко Сеље. Ово због тога што је партијско руководство у Јагодини имало на челу старог комунисту, провереног илегалца и револуционара, богатог политичким и борбеним искуством, и што у овој ситуацији Комитет може више помоћи да пружи њиховом срезу. Што се тиче Другог шумадијског партизанског одреда у чији састав улази Моравска чета, он је тада представљао један од најбољих одреда у Србији.^{TM)}

ПОМОРАВСКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД

У току јула месеца завршене су припреме око формирања Поморавског партизанског одреда на територији округа моравског.

23. јула, на Ђурђевом брду више Јагодине, у Таушановићевом забрану, одржан је састанак ОК КПЈ за Ја-

Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 130—133.

годину. Овом састанку су присуствовали поред чланова ОК и чланови Главног штаба НОП-а за Србију, међу којима Бранко Крсмановић Шпанац, Филип Кљајић Фића, Сретен Жујовић Црни, и Петар Стамболић, инструктор ПК КПЈ за Србију. На овом састанку донета је одлука о формирању Поморавског партизанског одреда. Предвиђено је да у његов састав уђу Беличка, Раваничка, Параћинска, Левачка и Темнићка чета. Штаб одреда тада није формиран, већ су чете дејствовале самостално на својој територији, уз помоћ и по директиви Главног штаба НОП-а за Србију и ОК КПЈ за Јагодину.

БЕЛИЧКА ЧЕТА

Истог дана кад је формиран Поморавски партизански одред, формиран је и штаб Беличке партизанске чете. На Ђурђевом брду више Јагодине у багремару Мике Милановића, трговца из Јагодине, Бранко Крсмановић и Петар Стамболић одржали су састанак са групом комуниста и симпатизера НОП-а из беличког среза. Тада је изабрано руководство чете. За командира чете изабран је Животије Петровић Жила, земљорадник из Бунара, а за политкомесара Бошко Ђуричић, правник из Јагодине. Новоформирана Беличка чета бројала је тада око 35 бораца. Њени први борци били су:

1. Бошко Ђуричић, правник из Јагодине,
2. Светица Живановић, трговачки помоћник из Мишевића,
3. Станоје Миливојевић, земљорадник из Ланишта (кувар),
4. Живадин Јанковић Кум, ђак из Ланишта,
5. Милутин Станојевић, земљорадник из Ланишта,
6. Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине,
7. Раде Солунац, молерски радник из Јагодине,
8. Тодор Дирака, берберски радник из Јагодине,
9. Никола Дирака, столарски радник из Јагодине,
10. Павле Петровић, ливац из Јагодине,
11. Станко Петровић, ливац из Јагодине,

12. Милош Живановић, столар из Горњег Рачника,
13. Драгомир Радосављевић Ждрпа, месарски радник из Јагодине,
14. Љубомир Антонијевић, радник из Деонице,
15. Бора Николић, земљорадник из Шантаровца,
16. Александар Вељковић Цуле, ђак из Шантаровца,
17. Животије Петровић Жила, земљорадник из Бунара,
18. Александар Стефановић Санда, земљорадник из Шуљковца,
19. Драгомир Јевтић, кројачки радник из Бунара,
20. Душан Илић, обућар из Бунара,
21. Крста Радовановић, земљорадник из Бунара,
22. Милашин Стефановић, земљорадник из Бунара,
23. Радомир Аранђеловић Шиља, земљорадник из Кочиног Села,
24. Сава Цветковић, студент филозофије из Драгоцвета,
25. Љуба Антић, бравар из Јагодине,
26. Драган Ђорђевић, дреер из Јагодине,
27. Олга Динић, домаћица из Јагодине,
28. Василије Ђорђевић, опанчар из Мајура,
29. Коста Поповић, ливац из Великог Поповића,
30. Радомир Милојевић, трговачки помоћник из Јагодине и др.

Беличка чета је најпре логоровала у једном забрану крај реке Трестине између Ковачевца и Међуреча, но после краћег времена штаб чете је прешао у „Шареник“, између села Лозовика и Мишевића. Са нарастањем чете штаб се пребацује на Црни врх, а одатле на Јухор код „Бакарног кладенца“, где остаје све до октобра 1941. године. За време прве непријатељске офанзиве штаб се сели у манастир Ивковић, одакле почетком новембра прелази на територију крагујевачког среза. Од оснивања чете до напада на Рековац (15. VIII 1941) извршена је смена двојице командира чете. Први, Животије Петровић Жила, није могао да одговори овој дужности па је ускоро после 4—5 дана смењен, а на његово место постављен

је Радул Павићевић, официр бивше југословенске војске. Овај је пак више волео да залази у села и није водио рачуна о чети. Био је одвише личан, а после напада на Рековац узео је неки новац и пребегao Немцима у Јагодину. Немци су мислили да га искористе као обавештајца ради ликвидирања Беличке чете. Рачунајући на ово, Бошко Ђуричић, комесар чете, наредио је премештај логора чете на Црни врх. Истовремено је задужио три борца да се неопажено привуку у Јагодину, ухвате одбеглог Павићевића и ликвидирају га. И заиста, Немци су после два дана с једним својим потерним одељењем извршили претрес терена на коме је раније логоровала чета. Приликом претреса терена Немци су ухапсили неколико сељака из Ковачевца и Међуреча и водили их читав дан са собом, а по доласку у Јагодину пустили их кућама. После овога за командира Беличке чете постављен је Љубиша Урошевић, потпоручник из Рибара.⁸⁰⁾

У време формирања Беличке чете, јула месеца, територија среза беличког обухватала је 27 општина са 56.266 становника, од којих су 1.832 избеглице, досељене из Босне и такозване Павелићеве НДХ. Избеглице су смештене у Јагодини и околним селима. При општинама су формирани одбори за исхрану и збрињавање избеглица. Тада су у срезу постојале три жандармеријске станице: у Јагодини, Багрдану и Драгошевцу, са укупно 45 жандарма. С обзиром на појачану активност комуниста, начелник среза беличког у месечном извештају од 25. јула моли да му се доделе још 50 жандарма и побољша снабдевање муницијом.⁸¹⁾

По директиви ОК КПЈ за Јагодину умножен је проглас ЦК КПЈ поводом напада фашистичке Немачке на СССР. Он је умножен на шапирографу у кући Раде Миљковић, учитељице у Јагодини, и растурен по граду и околним селима. Поводом тога начелство среза беличког са пов. бр. 74 од 26. јула 1941. године доставља распис град-

⁸⁰⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 134.

ИАС — К—3 — 8/585, стр. 5—7; 33/965, стр. 42; 66/1102, стр. 5; 96/1157, стр. 1—3.

⁸¹⁾ ИАС — Ф. — 23/151.

ском поглаварству у Јагодини „да се пронађу комунистички леци под насловом: „Радници, сељаци и грађани Југославије" и спале, а виновници похапсе..

Иако слабо наоружана, Беличка чета је одмах почела с акцијама; 28. јула чета је имала око 40 бораца подељених у два вода. Водници су били Светица Живановић и Радомир Аранђеловић Шиља. Чета је имала 16 исправних војничких пушака, 1 пушкомитраљез марке „Колт", неколико ловачких пушака и мало муниције. Прву своју акцију чета је извела у селу Шантаровцу. Двадесет бораца, наоружани пушкомитраљезом и пушкама, дошли су у село пред општину, а остали су чекали изнад села да се не би видело да немају пушке. У селу је одржан збор на коме је говорио Бошко Ђуричић, политички комесар чете. Бошко је позвао шзисутне да помажу народну војску и наредио да се Немцима ништа не сме дати, а нарочито намирнице.⁸²⁾

30. јула на друму Јагодина—Крагујевац на месту званом „Врбљански мост" три партизана Беличке чете сачекали су у заседи немачки аутомобил и отворили пушчану ватру. Један од тројице партизана није стигао на време на одређено место, те је аутомобил повећаном брзином умакао.⁸³⁾

Истог дана вод Беличке чете на челу с Бошком Ђуричићем напао је жандармеријску станицу у Драгошевцу. Станица је најпре блокирана, а затим је водник Шиља позвао жандарме на предају. Жандарми су се спремали за отпор, али кад су видели да су опкољени отворили су врата и предали оружје. Том приликом партизани су запленили 9 пушака, 2 пиштоља и нешто муниције. Заробљене жандарме Бошко је ослободио и рекао им да не служе више окупатора. Сутрадан су жандарми отишли без оружја у Јагодину и известили о овоме.⁶⁴⁾

1. августа партизани Беличке чете у јачини од 50 бораца напали су жандармеријску станицу у Јошаничком

⁸²⁾ ИАС — К—3 — 8/585, стр. 5.

⁸³⁾ ИАС — Ф. — 16/127.

⁸⁴⁾ ИАС — К—3 — 17/600, стр. 4; 7/584, стр. 5.

ИАС — Ф. — 16/127, 177; 27/401.

Прњавору и разоружали 3 жандарма. При прелазу преко општинске шуме „Бешњаја“, партизани су разоружали чувара шуме општине беличке.⁸⁵⁾

У то време ПК КПЈ за Србију послао је на партијски рад с омладином у ОК КПЈ за Јагодину друга Иштвана Кицура (партизанско име Брка) и главног курира Ружицу Матић.

4. августа партизани Беличке чете напали су жандармеријску патролу у селу Штипљу. Том приликом запленили су 3 пушке и нешто муниције.⁸⁶⁾

5. августа партизани су дошли у општину Штипље и Црнче, одузели књиге о попису овршеног жита и спалили их.⁸⁷⁾

Због учесталих акција партизана Немци предузимају хапшења по селима Белице. 6. августа из овог краја Немци хапсе по неколико лица из свих села на које су сумњали да помажу партизана. Међу ухапшенима били су и Павле Цветковић, земљорадник из Драгоцвета, са синовима Животијем и Савом. На дан формирања Беличке чете Сава је ступио у чету. Није познато због чега је после неколико дана напустио чету и дошао у село. Ову групу сељака Немци су спровели у затвор у Ћуприји, одакле су појединачно, у току од два месеца, сви пуштени кућама.⁸⁸⁾

7. августа ОК КПЈ за Јагодину одржао је састанак у једној колиби у винограду на Ђурђевом брду више Јагодине. На овом састанку коме су присуствовали Сретен Жујовић Црни, Петар Стамболић и Никола Груловић, донета је одлука да Радислав Никчевић пође у Други шумадијски одред, а Живота Станисављевић, Јоца Милосављевић и Милан Премасунац да се једно време задрже у Ћуприји по неком партијском задатку и успоставе везу с Цараћинско-ћупријском четом, у којој је Јоца био одређен за политкомесара. Тада је одлучено да

⁸⁵⁾ ИАС — Ф. — 16/127, 128; 23/153; 27/402.

⁸⁶⁾ ИАС — К—3 — 7/584, стр. 5; 66/1102, стр. 1, 2.

ИАС — Ф. — 16/127.

⁸⁷⁾ ИАС — Ф. — 16/128, 180; 23/153.

⁸⁸⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 23.

се формира и Левачка чета. За њено руководство предвиђени су: за командира — Милорад Жунић Баца, учитељ из Рековца, а за политичког комесара — Живадин Јанковић Кум, ђак из Ланишта. Било је речи и о Темнићкој чети, па је за комесара предвиђен Младен Миленковић, опанчарски радник из Црнча, а за командира један друг из Барварина. Рада Миљковић, учитељица из Белице, упућена је на партијски рад у Доње Поморавље.⁸⁹⁾

НАПАД НА СТАНИЦУ БАГРДАН И ЛАНИШТЕ

После хапшења по селима Белице 6. августа и директиве ОК КПЈ за Јагодину, штаб Беличке чете донео је одлуку да изврши напад на железничку и жандармеријску станицу у Багрдану и Арачићеву (Ланиште). Циљ напада је био уништење пруге и телеграфско-телефонских уређаја.

У ноћи између 7. и 8. августа два вода Беличке чете сишла су с Црног врха и посела шумицу изнад Багрдана и Ланишта.

Напад је отпочео у 22 часа и трајао до 1 час. Посаду на железничкој станици чинили су 5 немачких војника и два жандарма, док је у жандармеријској станици било 3 жандарма. На железничкој станици Немци су у почетку пружили снажан отпор, али су били принуђени на повлачење према Морави. Партизани су заузели станицу и демолирали је. Помоћу једног железничара који је дао кључ одшрафљене су шине и бачене. Из станичне благајне узето је 5.600 динара. Приликом демолирања железничке станице непажњом се теже ранио партизан Драги Јевтић Бунарац; наиме кад је кундаком откочене пушке разбијао лустер, ова је опалила и ранила га у ногу. Приликом повлачења сакривен је у Стрижилу.

Жандарми у станици одбили су позив на предају и отворили ватру. Партизани су одговорили једним рафалом из пушкомитраљеца, а за овим жандарми су се предали. Заплећене су 3 пушке и 60 метака.

⁸⁹⁾ ИАС — К—3 — 8/585, стр. 8; 66/1102, стр. 2, 5, 6.

Истовремено други вод Беличке чете напао је железничку станицу у Арачићеву (Ланиште). Разоружана су 2 стражара и заплећене 2 пушке, 45 метака и 2 бомбе. Из станичне благајне узето је 3.670 динара, а станица је демолирана и пруга онеспособљена.

О нападу на Багрдан и Арачићево Немци у Јагодини и Лапову обавештени су исте ноћи. Два камиона немачких војника стигло је у Багрдан баш кад су се партизани повлачили према Стрижилу. Приликом претреса терена Немци су пронашли рањеног партизана који је био скривен у Стрижилу и одвели га најпре у Јагодину а касније у Ћуприју где је стрељан. Рушење пруге у Багрдану и Арачићеву натерало је Немце да појачају своје гарнизоне на овој линији ради обезбеђења несметаног саобраћаја.⁹⁰⁾

8. августа партизани Беличке чете долазе у општине Белицу, Бунар, Сиоковац и Јошанички Прњавор. Том приликом из општина су узете књиге о попису овршеног жита и спаљене. Из извештаја начелства среза беличког у Јагодини (филм 16/126) види се да је у Бунару спаљивање књига о попису овршеног жита извршио Милутин Николић Куша који је тих дана отишао у партизане.⁹¹⁾

ТРИ ЧЛАНА ОК КПЈ ГИНУ ИСТОГ ДАНА

После одржаног састанка ОК КПЈ за Јагодину, 8. августа Радислав Никчевић и Гојко Груловић кренули су по партијском задатку у Други шумадијски одред — (Свилајнац и Рачу Крагујевачку). Пошли су рано из Јагодине и дошли пешице до Ланишта, где је Груловић извадио карте, а затим ухватили воз према Београду. Станични уређаји у Ланишту и Багрдану били су у току прошле ноћи демолирани од стране Беличке чете. Никчевић је имао на себи сељачко одело, које је позајмио од неког радника из фабрике саламе „Клефиш“, а преко

⁹⁰⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 56, 73.

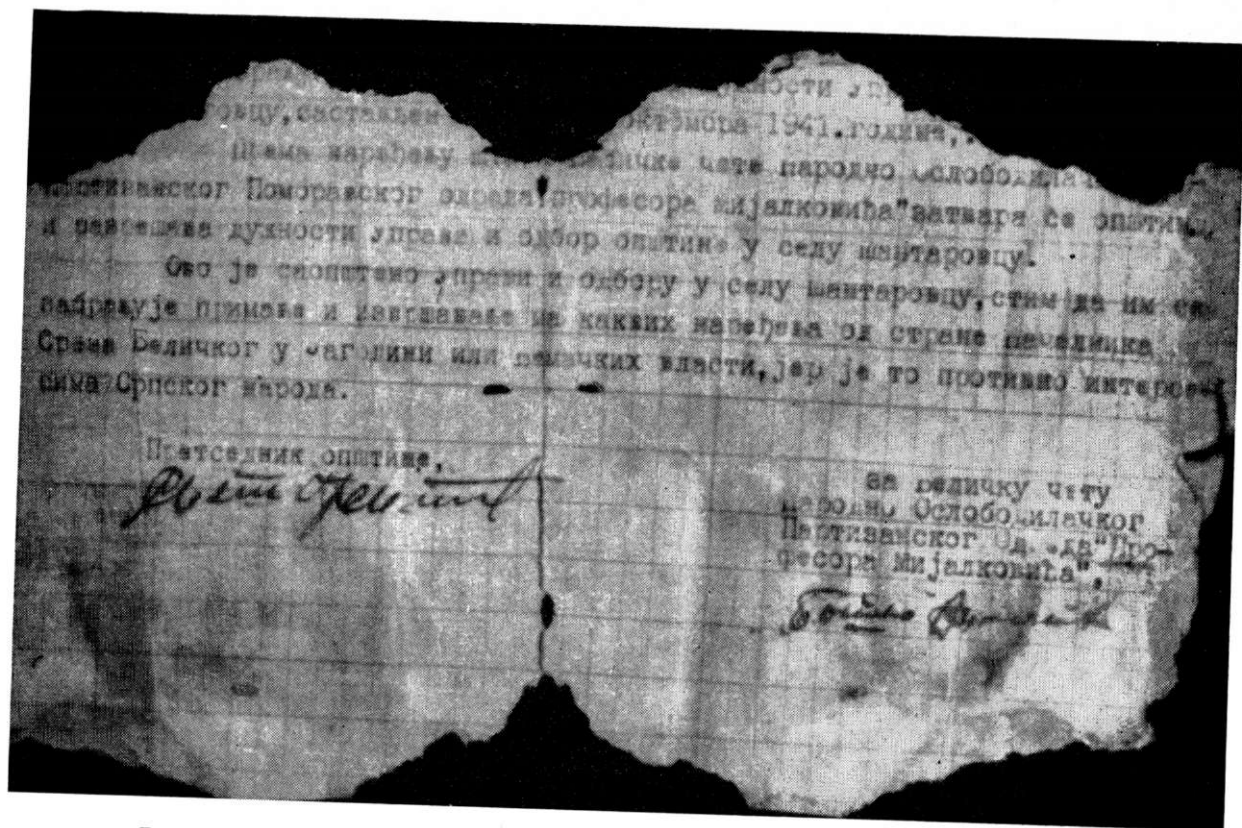
ИАС — К—3 — 66/1102, стр. 27, 28; 7/584, стр. 6, 9.

ИАС — Ф. — 16/128, 180; 29/153.

⁹¹⁾ ИАС — Ф. — 16/129, 180; 23/153.

19 октпбоа 1941 године партизани Беличке чете зауставили су немачки транспорт у ^ИанинГту и после жестоке борбе са Немцима запалили целу композицију (ИАС — Ф—

Документ о укидању окупаторске власти у селу Шантаровцу код Јагодине (ИАС — Ф—9/82)

рамена носио је пар нових опанака. У возу је било доста Немаца. Између Багрдана и Милошева пришао је један немачки војник и затражио им личне карте. Обојица су имали личне карте издате под туђим именима али прописно оверене од немачких власти. Ови су показали личне карте које је Немац дуго разгледао и рекао им да морају да сиђу на станицу Милошево. У Милошеву Немци су их скинули с воза и одвели у Ортскокомандантуру, једном немачком официру. Прво су увели Груловића на саслушање и после краћег времена предали га једном немачком стражару. Затим су на саслушање увели Никчевића и задржали га дуго. Из канцеларије где је Никчевић саслушаван изишао је тумач и одузео од Груловића возне карте. После тога тумач и немачки официр почели су заједно да туку Никчевића. Гојко Груловић о томе говори: „Мене је чувао један немачки војник. У једном моменту чинило ми се као да ми даје неприметно знак да бежим. То је било око подне. У том је наишао поп из Милошева и чујем да каже да треба прво да нас исповеди пре но што нас одведу на стрељање. Кад је поп излазио, видим да Никчевића поливају водом. Интересантно је да нас нису претресали, а обојица смо имали оружје код себе. Следећег тренутка отворили су врата и бацили Никчевића претученог пред врата. Он је тада извадио пиштољ и почео да пуца. Ја сам онда почео да бежим преко неких врзина, прешао сам друм и попео се на један ћувик. Немци су за мном припуцали. Не знам како само дошао до једног човека који је ту чувао свиње. Он ме је упутио куда треба да идем . . . Наишао сам на заседу партизана и тако се вратио на терен“.

Немци су Никчевића разоружали, везали ланцем и довели у Јагодину. Ту су га везаног и претученог водили кроз град и малтретирали, па га поново одвели у Милошево, где је морао сам себи да ископа раку, и стрељали. Пред само стрељање окупљеном народу Никчевић је узвикнуо: „Живела народноослободилачка борба“, „Живео Стаљин“. „Гледајте како умире студент комуниста“. Касније је установљено да је Никчевића денунцирала Нем-

цима Олга Лађаревић, жена трговца Лађаревића из Јагодине, која је радила за немачку обавештајну службу.

Истог дана у Ћуприји су погинула два члана ОК КПЈ, Јоца Милосављевић и Живота Станисављевић. Одмах после одржаног састанка ОК КПЈ на Ђурђевом брду изнад Јагодине по одлуци Партије Јоца Милосављевић, Живота Станисављевић и Милан Премасунац пошли су за Ћуприју. Да не би ушли у Ћуприју преко моста на Морави, који је чувала немачка стража, отишли су преко Рибара и прешли преко глоговачког моста. У Ћуприји је требало да добију везу из Параћинско-ћупријске чете али иста није на одређено место стигла. Морали су да преноће. Дошли су код Николе Кртенића који их није примио. Преноћили су напољу под једним дрветом. Сутрадан, 8. августа, Јоца Милосављевић и Живота Станисављевић разговарали су на улици с неким сељаком, шпекулантом, тачније Драгићем Николићем из Миливе, који је радио за немачку обавештајну службу. У међувремену Премасунац је свратио у кућу Косаре Дамњановић. Кад су се Јоца и Живота одвојили од сељака и кренули улицом између Занатског дома и гимназије, овај их је проказао немачком тумачу Карлу Ферлогеру. Карло је одмах с једним немачким официром отворио плотун из револвера на њих. Том приликом Живота Станисављевић је убијен на месту, док је Јоца тешко рањен покушао да бежи, али је био ухваћен. Немци су га одвукли у општину и покушали да нешто извуку од њега. Све је то било узалуд, Јоца се херојски држао. Помахнитали Карло и остали гестаповци дотукли су га у ходнику на очиглед општинских чиновника. Немци нису ни слутили да су то била два члана ОК КПЈ за Јагодину, пошто у окупаторској штампи овоме догађају није дат уобичајени публицитет.

Кад су одјекнули револверски пуцњи Премасунац је био пошао на улицу, али га је вратила Зорица Дамњановић и тиме спасла сигурне смрти. Она му је показала пут до Мораве и помогла да се извуче из блокаде. Премасунац је отишао у Свилајнац. Истог дана Немци су у

Ћуприји стрелјали још неколико људи и завели полицијски час од 18 часова.⁹²⁾

10. августа делови Беличке чете напали су железничку стражару у Рибнику. Од чувара пруге узели су алат и одшрафили једну шину. Саобраћај је обустављен од 1 до 5,30 часова ујутру, када је шина поново монтирана.⁹³⁾

11. августа делови Беличке чете разоружали су у Колару и Драгошевцу чуваре државне шуме и заплењили две пушке и нешто муниције. У Шантаровцу одузели су књигу о попису овршеног жита и спалили, а у Доњем Штипљу дошли су у општину и забранили шефу пореске управе и једном порезнику из Јагодине да врше наплату порезе.⁹⁴⁾

12. августа група партизана Беличке чете, која је два дана раније отшрафила шину код Рибника, дошла је поново и разоружала чувара пруге који је извршио оправку пруге и на тај начин спречио претурање воза.⁹⁵⁾

13. августа партизани Беличке чете дошли су у општину Шантаровац, изнели архиву напоље и спалили је. Заплењена су три ћебета.⁹⁶⁾

14. августа део Беличке чете дошао је у Беочић и том приликом одузео књигу о попису овршеног жита и спалио је.⁹⁷⁾

ЛИКВИДАЦИЈА НЕМАЧКОГ ШПИЈУНА ОЛГЕ ЛАЂАРЕВИЋ ИЗ ЈАГОДИНЕ

15. августа, кад је већ било јасно да је Олга Лађаревић из Јагодине издала Немцима Никчевића и друге и да ради у немачкој обавештајној служби, партијска ор-

⁹²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 55, 56.

ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 265.

К—3 — 8/585, стр. 8, 9.

К—4 — 16/599, стр. 49, 50, 64—66.

К—10 — 56/1076, стр. 170, 171.

⁹³⁾ ИАС — Ф. — 16/126; 25/267.

⁹⁴⁾ ИАС — Ф. — 16/130, 131; 26/319, 321, 322; 23/153.

⁹⁵⁾ ИАС — Ф. — 16/131; 23/153; 26/322.

⁹⁶⁾ ИАС — Ф. — 16/134; 23/153.

⁹⁷⁾ ИАС — Ф. — 16/132; 23/153.

ганизација при Беличкој партизанској чети донела је одлуку да је ликвидира. Овај задатак поверен је Воји Милојевићу, опанчарском раднику из Медвеђе, код Деспотовца. Њему је тог дана дат пиштољ „парабелум“ у шуми код Шуљковца, где се налазио један вод Беличке чете. Воја је дошао рано у Јагодину и нашао Милорада Марковића, опанчарског радника. Како није познавао Олгу, седео је с њим пред кафаном у Левачкој улици. Кад је Олга изишла из куће и упутила се према граду, Марковић је рекао Воји: „То је она“, и удаљио се, а овај је устао, пошао јој у сусрет, извадио револвер и из непосредне близине с четири метка убио је, рекавши: „Више нећеш никога издати“, а затим побегао кроз „Карматићеву малу“ и стигао у чету.

Окупаторска штампа овај догађај је приказала као ствар личног разрачунавања јер није било згодно да популарише како се партизани свете за издају, а нису је могли назвати никаквим националним радником.⁹⁸⁾

16. августа партизани Беличке чете напали су фолксдојчере на путу Јагодина—Ћуприја. У борби је убијен Адолф Фајфер родом из Пашићева (Војводина), док су остали побегли. Ови фолксдојчери су радили на оправци пута у организацији „Тот“.⁹⁹⁾

Истог дана спалили су књигу о попису овршеног жита у општини Главинци, а на путу Јагодина—Крагујевац отворили паљбу из пушака на један немачки аутомобил.¹⁰⁰⁾

ГЛАВНИ ШТАБ НОП-а ЗА СРБИЈУ НА ЂУРЂЕВОМ БРДУ ВИШЕ ЈАГОДИНЕ

17. августа седиште Главног штаба НОП-а за Србију налазило се у једној кућици на Ђурђевом брду више Ја-

⁹⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 56 и 74.

ИАС — К—3 — 8/585, стр. 12.

ИАС — Ф. — 23/154.

⁹⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 369.

ИАС — Ф. — 16/133; 23/154.

¹⁰⁰⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 74.

ИАС — Ф. — 16/134.

године; у то време у Поморављу су оперисала два партизанска одреда. Поморавски партизански одред, чији је штаб био на Јухору, и у чији састав су улазиле Беличка, Параћинско-ћупријска, Левачка и Темнићка чета, и Други шумадијски партизански одред, који је оперисао у Доњем Поморављу, и који је у свом саставу имао Орашку, Рачанску, Паланачку, Моравску и Ресавску чету.

Истог дана на Ђурђево брдо више Јагодине долазе Филип Кљајић и Родољуб Чолаковић, чланови Главног штаба НОП-а за Србију. Овде су се већ налазили Никола Груловић и Сретен Жујовић. На састанку Главног штаба говорило се о стању у одредима у Србији и утврђено да се оружана борба повољно развија. Тада је одређено и руководство штаба Поморавског одреда. За команданта одреда одређен је Љубиша Урошевић, потпоручник бивше југословенске војске из Рибара, а за политкомесара Бошко Ђуричић, правник из Јагодине. И штаб Беличке чете је измењен; за командира постављен је Светица Живановић, трговачки помоћник из Јагодине. Са одређивањем руководства штаба одреда створена је јединствена команда за све чете. Тада су дате смернице да се пређе на крупније акције и удари на живу снагу окупатора.

НА ЈУХОРУ

Филип Кљајић и Родољуб Чолаковић провели су два дана у логору Беличке чете која се тада налазила на Јухору, а с којом је био и штаб Поморавског одреда. Ево шта је о тренутној ситуацији записао Родољуб Чолаковић:

„ . . . Предвече смо кренули на Јухор. Водио нас је дан јагодински радник, курир одреда који сваки дан долази с планине пред Јагодину и тако одржава везу између града и одреда. Он је познавао сваку стазу на томе путу, и сваки прозор на који се могло куцнути и добити

од пријатеља обавјештење. Послије марша од неколико часова зауставили смо се у једном селу под Јухором и ту се одморили. Дигли смо се прије зоре и кренули уз планину у којој се налазио штаб.

На улазу у логор, поред једне чесме, зауставио нас је стражар, млад човјек у сељачком одијелу од грубог сукна. У рукама је држао пушку и с неповјерењем гледао нашу групу док му је прилазио курир. Тек кад му је овај шапнуо неколико ријечи, он нас је пропустио, невјешто нас поздрављајући спуштањем руке низ каиш новог карабина.

Наишли смо на пољску кухињу у којој је пословало неколико људи, који су весело довикивали нашем куриру. Били су то, објаснио је овај, јагодински пролетери, његови познаници из фабрике.

Кад смо дошли, у логору је спавало све осим команданта и комесара.

Командант одреда је млад човјек, активни потпоручник бивше југословенске војске, Љубиша Урошевић. Он је родом из овог краја, син је имућног сељака. На позив Комунистичке партије он је одмах дошао у ишуму и послје неколико дана постављен за команданта одреда. То је наочит момак, помало снебивљив, али оставља утисак паметна и енергична човјека. Политички комесар је Бошко Ђуричић, свршени правник из Јагодине.

Одред има око сто педесет бораца, али је несрећен. У њему постоји група радника из Јагодине који су анархистички расположени. Мјесто да буду његова организациона снага, они су главна сметња да се одред осјети као јединствена цијелина. Одред је досада извршио неколико мањих акција на друму и на железничкој прузи и неколико акција у самој Јагодини. То је мало с обзиром на могућност одреда који оперише на тако важном сектору.

У одреду смо провели два дана. Имали смо пуне руке посла. Требало је, прије свега, раишчистити са оном групом радника из Јагодине који су ометали учвршћење одреда. Тај посао узео је на себе Црни. Искупио је ноћу ту групу и с њоме одржао састанак. У њој је било осам

људи, све металци и фабрички радници. Црни је поставио питање њиховога става отворено и оштро. У почетку, Црни је наишао на жесток отпор. Неће дисциплине, неће „наметнутих“ старјешина, него хоће да их сами слободно изаберу и да се о свим пословима штаба справља пред читавим одредом. Црни их је стрпљиво слушао, а онда почео да им указује шта би значило за одред и за читаву нашу борбу кад би се прихватили предлози које су они поставили. Он је знао да је главни кривац за такво расположење радника један између те осморице, висок, мршав, болесно амбициозан младић који се и у току тога разговора највише истицао. Црни је прије састанка био обавијештен да је тај исти младић пријетио да ће га убити. Он је сломио отпор тих незадовољника и постидио их због њихове харангерске и разбијачке работе. На крају разговора они су Црном свечано обећали да ће бити главни ослонац штабу у сређивању одреда и да ће, као пролетери, у свему бити примјер осталим борцима.

У одреду се налазио и један млад калуђер, монархиста по увјерењу, који је окупљао око себе неколико сељака из тога краја и држао се некако по страни од осталих. Њега су ломили на конференцији свију бораца, на којој смо говорили Фића и ја. Излагали смо линију нашег покрета, говорили смо о томе да нама не смета ничије монархистичко увјерење и да се под нашој заставом могу борити сви патриоти који доиста хоће да се туку против окупатора и његових помагача.

За вријеме Фићиног говора посматрао сам калуђера и његове људе. Он је лежао налакћен и гледао у земљу, док су сељаци око њега отворених уста слушали Фићу. Имао сам утисак да они сада први пут чују шта значи наша борба. Вјероватно су у одреду секташили. Рекао сам то Црном: „Па није чудо, одмахнуо је руком Црни, кад су пролетери онолико забраздили“.

Конференција је позитивно дјеловала на те колебљиве људе. Кад је предвече постројен одред да положи заклетву, искинули су се сви борци. Пошто им је објашњено да онај ко не прихвата линију наше борбе, ко се не слаже са организацијом и редом у нашим одредима,

може слободно напустити одред, они су сви, чак и калуђер, без поговора положили заклетву. Сједио сам под **Једним** храстом и разговарао са младим рударом који је у одред ступио одмах чим је формиран. У разговору ми је испричао како је стријељао провокатора кога је Гестапо послао у одред. Прије петнаест дана пријавио се штабу један човјек, за кога су другови из Јагодине послали извјештај да је у служби Гестапоа. Он је био послан у одред са задатком да тачно испита где се налази штаб, да дозна с киме наши одржавају везе и да, пошта прикупи те податке, побјегне натраг у град.

Неискусни штаб младог одреда ријешио је да ипијуна стреља не раскринкавши га пред људством, што би свакако допринијело политичком васпитању одреда. Одредили су двојицу другова да га одведу дубоко у шуму и стријељају. Од те двојице један је био и млади рудар . . .

. . . Послије дневне припеке пријатно је августовско вече на овој висоравни на којој је смештен логор. Крупна храстова и букова шума окружује логор; у двијетри колибе, направљене од грађа, смештен је штаб и неколико десетина бораца. Сједим на улазу у једну колибу и, освежен хладном водом на потоку, одмарам се послије дневног посла. У логору је уобичајени жагор. Дијели се вечера. Једна група партизана спрема се у акцију. Она се издвојила у страну и вођа групе, један млад, жустар сељак, бивши подофицир нешто им тумачи. Са њима је командант одреда Љубиша Урошевић, који ћутећи слуша како он објашњава борцима задатак. Једна група партизана пјевуши пред својом колибом.

Поред мене на сијену сједи другарица В. из Јагодине. Прије неколико дана погинуо јој је син, млад студент, један од активиста Партије у овом крају. Он је био отишао у Ћуприју партијским послом. Један домаћи издајник, агент Гестапоа, убио га је испаливши му метак у леђа. Мајка је због тога уцвијељена, али о томе не говори. Више од жалости за сином који је погинуо вршећи своју дужност, њу пече срамота због држања њеног другог сина. Она, њена најстарија ћерка, погинули син и најмлађи син од четрнаест година, сви су у нашем покрету. То мајка с поносом истиче. Али средњи син, младић

ОЗ двадесет година, није с њима. То је шупљоглав паланачки фићфирић који по Јагодини шета са ћерком једног познатог петоколонаша. То мајку боли и вријеђа, она то осјећа као своју велику срамоту.

Пред одлазак одржали смо састанак са штабом одреда. Црни је сажето изнио њихове недостатке. „У одреду се не осјећа чврста рука, није му јасна перспектива наше борбе. Одред живи и развија се у акцији. Не смемо дозволити да и један дан прође без акције. Ми хоћемо да запалимо читаву Југославију; то значи да морамо сваки дан све жешиће ударати на непријатеље, а не — извршити неку акцију па се онда одмарати на ловорикама. Не дати Немцима да мирно пролазе друмом Крагујевац — Јагодина, стално рушити железничку пругу, нападали возове, уништавати живу снагу непријатеља, — то је главни задатак одреда!“

Опет смо се вратили на Бурђево брдо. Другови из града обавијестили су нас да се у Јагодини говорка о томе да се неко виђа ноћу у кућицама на Брду. С тога смо одлучили да се измакнемо мало даље. Сместили смо се у један шумарак, удаљен километар-два од Бурђевог брда, одакле смо могли осматрати пут који води из Јагодине и одакле смо се могли, у случају потребе, извући једним потоком у поље засијано кукурузом. Поред шумарка води сеоски пут у Јагодину. На самој ивици шумарка, прикривен, сједи наш осматрач. Осим што осматра пут, он прихвата курире који сваки дан стижу или из Јагодине или с Јухора.

На састанку Штаба ријешили смо: да Фића обиђе Други шумадијски, Груловић да иде у Шумадијски, а ја у Чачански и Ужички одред. Исто вече Фића је отишао с Пером Стамболићем у Параћинску чету. Ми смо остали да сачекамо курира који је одржавао везу између Главног штаба и Чачанског и Ужичког одреда, јер друге везе с тим одредима нисмо имали — осим преко Јагодине. Чим он дође, сједиште Главног штаба премјестиће се у околину Крагујевца .. .

... Данас, трећег дана послје нашег повратка с Јухора, јагодински курир довео је у наш шумарак учите-

љицу Рахилу. Она је курир Чачанског и Ужичког одреда. Обавјестила нас је да је једна чета Ужичког одреда, под командом Душана Јерковића, упала у Бајину Башту, разоружала жандармерију и узела из касе финансиске управе око милион динара. Ужички одред, који је имао тада четири чете — Ужичку, Бајинобаштанску, Црногорску и Ариљску — био је доста активан и свакодневно узнемиравао окупатора. Прије неколико дана његова Ужичка чета била је нападнута недалеко од Ужица. Том приликом погинуо је професор Мијалковић, познати активиста наше Партије"...¹⁰¹⁾

Крајем августа Главни штаб НОП-а за Србију премештен је са Ђурђевог брда више Јагодине у Дулен, према Крагујевцу.

Ноћу између 19. и 20. августа једна десетина Беличке чете напала је чувара железничке пруге, Светозара Савића, у Рибнику и одузела му пушку и нешто муниције.¹⁰²⁾

22. августа, због сарадње са Немцима, партизани Беличке чете ликвидирали су председника и деловођу општине у Драгошевцу. Душан Јоцић, председник, и Драгутин Јевтић, деловођа, сарађивали су са Немцима, мада су се партизанима представљали као симпатизери НОП-а. Кад је ухваћен њихов извештај Немцима о месту логоровања Беличке чете, партизани су их ухапсили и одвели у логор, где су осуђени на смрт стрељањем, које је извршено у Медојевцу.

Истог дана гатаб Беличке чете послао је свим општинама писмо којим се забрањује сеча шуме за окупатора. У Главинцима спречено је терање жита Немцима и спаљена књига о попису овршеног жита; у Бресју узете су две пушке и 40 метака, док су у Мајуру спаљене две књиге о попису овршеног жита и немачке плакате нађене у општини. Тога дана партизани су вратили сељаке ку-

¹⁰¹⁾ Р. Чолаковић: *Записи из ослободилачког рата*, Београд, 1956. г., књ. 1, стр. 156—162.

¹⁰²⁾ ИАС — Ф. — 16/135; 26/329.

ћама који су по наређењу Немаца требало да секу кукурузовину с обе стране пута Јагодина—Крагујевац.¹⁰³⁾

23. августа три борца Беличке чете, међу којима и Љуба Антонијевић из села Деонице, добили су задатак да ликвидирају Александра Стефановића Лалета, из Деонице, због сарадње с Немцима и издаје. Лале је имао оружје које је прикривао, а партизанима одговарао да га нема. Кад је доведен у логор обећао је командир у*да ће донети оружје и овај га је пустио. Међутим, он је одмах из логора отишао у Јагодину и саопштио Немцима где се налази логор чете. Љуба Антонијевић о томе говори: „Позвао ме комесар чете Бошко Ђуричић и рекао да одаберем још два друга и одмах дођем код њега. Ја сам позвао Станка Петровића и Вулића чијег се имена не сећам и заједно отишли Бошку. Бошко ми је дао пресуду којом је Лале осуђен од нашег Војног суда на смрт стрељањем и рекао: „Док га не ухватите и не ликвидирате, не враћајте се у логор“. Одмах смо отишли у село Деоницу, ухватили Лалета и ту га стрељали. За ово дело осуђен сам 15 година робије пресудом Окружног суда у Јагодини КЗП/41 од 24. VII. 1942. године“.

Истог дана спаљене су књиге о попису овршеног жита у Медојевцу, Беочићу и Секуричу. Том приликом сељацима су раздвојене „вести“, умножене на шапирографу. Исте су доносиле извештаје о борбама партизана са Немцима у Србији.¹⁰⁴⁾

25. августа извршен је истовремено препад на немачку стражу у Јагодини на три места. У борби је погинуо један Немац. При повратку с акције на друму Јагодина—Крагујевац партизани су сачекали у заседи један немачки аутомобил и уништили га ватром из пушкоми-траљеза и ручним бомбама. Из аутомобила су извучена 4 убијена Немца. Том приликом заплена су 2 машин-гевера, 2 револвера и нешто муниције.¹⁰⁵⁾

¹⁰³⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115, 116.
Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 73.

ИАС — Ф. — 16/137; 23/154.

¹⁰⁴⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 747.

ИАС — Ф. — 16/137.

¹⁰⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

26. августа заустављен је и спаљен Клефишев камион на првом км. испред села Драгошевца, на путу Драгоцвет—Шуљковац. Камион је возио живину и јаја купљену по селима за индустријалца Клефиша. Заплењено је 17.430 динара, велика мушема и друге ситне ствари. Камион је поливен бензином и запаљен. Шофер и службеници који су били у камиону враћени су пешице у Јагодину.

Истог дана спаљене су општинске архиве у селима Белице и Беочић. Сељаци су поклонили 4 пушке и 500 метака.¹⁰⁶⁾

27. августа изведена је успешна акција сакупљања оружја и муниције у Поточцу, Својнову, Рашевитди и Трешњевици; сакупљено је 22 пушке, 1 пушкомитраљез, 3 револвера и 800 метака. У Медојевцу и Драгошевцу одржани су зборови којима је присуствовала већина сељака. Сељацима је објашњаван циљ народноослободилачке борбе и указивано да Немцима ништа не продају, нарочито не намирнице. Истог дана спаљена је и општинска архива у Бунару.¹⁰⁷⁾

28. августа спаљене су општинске архиве у Деоници, Штипљу, Беочићу и Лоћики. У Лоћики и Беочићу одржани су зборови са сељацима. Посета на збору у Лоћики била је добра — преко 300 људи, а у Беочићу осредња. На збору је говорио политкомесар Бошко Ђуричић о циљевима народноослободилачке борбе и о успесима партизанских снага у Србији.

Истог дана увече на путу Јагодина—Крагујевац испред села Драгоцвета један партизан и 4 сељака исекли су 5 телефонских бандера и покидали жице, запалили 4 бараке, и онеспособили 3 ваљка и 1 мотор за воду. Уништен је и алат који се налазио у баракама, а којим су „тотовци“ радили на оправци пута.¹⁰⁸⁾

¹⁰⁶⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

ИАС — К—3 — 61/1097, стр. 41.

ИАС — Ф. — 16/141, 142.

¹⁰⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

ИАС — Ф. — 16/144.

¹⁰⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

ИАС — Ф. — 16/142, 143, 144; 23/160.

1

29. августа Војни суд Беличке чете осудио је на смрт стрељањем два човека које је Гестапо послао у партизански логор ради прибављања потребних података: један је био одбегли робијаш из села Бачине, а други Босанац, који се интересовао за бројно стање чете, наоружање, знак за узбуну, знак за појаву Немаца, а владао је потпуно немачким језиком. Казна је извршена.¹⁰⁹⁾

НАПАД НА БАРУТАНУ — МАГАЦИН ОРУЖЈА КОД ВИНОРАЧЕ

31. августа штаб Поморавског партизанског одреда донео је одлуку да Беличка чета изврши напад на барутану — магацин муниције код Винораче, а ради заплене оружја и муниције. Чета је кренула с Јухора у јачини од три вода, око 60 бораца, и прилазила магацину из правца Шуљковца, Драгоцвета и Винораче. Од оружја имала је пушкомитраљез, 2 машингевера, остало пушке и нешто ручних бомби. Магацин је био ограђен бодљикавом жицом и чувало га је око 25 немачких војника. Напад је отпочео пред зору, али план није остварен јер су неки борци приликом провлачења закачили жицу, а звона извешана на њој дала су знак за узбуну. Немци су тукли ватром из аутоматског оружја и ракетама осветљавали терен око магацина. Партизани нису одговорили ватром и повлачење је извршено по плану; чета је дошла на зборно место „Ћилијан“ код села Шуљковца. Међу учесницима у нападу на магацин били су Љубиша Урошевић, командант одреда, Светица Живановић, Бошко Ђуричић, Ружица Милановић, Станко Петровић, Бора Николић, Александар Вељковић, Драгомир Радосављевић Ждрпа, Борисав Васић и Љуба Антонијевић.¹¹⁰⁾

2. септембра спаљена је општинска архива у Драгоцвету, а увече барака организације „ТОТ“ на путу Јагодина—Крагујевац.¹¹¹⁾

¹⁰⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 115.

¹¹⁰⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 116.

ИАС — К—3 — 18/601, стр. 41; 66/1102, стр. 10.

¹¹¹⁾ ИАС — Ф. — 16/146, 147; 23/160, 161; 26/339.

Ноћу између 2. и 3. септембра два вода Беличке чете под командом Светице Живановића извршили су по други пут напад на барутану — магацин оружја и муниције код Винораче. Напад је почео око 22 часа. Истовремено је дошло до пушкарања на железничкој станици и код винарског подрума у Јагодини.

Немачки војници ојачани жандармима очекивали су овај напад. Њих је обавестио калуђер Сава из манастира Јошанице, који је у исто време сарађивао и с Немцима и с партизанима. Борба је трајала 2 часа. У међувремену Немцима је дошло појачање из града. Партизанска заседа код гробља отворила је ватру и вратила их према Јагодини. Због Јаке одбране партизани су се повукли; жртава није било.

Сутрадан ова група партизана сачекала је у заседи на путу Јагодина—Крагујевац колону од 10 немачких камиона и два луксузна аутомобила. Заседа је добро постављена. Међутим, Немци из луксузног аутомобила, који је ишао на челу колоне, зауставили су кола и кренули назад. Истовремено су отворили ватру из машингевера у правцу шуме. Прва заседа, која је била најближа Немцима а у којој је било 6 партизана, отворила је ватру из пушкомитраљеза. Немци су одговорили, али се ипак цела колона вратила назад у Јагодину. Ни овде није било жртава. У исто време друга група партизана напала је немачке војнике на железничкој станици у Милошеву и приморала их на повлачење у зграду.

Истог дана група партизана Беличке чете сакупљала је војне и друге ствари у Дворици, Рашевици и Трешњевици; сакупљено је 18 шаторских крила, 3 ћебета, 2 шињела, 8 војничких блуза, 6 чакшира, 4 пара чизама, 4 чутурице, 6 торбица и заплењено 5.000 комада јаја од закупца фирме „Клефиш“ из Јагодине.¹¹²⁾

Ноћу између 4. и 5. септембра, на путу Јагодина—Крагујевац у атару општине Драгоцвет, партизани су посекали 12 телефонских стубова и покидали телефонске жице,

¹¹²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 116.
Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 386.
ИАС — Ф. — 16/147; 23/161; 26/338, 339.

запалили 4 бараке, избушили котлове ваљка и запле-нили алат организације „ТОТ“ из Јагодине.¹¹³⁾

На дан 5. септембра у Беличкој чети било је 92 партизана. Од оружја имали су: 102 пушке, 2 пушкомитраљеза 7,9 мм, 3 пушкомитраљеза американска, 5 штајера, 5 нагана, 4 парабелума, 2 војно-државна, 30 бомби, око 3.000 метака за пушкомитраљезе, 11 метака за војно-државне револвере.

У атару среза беличког окупаторска власт је открила велики број летака Прогласа ЦК КПЈ народима Југославије од 12. јула 1941. године. Поводом тога начелство среза беличког под пов. бр. 110 од 5. IX. 1941. године доставља акт свим општинама да се комунистички леци — *Народима Југославије: Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци и други!* — спрече у растурању.

Истога дана око 18 часова партизани Беличке чете налазе тај акт у општини Глоговац и с читавом архивом спаљују га.¹¹⁴⁾

БОРБА СА НЕМЦИМА КОД „ЛЕВАЧКОГ МОСТА“ У ЈАГОДИНИ

5. септембра на Јухору је формирана група партизана са задатком да оде у Јагодину и ликвидира Животија Стојковића Хитлера, службеника општине, иначе познатог петоколонаша који је тих дана требало да формира четнички одред. Ликвидацију је требало извршити хладним оружјем, јер је у плану био и напад на немачку патролу која од барутане долази у Јагодину. У овој групи били су Светица Живановић, Раде Солунац, (Животије Петровић Жила, Драгомир Радосављевић Ждрпа, Радомир Аранђеловић Шиља, и други. Група је у току ноћи ушла у град. Једна тројка се опрезно при-

¹¹³⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 116. ИАС — Ф. — 26/341.

¹¹⁴⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 114, 115. ИАС — К—13 — 7/1136, стр. 12. ИАС — Ф. — 231/161.

вукла Хитлеровој кући. О томе преживели борац Драгомир Радосављевић Ждрпа каже: „Кад смо дошли до његове куће, Светица ми је дао пушкомитраљез и рекао да стојим на капији. Шиља је заузео место позади куће, а Светица је отишао на врата и позвао Животија. Кад су се врата отворила, појавила се Животијева мајка. Светица јој је казао да му треба Животије ради неког договора. После тога изишао је Животије и Светица га је зграбио и са неколико удараца ножем убио. Ова акција је изведена тако да нико ништа није чуо. Његови су тек после борбе с Немцима сазнали". После овога група је направила заседу код „левачког моста" на Белици у самој Јагодини. Распоређени с обе стране улице очекивали су немачку патролу. Доведен је и Миле Вељковић, електричар, да искључи осветљење у граду кад Немци буду наилазили. Око 2 часа по поноћи, улицом од учитељске школе, наишла је немачка патрола у јачини једног вода. Електричар је искључио струју и град је утонуо у мрак. Немци су се приближавали мосту не слутећи ништа. Партизани су с нестрпљењем очекивали сусрет с њима. Врхунац нестрпљења био је кад су се појавили први редови Немаца. Чекало се на уговорени знак. Одједном су заштекнула 2 партизанска пушкомитраљеза. Покошени Немци су пали, а остали прилегли на калдрму и отворили ватру. Нови митраљески рафали и јаук Немаца пореметили су ноћну тишину над градом који је спавао. Партизани су тукли унакрсном ватром, а детонације њихових бомби пробудиле су читав град. Приковани за калдрму на улици, Немци су одговарали ватром из аутоматског оружја. У помоћ Немцима дошла су два тенка и, мислећи да је мост миниран, стала су испред моста и отворила ватру. У овој ситуацији партизани су се повукли, подељени у две групе, у правцу болнице и реке Белице и изишли из града. Међу Немцима је настала забуна, па су међусобно наставили борбу још читав сат. У овој акцији убијено је 7 Немаца, а више њих рањено. Доласком нових немачких јединица извршена је блокада. Велики број грађана истекао је из својих кућа и отерао у Крајскомандантуру. Сутрадан око 12 часова пуштени су кућама, док су у затвору остали само они који

Државни Брано,

То очитоу грамама на
моје давање шалку одигра.

Истега грамама грамама
бидеакозара, да би мурамот
на шалку свој притвуж да уочне,
ко с тим да задржа све ово
грамама притвужу бидеакоз, да не
би јина бемумна да сам једу
грамама бемумна бемумна, јер бемумна
да збогачење да ^{се} сабдежу бемумна
притвужама бемумна су на бемумна.

Притвужама грамама и бемумна
бемумна и бемумна бемумна.

С бемумна - бемумна бемумна
бемумна бемумна

За бемумна бемумна

Бемумна бемумна бемумна бемумна.
бемумна бемумна бемумна бемумна.

24/8 4

Бемумна бемумна

Бемумна бемумна

Бемумна бемумна

Одобрава се

Јагодинској вишоградској задрузи, да може од
својих задружара из села да прима троше, ситни
да приликом троше које сировина несе да се не
кир руку.

25-Х-1941 год

Поморавске

одобрава

командити. Бачкој народно-
ослободилачкој поморавској
одреда „професор Миланковић“

Учешћем
Одобрава

су имали неког у партизанима. Њих су Немци задржали као таоце.

Ова акција је изазвала панику код непријатеља и петоколонаша који су под разним изговорима почели да напуштају Јагодину и одлазе у Београд и друга места.¹¹⁵⁾

Сутрадан после напада на немачку стражу у Јагодини, 6. септембра, око 9 часова једна десетина партизана Беличке чете дошла је у Доње Штипље и затворила општину, а председнику Милораду Васићу наредила да не извршава више окупаторске наредбе. Затим су партизани отишли на имање индустријалца Клефиша, које се налазило у Доњем Штипљу, и отерали говеда и свиње. Том приликом одведен је и економ имања Кузман Пушић, који је ггосле неколико дана пуштен.

Истога дана после подне два партизана су пресрели на путу Јагодина—Беочић сеоског поштара Петра Мијатовића из Беочића, одузели му пошту и спалили је.¹¹⁶⁾

7. септембра група партизана дошла је у село Дубоку и спалила општинску архиву. После тога отишла је у правцу Кочиног Села.

Истога дана између Брзана и Марковца погинуо је Милан Премасунац, члан ОК КПЈ за Јагодину.

После погибије Јоце Милосављевића и Животе Станисављевића 8. августа 1941. године, Милан Премасунац је избегао из Ћуприје и отишао у Свилајнац, одатле за Рачу и Смедеревску Паланку, одакле је слао извештаје. На позив Петра Стамболића да дође у ОК КПЈ у Јагодину, он је пошао чежама из Свилајнца. Међутим, на путу између Брзана и Марковца наишао је на заседу жандарма која га је претресла и пошто је пронашла револвер убила га.¹¹⁷⁾

¹¹⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том II; стр. 77.

ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 215—229.

ИАС — К—3 — 66/1102, стр. 8. 9; 18/601, стр. 36, 37.

ИАС — Ф. — 22/87; 23/161 — 8/585, стр. 13, 14.

¹¹⁶⁾ ИАС — Ф. — 23/161; 24/161; 26/342.

¹¹⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 133.

ИАС — К—3 — 8/585, стр. 8, 9.

ИАС — Ф. — 23/161; 26/343.

**ПАРТИЗАНИ ПАЛЕ НЕМАЧКИ ТРАНСПОРТ — УБИЈАЈУ 3,
А ЗАРОБЉАВАЈУ 7 НЕМАЦА**

У ноћи између 7. и 8. септембра партизани Беличке чете са сељацима из Шантаровца и Драгоцвета посекали су 106 телефонских бандера, уништили мост код Драгоцвета, а друга два оштетили. Пут Јагодина—Крагујевац на више места је раскопан и онеспособљен за колски саобраћај.

У току дана на путу од Крагујевца појавила се немачка колона од 3 камиона и 1 луксузног аутомобила. Немци су ишли врло споро, јер су морали често да стају и затрпавају рупе да би могли да наставе пут. Из шуме више Шуљковца партизани су приметили овај немачки транспорт. Оба вода Беличке чете који су се ту налазили командант одреда Љубиша Урошевић је повео и распоредио у заседе с обе стране пута. Кад се транспорт приближио, партизани су отворили ватру из пушака и пушкомитраљеза. Немци су искочили из камиона и одговорили ватром. Видећи да су у безизлазној ситуацији неки Немци су почели да беже у кукуруз. Том приликом су убијена 3, а заробљено 7 Немаца, међу којима 1 лекар-хирург. Заплењено је: 2 пушкомитраљеза, 6 пушака, 3 револвера, нешто бомби и 300 метака.

Крајскомандантури у Нишу упућен је ултиматум да се за 7 заробљених Немаца пусти одговарајући број заробљених партизана из логора у Нишу. Како није добијен никакав одговор, заробљени Немци су стрељани. Хирургу је понуђено да остане с партизанима, али је оп изразио солидарност са осталима, па је и он стрељан.

О овој борби Јован Стефановић из Драгоцвета, који се у то време налазио у одреду, а и сам био учесник, испричао је следеће:

„Тога дана само што смо се вратили из једне извиђачке патроле из правца села Трнавe, јер смо после сечења и паљења бандера очекивали Немце од Јагодине, пошли смо у ову акцију. Штаб одреда са два вода Беличке чете у то време био је код Шуљковца више места зв. „Кетени . Са тог места лепо се види цео пут скоро до Јагодне, а са прекидима и до Слатине. Командант одреда

Љубиша Урошевић је баш тада посматрао догледом. Одједном је приметио да се од Слатине и Врбе креће једна колона аутомобила, управо се спуштала низ брдо према Бунару. Било нас је на лицу места око 60 бораца. Љубиша је одмах распоредио људе. Једну групу упутио је десно као заседу према Јагодини са задатком да штити евентуални напад из тог правца. Друга група добила је задатак да крене према мосту између Бунара и Врбе и да заштити одступницу са те стране. Остали су се упутили са Љубишом у сусрет Немцима, према месту зв. „Трештине“.

Усиљеним маршом, а негде трчећи, отишли смо сваки на своју страну. Ја сам додељен групи која је имала да штити прилаз из Јагодине. Брзо смо се спустили до друма и заузели положај код Драгоцвета више гробља иза једне живе оградe.

Немци су споро долазили јер су успутно морали да затрпавају рупе које смо прошле ноћи ископали заједно са сељацима.

После извесног времена чули смо митраљеску паљбу. Борба је почела и у почетку била врло јака, но ускоро је почела да слаби. Наши нису имали довољно муниције, па смо помислили да су се повукли. Лежали смо у њиви и у тешкој неизвесности гледали у правцу борбе. Одједном из кукуруза дотрча Шиља и затражи муницију. Ја сам био помоћник пушкомитраљесца и носио сам торбицу с муницијом. Само што сам му дао 10 метака, однекуд испадеше два Немца. Шиља се приљуби уз земљу и викну ми да легнем. Тек што смо опалили неколико метака, а Немци нестадоше у кукурузу према Ковачевцу. Устанемо и пођемо опрезно према друму. Све се то догодило на месту где се рачва пут за Бунар и Шуљковац, — у близини моста код драгоцветског гробља. Одједном приметимо полеглу детелину, а у њој пушку и смотану пелерину коју је Немац бацио. Мало ниже нађемо и самог Немца, где лежи скривен у детелини. Предао се без речи. Везали смо га телефонском жицом и потерали у правцу логора.

Други Немац нам је побегао. Касније сам чуо да му је нека жена из Доње Мале у Драгоцвету показала пут према Јагодини.

Заробљени Немац био је врло дебео човек. Од трчања и страха био је преморен да се једва кретао. Уз пут смо срели једну жену, која је носила млеко. Пошто смо били много уморни и жедни затражили смо да нам да мало млека, што је она и учинила. Ја и Шиља смо пили, па смо дали и Шваби, а ко зна шта је он тада мислио о нама. Кад смо стигли у логор код „Кестена“, тамо смо затекли још 6 заробљених Немаца..¹¹⁸⁾

БОРБА С НЕМЦИМА НА ЛИПАРУ КОД „КРИВЕ ЋУПРИЈЕ“

Тачно месец дана после погибије чланова ОК КПЈ Радислава Никчевића, Јоце Милосављевића и Животе Станисављевића, 8. септембра једна десетина партизана напала је из заседе колону немачких аутомобила на Липару крд „Криве ћуприје“ и убила 28 Немаца, а два камиона оштетила.

После борбе код „левачког моста“ у Јагодини, очекивале су се репресалије од стране Немаца. Штаб Поморавског партизанског одреда доноси одлуку да блокира све прилазе Јагодини и спречи одлазак сељака у град. Једна десетина партизана међу којима Живадин Јанковић Кум, комесар Левачке чете, Милован Марковић из Секурича, Вита Марјановић из Вукмановца, Милисав Стојковић из Беочића, Милован (?) из Бунара, Живога Зарић, Станоје Миливојевић (кувар у одреду) и Милашин Стојевић из Ланишта, одређена је да блокира пут Јагодина—Багрдан и испита могућност дизања у ваздух „Сувог моста“ на прузи Ланиште—Багрдан. Десетина је дошла на Липар и направила заседу код „Криве ћуприје“ с обе стране пута. Око 11 часова чула

¹¹⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том II; стр. 77, 99, 100.
Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 135.
ИАС — К—3 — 8/585, стр. 15; 61/1097, стр. 42—44; 18/601,
стр. 42.

ИАС — Ф. — 23/161; 26/343, 346.

се хука мотора од Багрдана. Мало затим појавила се колона немачких аутомобила. Ћуприја се налазила на самој кривини, а пут преко ње иде с великим успоном. Камииони су се приближавали споро, идући у колони на растојању 40—50 метара. Кад је први дошао пред Ћуприју, партизани су извршили напад ручним бомбама и пушкомитраљезом. Из других камиона искочили су Немци и примили борбу. Развијајући стрељачки строј, неколико Немаца је допузило под саму Ћуприју и одатле тукли пушкомитраљезом. Немајући довољно муниције, партизани су бацили бомбе и отворили још један плотун из тгушака и митраљеза, а затим се повукли дубље у шуму. У овој борби погинуо је један младић који је тог дана ступио у партизане, а изнад ока лакше рањен Живадин Јанковић Кум.

Партизани нису тада знали тачан број погинулих Немаца. Тек кад је окупаторско „Ново време“ донело напис, партизани су сазнали да је у борби на Липару погинуло 28 Немаца и уништен један камион.¹¹⁹⁾

9. септембра у Кочином Селу спаљена је општинска архива.

10. септембра спаљене су општинске архиве у Главинцима, Мајуру и Јовцу.¹²⁰⁾

11. септембра један вод партизана наоружан с два пушкомитраљеза и пушкама дошао је у Ланиште и спаљео општинску архиву. Истога дана спаљена је архива и у Трешњевици.¹²¹⁾

12. септембра у Праћини је запаљена општинска архива. Сутрадан је група партизана поново дошла у село и однела из општинског магацина неколико пари одела. При повлачењу партизани су упали у заседу жандарма; том приликом погинуо је један партизан, док су се остали повукли у правцу Крушара.

¹¹⁹⁾ ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 165—183.

К—3 — 107/1214, стр. 3; 8/585, стр. 18, 19; 7/584, стр. 2; 18/601, стр. 37, 38.

Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 14.

Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 135.

¹²⁰⁾ ИАС — Ф. — 23/162; 26/348.

¹²¹⁾ ИАС — Ф. — 23/162; 26/349, 351.

У Крушару су вршили претрес тражећи војничко оружје и одело. Кулучаре који су пошли за Ћуприју вратили су натраг и посекали све телефонске стубове у рејону села. Ова група партизана налазила се у околини села од 13. до 19. септембра увече, кад је отишла у правцу Јагодине.¹²⁾

РАЗОРУЖАВАЊЕ ЖАНДАРМА У ВАРВАРИНУ

13. септембра —• ноћу око 2 сата — два вода Беличке чете од 55 бораца разоружали су жандармеријску станицу у Варварину.

Напад на Варварин припреман је у споразуму с партијском ћелијом у Варварину. Пре напада Бошко Ђуричић је упутио неколико партизана са Светицом Живановићем у Варварин, с писмом за Радомира Матића Дому, ради испитивања терена и ситуације у месту. Партијска ћелија у Варварину прикупила је све потребне информације које је Бошко тражио и на тај начин припремила извођење ове акције.

Као претходница у Варварин је ушло једно одељење од 15 бораца с циљем да прекине телефонске везе и зароби среског начелника и полицијског писара Животу Матејића Воту. Са среским начелником и полицијским писаром у рукама партизани су опколили жандармеријску станицу у Варварину и позвали жандарме на предају. Жандарми су предали оружје без борбе. Партизани су ушли у станицу и запленили све пушке и државне ствари, сем одела на жандармима. Онда су демолирали пошту и узели око 1.300 динара. У пореској управи спаљена је архива и заплењено око 300 динара, нешто марака и меница. У среском начелству спаљена је архива, немачке плакате, заплењено 60 пушака и нешто муниције. У општини су спаљене наредбе окупатора.

Пред сакупљеним народом говорио је Бошко Ђуричић о значају народноослободилачке борбе и позвао све присутне да приђу партизанима и да не извршавају наређења окупатора.

Све заплењене ствари партизани су натоварили на двоја кола и отерали у логор. Тада је у партизане отишао и командир жандармеријске станице Словенац, поштен човек.

Ево шта је о овој акцији испричао ондашњи полицијски писар Живота Матејић Вота: „... Око 11 часова ноћу неко је закуцао на врата и ја сам изишао да видим ко ме тражи. Наједном ми се јавила Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине, иначе мојој другарици братаница. Ја сам јој отворио врата и она је ушла унутра с пушком у руци, наоружана бомбама и обучена у одело мушкарца. Она ми рече: „Бошко хоће нешто с тобом да разговара“. Нека уђе, одговорио сам. Бошко је ушао и рекао ми: „Вото, ми смо дошли да разоружамо жандарме и да нам даш податке о државном новцу и установама“. Пошао сам с њима до стана среског начелника Бранка Стефановића, коме сам објаснио да су дошли партизани и да хоће да разоружају жандарме. На то је срески начелник рекао: „Ја сам за то, да се разоружају ове кукавице“, и пошао с нама. Дошли смо до жандармеријске станице и срески начелник је разговарао са командиром станице. После овога жандарми су предали оружје.

... Кад се завршио збор Бошко и Ружица су се поздравили са нама и отишли.

После неколико дана трговци Варварина, међу којима председник општине Протић и браћа Костићи, отишли су у Ћуприју и оптужили мене и среског начелника да смо наредили жандармима да предају оружје. Из Ћуприје је дошао у Варварин Карло Ферлогер, немачки тумач, и 80 Немаца и 10 жандарма. Тада су ухапсили мене и среског начелника и везане одвели у Ћуприју. Изведени смо пред немачки преки војни суд, али услед недостатка доказа пуштени смо кућама. Недић је нашао друго решење, па нас је обојицу отпустио из службе. Мене је позвао у Београд и рекао ми: „Спремај опанке па у Африку, за такве нема места у нашој држави. . .“¹²³⁾

¹²³⁾ ИАС — К—6 — 30/1083, стр. 7, 8.

К—3 — 7/584, стр. 7; 8/585, стр. 14,15; 17/600, стр. 7; 66/1102, стр. 13.

14. септембра око 17 часова у Остриковац је дошло 5 партизана наоружаних једним пушкомитраљезом и пушкама и спалили општинску архиву.

Истог дана партизани су извршили прокопавање пута на подручју главиначке општине и забранили превоз 6.000 кг. сена за Ћуприју. Сељацима су наредили да сено врате кућама и да га не предају Немцима.¹²⁴⁾

15. септембра око 8,30 часова у Рибаре су дошла три партизана у униформама бивше југословенске војске. Позвали су председника општине и наредили му да више не извршава немачка наређења. Из општине су изнели архиву и запалили је.

Истог дана у Праћину је дошао један вод партизана у јачини око 30 бораца, наоружан с два пушкомитраљеза и пушкама; сазван је збор за 10 часова; општински служитељ је на уобичајени начин објавио збор, коме је присуствовала већина сељака. Партизани су говорили сељацима о народноослободилачкој борби и забранили им да носе животне намирнице на пијац у Јагодину.¹²⁵⁾

САВЕТОВАЊЕ ВОЈНИХ КОМАНДАНАТА ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА СРБИЈЕ У ДУЛЕНУ

15. септембра 1941. године отпочело је саветовање које је организовао Главни штаб за Србију са свим командантима партизанских одреда у Србији у Дулену, срез крагујевачки. Од Главног штаба присуствовали су Сретен Жујовић Црни, Филип Кљајић Фића, Родољуб Чолаковић Роћко и Никола Груловић Стари, а од команданата Раја Недељковић (Крагујевачки одред), Момчило Радосављевић (Чачански одред), Милинко Кушић (Ужички одред), Милан Благојевић, политком (Први шумадијски одред), Андра Ђорђевић Дејан (Други шумадијски одред), Љубиша Урошевић (Поморавски одред), Павле Јакшић (Краљевачки одред) и Бора Петровић (Параћинска чета).

¹²⁴⁾ ИАС — Ф. — 23/162; 26/355, 257.

•") ИАС — Ф. — 23/162.

На овом саветовању свим одредима су постављени конкретни задаци: Параћинско-ћупријска чета, која прераста у Други поморавски одред, добила је задатак да нападне и заузме Параћин. Поморавски одред са Беличком, Левачком и Темнићком четом да нападне и заузме Јагодину. За акцију одређен је 28. септембар. Други шумадијски одред је добио задатак да држи залеђе Поморавском одреду и пружи по потреби војну помоћ.

По повратку са овог саветовања пришло се припремама и делимичној мобилизацији у параћинском и левачком срезу.

У ноћи између 15. и 16. септембра партизани Беличке чете у сарадњи са сељацима из околних села извршили су прокопавање пута Јагодина—Крагујевац и Драгоцвет—Лоћика. Колски саобраћај је у потпуности прекинут.

Ујутру 16. септембра спаљена је општинска архива у Главинцима.¹²⁶⁾

РУШЕЊЕ ПРУГЕ КОД ГИЉА

18. септембра прекинут је железнички саобраћај на прузи Београд—Ниш.

Један вод.Беличке чете у јачини од 23 борца срушио је пропуст на железничкој прузи и скинуо две шине на кривини код Гиља, између Јагодине и Јовца. Ради обезбеђења партизани су поставили стражу према Јагодини и Ћуприји. Најпре је ухваћен стражар на рампи и чувар пруге, затим су чиновници у постаји стављени под контролу. Кад је наишао воз из Јагодине чиновник је дао знак да је пролаз слободан. Великом брзином локомотива је наишла на оштећене шине и уз велику лупаву срушила се у пропуст и преврнула.

У свом извештају Главном штабу НОП-а за Србију од 23. IX. 1941. године политкомесар Бошко Ђуричић о овој акцији између осталог пише: „ . . . Почињемо да

¹²⁶⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 152.
Владимир Дедијер: *Дневник*, Београд, 1951. г., стр. 25—28.
ИАС — Ф. — 23/162; 26/360.

прегледамо вагоне. Неки празни или са стварима без вредности за партизанае. Неки са флашама кислорода и моторциклима. Не можемо да извадимо ни један моторцикл. Палимо вагоне. Повлачимо се, за нама се чује детонација флаша са кислородом, пламен се разбуктава. Осветљена је сва околина ..." «

О овој акцији железничка станица у Јагодини извештава својим телеграмом од 19. IX. министарство саобраћаја у Београду:

„У 1,30 с. дана 18. IX 1941. г. непозната лица на км. 140/500 пруге Београд—Ниш између Јагодине и Јовца извадила су две шине у спољном луку кривине Р. 50 м., воз М. 188 исклизнуо, а потом порушио гвоздени мост отвора 15 м. . . . За оспособљавање моста и рашичишћавање пруге на км. 140^500 пруге Београд—Ниш биће потребно у случају несметаног рада 8 дана".

Рушење главне комуникације Београд—Ниш представљало је велики ударац за окупатора, па је одмах наредио да из Ниша и Београда дођу велике дизалице ради рашичишћавања пруге. И поред свега овога саобраћај је успостављен тек после 8 дана.¹²⁷⁾

18. септембра партизани Беличке чете у јачини једног вода дошли су у Јовац. Из општине су узели књиге о наплати порезе и спалили. После тога повукли се у правцу Трешњевице.

Истог дана 6 партизана је дошло у Деоницу и однело општинску архиву у правцу Прњавора.¹²⁸⁾

20. септембра у 8,30 часова у канцеларији фабрике шешира „РОТ" у Јагодини убијен је Викентије Иванов, немачки комесар фабрике. Иванов је био руски емигрант — белогардејски генерал, и познати петоклонаш у читавом крају. Овај задатак штаб одреда је поверио Предрагу Павловићу, раднику родом из Цикота. Предраг је дошао рано у Јагодину и неопажено ушао у канцеларију Иванова. Пришао му је и из непосредне близине с три метка из парабелума оборио га на под. Пре него

¹²⁷⁾ ИАС — К—6 — 30/1083; стр. 8, 9.

ИАС — Ф. — 23/163; 25/280, 284, 285; 26/358.

¹²⁹⁾ ИАС — Ф. — 23/163.

што је дата узбуна изашао је из фабрике и изгубио се у непознатом правцу.

Истог дана око 21 ч. у Винорачи, у близини Јагодине, је спаљена општинска архива. Одатле су партизани отишли у Драгоцвет, запалили акта у општини и запленили акције у вредности 25.000, таксених марака у вредности 12.000 и готовог новца 500 динара.

**САВЕТОВАЊЕ ПРЕДСТАВНИКА КРАГУЈЕВАЧКОГ,
ПОМОРАВСКОГ И ДРУГОГ ШУМАДИЈСКОГ ОДРЕДА
У ДОЊОЈ САБАНТИ**

У духу закључака са саветовања у Дуленима одржан је састанак представника Крагујевачког, Поморавског и Другог шумадијског одреда 20. септембра 1941. г. у Доњој Сабанти.

Овом саветовању присуствовали су Раја Недељковић, политкомесар Крагујевачког одреда, Андра Ђорђевић Дејан, командант и Таса Младеновић, политкомесар Другог шумадијског одреда, Бошко Ђуричић, политкомесар Поморавског одреда и Милорад Жунић Баца, командир Левачке чете.

На састанку је направљен план о заједничким акцијама против окупатора. У току састанка чула се експлозија у правцу Крагујевца. Раја је послао курира да извиди у чему је ствар. Кад се овај вратио сазнали су да су Немци бацили у ваздух складиште муниције бивше југословенске војске из бојазни да не падне партизанима у руке. После овог саветовања пошли су сваки на свој терен.¹²®)

21. септембра изјутра један вод партизана Беличке чете дошао је у општину Коушар. Том приликом спаљена је сва општинска архива и забрањен рад председнику и управи.

“) Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 196.
ИАС — К-6 — 30/1083, стр. 10.
ИАС — Ф. — 23/163; 27/361.

Истогa дана око 22 часа овај вод је дошао у оело Мајур и спалио општинску архиву. Затим је у близини Јагодине и уз помоћ сељака из Мајура срушио мост на реци Лугомиру, на путу Јагодина—Ћуприја, услед чега је обустављен саобраћај.¹³⁰⁾

22. септембра партизани Беличке чете у јачини једног вода наоружани с два пушкомитраљеза и пушкама напали су железничку станицу у Ланишту. Том приликом запаљен је сав инвентар станице, материјал путничке благајне са свим обрасцима, покидани и полупани телеграфско-телефонски уређаји. Код стражаре број 30 одшрафили су и бацили десну шину с колосека. Железнички саобраћај је обустављен за неколико дана.¹³¹⁾

23. септембра партизани Беличке чете одшрафили су и избацили две шине на железничкој прузи између Милошева и Брзана. Теретни воз који је тада наишао претурен је. Локомотива је онеспособљена, а сви вагони осим четири задња разлупани су. У возу су заробљени један недићевац и један жандармеријски поднаредник, који су том приликом изјавили да немају оружја. Међутим, приликом претреса вагона пронађена је једна пушка, 90 метака и једна бомба. Због овога обојица су стрељани.¹⁵²⁾

БЕЛИЦА И ЛЕВАЧ — СЛОБОДНА ТЕРИТОРИЈА

У току септембра окупаторска власт је била потпуно паралисана на територији беличког среза.

Ево шта о томе пише начелник среза беличког у свом извештају банској управи моравске бановине у Нишу, под бр. 6721 од 23. септембра 1941. г.:

„Број становника у току овог месеца је 58.579, од тога град Јагодина има 10.080 становника, варош Багрдан 284, а све остале сеоске општине 48.215 становника. Срез белички има 21 општина. Овом броју треба додати 2.734 досељених избеглица из разних крајева.

¹³⁰⁾ ИАС — Ф. — 23/163, 178.

¹³¹⁾ ИАС — Ф. — 23/163.

¹³²⁾ ИАС — К—3 — 30/1082, стр. 20.

Велики број општина је затворен од стране комунистичких банди које су им забраниле сваки рад. Истовремено они цензуришу сву пошту која иде из начелства у општине ... Они од народа не отимају њихову имовину. Све што узимају плаћају новцем који је опљачкан из државних надлештава. Али је тачно да све што од народа узимају плаћају. Онда узимају сиротињу у заштиту и омогућавају јој оно најпотребније. Препоручују народу да избеглице прима и са њима лепо поступа; сазивају зборове и на њима нападају постојећи државни поредак; тврде да варош живи на рачун села и да су варошани — специјално државни чиновници — петоколоници, измеђари и немачки плаћеници. Сељацима забрањују да плаћају порез, забрањују им да кулче по тражењу Немаца, не дозвољавају им да ма шта гоне у варош на пазар.

Обзиром на све ово, број њихових присталица повећава се из дана у дан.

Да би се осигурали од препада и напада на њихове логоре, почели су да у последње време прекопавају државне, бановинске и општинске путеве и да руше објекте на њима. Успеси које су постигли за ово време чине да народ почиње да верује у њихову моћ и да се плаши њихове освете. Они су данас стварни господари у срезу. Редовно обилазе сеоске општине, пале мобилизацијски материјал, наредбе и објаве које им нису по вољи и уопште се понашају као искључива и једина власт. Све своје намере и планове приводе у дело. Свакодневно нижу успех за успехом. Руше железничку пругу, руше мостове на друмовима, убијају и у самој Јагодини сва она лица која су из било којих разлога осуђена на смрт. Сеоске поштаре среташу и редовно цензуришу пошту коју ови носе из општине у срез или из среза у општину.

Јавно прете да ће напасти Јагодину. Због тога је страх неописани у граду. Многи људи беже из Јагодине и напуштају свој дожд. Власт је немоћна да ма шта предузме и да заштити личну и имовинску безбедност. Жандарми са жандармеријских станица у срезу повучени су и смештени у Јагодину. .. У овом срезу, као што сам то нагласио у својим ранијим извештајима, смењени су од-

мах по уласку окупаторске војске сви општински председници бирани од народа, а постављени су нови. Због оваквог стања ствари готово сви новопостављени председници подносе оставке, траже боловање или одсуства и напуштају своја места. Ово у многOME отежава и иначе тешку ситуацију у срезу . . .³³⁾

24. септембра око 10 часова три партизана Беличке чете сачekali су поштара Николу Живковића у Јагодини испред куће доктора Димића у Железничкој улици и одузели му два џакчета с поштом и новцем.

Ова акција с успехом је извршена захваљујући томе што су партизани претходног дана били обавештени од једног свог пријатеља, службеника поште у Јагодини, да ће сутра око 10 сати бити послата већа количина новца на железничку станицу за Ниш.

На ЂурђевоМ брду више Јагодине, где се тада налазио и Петар Стамболић, направљен је план за одузимање овог новца. За извршење ове акције одређени су Младен Миленковић и Милорад Марковић, који су наоружани револверима дошли у Јагодину. На углу књижаре „Ресавац“ Младен је позвао Василија Ђорђевића, опанчарског радника из Мајура, да пође с њима. Пошто му је објаснио о чему се ради дошли су у улицу према железничкој станици. Распоред је направљен тако што је Милорад чекао испред куће доктора Димића, а Младен и Василије поред црквене ограде.

Кад је поштар наишао Марковић је ступио с њим у разговор. Тад су пришли Младен и Василије и револверима принудили га на предају поште. Поштар се бранио да је сиромашан човек, да има петоро деце и да ће изгубити службу. НАТО му је Марковић рекао да каже да су то урадили партизани па се изгубио. За то време она двојица су прошла с поштом поред порте до подрума Бранка Ђорића, а затим кроз Македонску улицу преко „Мале пијаце“ ка гробљу, а одатле преко села Трнавe у „Ћилијан“. У винограду Воје Марковића из Бресја сачекао их је Лабуд Ђукић и још једна партизанка. Лабуд је отворио џакчиће и видео да у једном има новац, а у

³³⁾ ИАС — Ф. — 23/155, 156, 164.

другом писма. Затворио је цакчиће опет и рекао да однесу у штаб одреда. На Јухору код „Бакарног кладенца“ цакчићи су предати Петру Стамболићу који их је отворио. Том приликом је заплењено нешто више од шесто хиљада динара. Међу писмима било је доста молби жандарма из Јагодине који су подносили оставке на службу, као и писмо калуђера из манастира Каленића у коме је овај обавештавао немачку команду да је у манастир дошла „банда“ да пљачка манастир, и хтела да га убије.¹⁴)

ТРЕЋИ НАПАД НА БАРУТАНУ КОД ВИНОРАЧЕ

Штаб Поморавског партизанског одреда донео је одлуку да се нападне поново у ноћи између 24. и 25. септембра барутана између Јагодине и Винораче. Циљ напада је био да се уништи немачка посада, заплени муниција, а магацин баци у ваздух.

За извођење ове акције одређена је Беличка чета и један вод Левачке чете. Под командом Љубише Урошевића и Бошка Ђуричића чета је кренула с Јухора у две групе; група која је ишла преко Шуљковца имала је задатак да обезбеди кола за превоз муниције, у случају заузимања магацина. У овој групи био је и Левачки вод; друга група Беличке чете ишла је преко „Ћилијана“ према Драгоцвету. Зборно место за обе групе била је Винорачка река.

Ево шта је о томе испричао учесник у овом нападу Станко Петровић, ливац из Јагодине:

„... Ишао сам с колоном која је наступала преко „Ћилијана“ и Драгоцвета. У Драгоцвет дошао сам као претходница колоне. Ту ме је видео Душко, калуђер из манастира Јошанице, који је коњем ишао у Јагодину. Касније смо сазнали да је Душко сарађивао и с нама и с Немцима. У Винорачкој реци састали смо се с првом колоном. Ту је Љубиша Урошевић саопштио план напада. Левчани

и део Беличана ишли су преко винорачких винограда према задњем делу магацина. Беличани су пошли на предњи део магацина. Била је одређена специјална група која је требало да ликвидира стражаре без пуцња. Међутим, овај напад Немци су спремно дочекали. Они су још увече били обавештени о планираном нападу. Касније смо сазнали да је то дело Душка калуђера који нас је видео у Драгоцвету. Магацин је ограђен бодљикавом жицом и Бошко је одредио Солунца и још двојицу да је пресеку. Кроз отвор ушла је група и пошла на немачке стражаре. Изгледа да је немачки стражар нешто приметио, па је пустио пса, који је дотрчао и напао Солунца. Бранећи се од пса нехотице је опалио из револвера. На то су Немци отворили плотун из аутоматског оружја. Многобројним ракетама осветлили су читав простор око магацина. Наши су одговорили ватром из пет пушкомитраљеза и пушака. Ово је искористила група која се била провукла кроз жицу и повукла се. Немци никако нису прекидали паљбу. Наш пушкомитраљез који је тукао магацин спреда скинуо је скоро цео кров с капије. Почело је да свиће кад је командант Љубиша наредио повлачење. Повукли смо се према шуљковачкој шуми. У борби нисмо имали жртава, осим неколико озлеђених од бодљикаве жице. Приликом повлачења два борца из Левачког вода, Милоје Стаменковић из Вукмановца и Ћира Коларевић из Избенице, залутали су, па су их Немци ухватили у Винорачи и отерали у Јагодину. На дан 29. септембра 1941. г. стрељани су код основне школе и обешени на Скверу у Јагодини".

Исте ноћи једна десетина Беличке чете одшрафила је шину на железничкој прузи између Буковча и Ланишта и проузроковала претурање локомотиве и 17 вагона. Локомотива је оштећена, а вагони полупани. Људских жртава није било.¹³⁵⁾

После образовања Недићеве владе 29. августа 1941. г. већ почетком септембра основани су квислиншки ору-

¹³⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 352, 355.
ИАС — К—З — 18/601, стр. 44—46; 66/1102, стр. 27—28.
ИАС — Ф. — 25/293; 27/362, 363.

Ружица Милановић, борац
Беличке чете; заробљена
од њотићеваца 13. новем-
бра 1941. године у борби
код Дулена. Стрелана на
Башици 5. марта 1942. го-
дине (ИАС—Ф—9/22)

Младен Миленковић, опан-
чар, радник из Црнча, по-
литички комесар Темњић-
ке чете; погинуо у борби
са њотићевцима 13. новем-
бра 1941. године код Дуле-
на (ИАС — Ф—9/20)

Бошко Ђуричић, из Јагодине — политички комесар Поморавског одреда; погинуо 19. јула 1942. године у селу Урије код Бугојна у својству заменика политичког комесара и интенданта III батаљона Друге пролетерске бригаде (ИАС — Ф—31,34)

Љубиша Урошевић, командант Поморавског одреда; погинуо 13. октобра 1943. године код села Букиња (Тузла) као начелник штаба XVI НОУ дивизије (ИАС — Ф—9/15)

жани одреди са званичним називом *Српска оружана сила*, или како их је народ звао „недићевци“. Ови одреди су формирани искључиво за борбу против партизана и одржавање Недићевог „реда и мира“.

У Јагодину је дошао крајем септембра други оружани одред од око 80 људи. У команди одреда били су активни официри Милутин Видић (касније злогласни четник ДМ) и капетан Нешић,

25. септембра демолирана је пошта у Багрдану; том приликом уништени су телефонско-телеграфски уређаји.¹³⁶⁾

28. септембра у Јовац је дошла једна десетина партизана Беличке чете. Од једног кројача партизани су одузели скројена одела за недићевце.¹³⁷⁾

У беличком срезу појавили су се четници Косте Пећанца крајем септембра 1941. г. На челу овог четничког одреда били су капетани Стикић и Живановић. На платном списку је било сто, а у ствари у одреду је било 40—50 људи. Главни организатор свих четничких одреда Косте Пећанца на територији округа моравског био је Блашко Михајловић, шпекулант из Сења, иначе родом из Крагујевца.

Ова група је дошла у манастир Јошаницу и представљала се дражиновцима. Штаб Поморавског партизанског одреда донео је одлуку да се успостави веза с њима у циљу преговарања за сарадњу и акције против окупатора. Веза је успостављена преко Саве калуђера из манастира Јошанице који се тада налазио у партизанима. На преговоре је пошао Бошко Ђуричић с једном десетином партизана, међу којима су били Радомир Милојевић и Жила из БуНара. Разговори су вођени у једној манастирској згради с четничким официрима Ацом Тодоровићем, Владом Косовљанином и Драгим Петровићем. Четници су одбили да учествују у акцијама против окупатора, изговарајући се да још није време за то. Предложили су једино да се узме Делимирово магаре са Ђур-

¹³⁶⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 106—110.

ИАС — Ф. — 27/364.

¹³⁷⁾ ИАС — Ф. — 27/367.

ђевог брда ради преношења хране. На крају, четници су пристали да не ометају партизане у акцијама, да се народу омогући слободно опредељивање за партизане или четнике и да четници не дирају власт коју су партизани поставили по селима беличког среза. Али већ после неколико дана четници су по селима почели да држе говоре и да нападају партизане и њихово руководство. Пресретали су партизанске курире и интенданте и наговарали их да приђу њима. У Бунару су укинули партизанску власт и поставили своје људе. Слично су покушали и у другим селима, тако да је већ у почетку октобра дошло до отвореног непријатељства.¹³⁸⁾

Почетком октобра у Јагодину је дошао батаљон љотићевих добровољаца, на челу са мајором Станковићем. Љотићевци су били добро наоружани. Свака десетина имала је један или више аутомата. Носили су униформе бивше југословенске војске. Овај батаљон је учествовао заједно с Немцима у свим борбама у току прве непријатељске офанзиве против Поморавског партизанског одреда. Крајем новембра 1941. године овај батаљон је прешао у Крагујевац и ставио се под команду Марисава Петровића, родом из Градца.

У исто време група партизана из Дубоке, предвођена Родољубом Милетићем из истог села, дошла је у Богаву и спалила општинску архиву. Том приликом партизани су у селу пронашли и одузели 7—8 пушака, више стотина метака и две бомбе. У селу су држали збор на коме је говорио Родољуб Милетић.

6. октобра један вод партизана Беличке чете напао је општину Сиоковац, спалио општинску архиву и покидао телефонске уређаје. Четници, који су тога дана били успоставили своју власт у селу, побегли су пре но што су партизани стигли у село.

Истог дана један вод Параћинско-ћупријске чете с једном десетином Беличке чете бапио је у ваздух мост на Лугомиру, на путу Јагодина—Ћуприја, и железнички

¹³⁸⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 74.

К—1 — 58/1094, стр. 141—143.

пропуст код Гиља. Овим водом је командовао Миодраг Новаковић Џуца из Ћуприје.

Партизани су поставили три авионске бомбе испод шина на пропусту и на још два места испред Гиља. У 2,16 ч. наишао је немачки војни транспорт. Бомбе су експлодирале. Локомотива је оштећена, а вагони испретурани и полупани. Партизани су отворили ватру на немачку посаду и повукли се.

Из телеграма железничке станице у Јагодини од 6. октобра 1941. године види се да је машиновођа Цветић теже рањен од експлозије бомбе у десно раме, а кочничар Радисав Живадиновић од пушке у мошнице. Саобраћај је обустављен за неколико дана.¹³¹⁾

7. октобра вод Параћинско-ћупријске чете и једна десетина Беличке чете под вођством Миодрага Новаковића Џуце напали су општину у Мијатовцу и спалили архиву. Из општинске касе узели су 3.220 динара, затим су прешли на десну обалу Мораве и демолирали моторни млин Карла Ферлогера. У току исте ноћи на левој обали Мораве потопили су 2 скеле.¹⁴⁰⁾

Истог дана једна десетина Беличке чете напала је 'стражу између Ланишта и Багрдана и полупала телефонске уређаје. При повлачењу нападнута је од једног вода недићеваца. У борби је погинуо партизан Бора из села Ланишта, а један лакше рањен.¹⁴¹⁾

8. октобра вод Беличке чете дошао је у Белицу и спалио општинску архиву.

Истог дана увече у Драгоцвету је запаљена општинска архива и уз помоћ сељака посечени телефонски стубови и покидане жице на подручју општине.¹⁴²⁾

10. октобра вод Параћинско-ћупријске чете с једном десетином Беличке чете пошао је да поново сруши про-

¹³¹⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 45.

К—7 — 88/1123, стр. 9.

К—10 — 56/1076, стр. 56—66.

ИАС — Ф. — 22/90; 25/296; 27/403.

¹⁴⁰⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 47, 48.

ИАС — Ф. — 22/91.

¹⁴¹⁾ ИАС — Ф. — 22/91; 27/368.

¹⁴²⁾ ИАС — Ф. — 22/93; 27/371.

пуст код Гиља. Овог пута пропуст и пругу су чували недићевци. Дошло је до жестоке борбе. Партизани су извршили јуриш и разбили недићевце на две групе. Једна група је побегла према Ћуприји, а друга према Јагодини. У борби су убијена два недићевца а један наредник заробљен и одведен у логор где је стрељан. Партизани су поново бацили у ваздух пропуст и пругу испред Гиља. После тога су се повукли у правцу логора.¹⁴³⁾

12. октобра штаб Поморавског партизанског одреда обавештен је да је у Остриковац дошла чета Љотићеваца и Немаца, и да се сместила у зграду основне школе. Једно одељење Немаца је дошло на железничку станицу Јовац. Већ тада су Немци почели да врше опкољавање Јухора, заједно с Љотићевцима, недићевцима и четницима Косте Пећанца.

Командант одреда Љубиша Урошевић одвојио је два вода састављена од Беличке, Параћинско-ћупријске и Левачке чете и повео их на Остриковац. Приликом привлачења школи због јаке месечине партизани су примећени и само један од петорице бомбаша успео је да баци бомбу. Љотићевци су из школе отворили ватру а ови одговорили из пушака и пушкомитраљеза. У исто време борба се водила и на железничкој станици у Јовцу с Немцима. У овој борби погинуо је један партизан бомбаш, а Љубиша Урошевић је лакше рањен у уво. Акција није успела, па су се партизани повукли поневши са собом и погинулог друга. Исте ноћи из општина Јовац, Трешњевица и Драгоцвет однели су печате, а општине закључали. Председницима су забранили долазак у општине.

Сутрадан су Немци дошли из Ћуприје и блокирали Јовац и Остриковац, и том приликом ухапсили из Остриковца 42 а из Јовца 43 лица, и отерали их у Ћуприју. Међутим, кад се рањени Немац освестио, изјавио је да је напад извршила добро наоружана „банда“ и да ухап-

¹⁴³⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 223.

ИАС — К—5 — 12/595, стр. 45.

К—3 — 7/584, стр. 2, 3.

ИАС — ФК. — 24/660.

ИАС — Ф. — 26/298; 27/404.

шени немају ништа с тим. После 9 дана сви су пуштени кућама.¹⁴⁴⁾

Ноћу између 13. и 14. октобра један вод, састављен од Беличке и Параћинско-ћупријске чете, под вођством Бранка Ристића демолирао је скретницу на железничкој станици у Ланишту. Симплон с немачким официрима и војницима је претурен. Локомотива и 4 вагона су полупани. Међу Немцима је било жртава, али се не зна тачан број. Због отпора који су дали Немци, вод се повукао уз борбу према Липару.¹⁴⁵⁾

14. октобра један вод партизана напао је истовремено општине у Мајуру и Главинцима, одузео општинске печате и укинуо окупаторску власт. Председницима општина је забрањено вршење дужности.¹⁴⁶⁾

У ноћи између 15. и 16. октобра Беличка чета је извршила демонстративни напад на зграде среског начелства и жандармеријске станице у Јагодини. Жандарми су пружили отпор, после чега су се партизани повукли. Жртава није било.¹⁴⁷⁾

16. октобра у Шантаровац је дошао један вод Беличке чете с Бошком Ђуричићем, који укида окупаторску власт у општини. О овом је издато и писмено наређење које су потписали Бошко Ђуричић и председник општине Јевтић.

У документу се каже: „... . Према наређењу штаба Беличке чете народноослободилачког партизанског Поморавског одреда „Професора Мијалковића“ затвара се општина и разрешава дужности управа и одбор општине у селу Шантаровцу.

Ово је саопштено управи и одбору у селу Шантаровцу, с тим да им се забрањује примање и извршавање

¹⁴⁴⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 48.

ИАС — Ф. — 22/93; 27/373.

¹⁴⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 223.

ИАС — К—3 — 7/584, стр. 1, 2.

ИАС — Ф. — 27/374.

¹⁴⁶⁾ ИАС — Ф. — 22/95.

¹⁴⁷⁾ ИАС — Ф. — 27/375, 405.

ма каквих наређења од стране начелника среза беличког у Јагодини или немачких власти, јер је то противно интересима српског народа.

*Председник општине,
Свет. Јевтић, с. р.*

*За Беличку чету
народноослободилачког
партизанског одреда
Дрофесора Мијалковића'
Бошко Ђуричић, с.р."*

(Види приложену фотокопију оригинала: ИАС — 9/82)¹⁴⁸)

19. октобра вод Параћинско-ћупријске чете под командом Миодрага Новаковића Џуце минирао је и бацио у ваздух „Суви мост“ на прузи Ланиште—Багрдан. Овај вод требало је да подметне авионску бомбу блиндираном возу који је крстарио овом пругом.

Око 23 ч. наишао је блиндирани воз и зауставио се на 150 м. испред пропуста. Авионска бомба подметнута испод шина није експлодирала. Немци су отворили ватру из аутоматског оружја. Партизани су прихватили борбу и под борбом завршили минирање моста. Онда је одjekнула експлозија. Мост је отишао у ваздух, а комади гвожђа и камења падали су на воз. Партизани су се повлачили из борбе. Акција је делимично успела због влажног времена. Мост је дигнут у ваздух, али бомба испод воза није експлодирала. Саобраћај је обустављен до 24 октобра.

Учесник у овој акцији Миодраг Новаковић Џуца између осталог испричао је: „... Конструкција од моста је тада почела да пада на блиндирани воз. Цалића су Немци ухватили, јер је био без пушке, али је он успео да побегне. ...

У мојој десетини био је један Арабљанин, енглески војник, који је приликом транспорта за Немачку искочио из воза и дошао код нас. Био је помоћник пушкомитраљесца Боје из Беличке чете. Воја је натуцао по нешто енглески. Ми смо га обукли, дали смо му чизме и шињел. Био је у заседи кад су Немци отворили ватру на нас.

¹⁴⁸) ИАС — Ф. — 9/82; 27/375.

Није могао да издржи напад па је скинуо и бацио шињел. У повлачењу Воја му је наредио да скине кошуљу која је била бела да нас Немци не открију. У логор на Јухору довели смо га до пола голог...¹⁴⁹⁾

19. октобра недићевци су поставили заседу у Деоници. Не знајући за ово, група од 5 партизана Беличке чете дошла је у село. Недићевци су извршили напад. У борби је један партизан погинуо, а два су заробљена и касније стрељана у Ћуприји. Два партизана су успела да се извуку из обруча, од којих је један био рањен, и стигну у логор. Штаб одреда, који се тада налазио у Шуљковачкој шуми, упутио је једну чету партизана састављену од три вода, један из Беличке, један из Параћинско-ћупријске и један из Левачке чете, са задатком да блокира Деоницу и уништи недићевце. Сва три вода стигла су у рекордном времену преко Међуреча и блокирали Деоницу. Међутим, недићевци су одмах после оне прве борбе с партизанима напустили село и отишли у правцу манастира Јошанице, где су се тада налазили четници Косте Пећанца.¹⁵⁰⁾

22. октобра у Јагодини је ухваћен Радосав Стојковић из Белушића, борац Левачке чете. Стојковић је дошао у Јагодину по задатку, али је био препознат од жандарма које је разоружао у Левчу и ухапшен. На дан 29. октобра 1941. године преки суд недићеваца осудио га на смрт и стрељао.¹⁵¹⁾

БОРБА СА ЧЕТНИЦИМА КОД МАНАСТИРА ЈОШАНИЦЕ

23. октобра цела Беличка чета, ојачана једним водом Параћинско-ћупријске чете, водила је борбу с четницима Косте Пећанца око манастира Јошанице. С четом је био и Бошко Ђуричић.

¹⁴⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 223.

ИАС — К—3 — 8/585, стр. 17, 18.

К—5 — 12/595, стр. 46, 47.

ИАС — Ф. — 25/289; 26/300.

¹⁵⁰⁾ ИАС — К—3 — 8/585, стр. 24.

ИАС — Ф. — 22/96.

¹⁵¹⁾ ИАС — Ф. — 27/410.

До борбе је дошло због тога што су четници дошли у село Бунар, отворили општинску зграду и вратили опет стари апарат на дужност. У исто време из Беличке чете дезертирао је Сава калуђер и собом повукао 7—8 људи, међу којима је био и Милутин Николић Куша из Бунара. Чета је дошла у Бунар и поново затворила општину. У међувремену, четници су побегли у правцу Међуреча, где је једна њихова тројка покушала да отме хлеб од партизанског интенданта Крсте. Међутим, у село је стигла претходница Беличке чете, те су четници побегли без хране. По исказу сељака, главнина четника је отишла у манастир Јошаницу. Партизани су блокирали манастир; штаб чете је донео одлуку да се четници поново позову на разговор. У међувремену од Лозовика су наишла три четника право на заседу Параћинаца. Ови су их позвали да стану. Један од четника извадио је револвер и опалио. Заседа је отворила ватру из пушкомитраљеза. Том приликом један четник је погинуо, а један тешко рањен, док је трећи побегао у правцу манастира. После овога четници су отворили ватру из манастира. Дошло је до жестоке борбе. Партизани су сужавали обруч. Користећи један поток четници су побегли ка Јагодини. Заседа на том делу убила је још једног четника, а 6 заробила. Партизани су ушли у манастир и запленили нешто муниције.¹⁵²⁾

24. октобра четници Косте Пећанца, у заједници са недићевцима, долазе у Деоницу и поново успостављају окупаторску власт коју су партизани раније укинули.¹⁵¹⁾

Истога дана Бошко Ђуричић упућује писмо Виноградарској задрузи у Јагодини, коју обавештава да може да откупљује грожђе од виноградара, само да задруга ово грожђе претвара у вино да га не би Немци користили за јело. (Види фотокопију: ИАС — 1<У26)¹⁵¹⁾

¹⁵²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 223.

ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 142, 143.

К—3 — 66/1102, стр. 29, 30.

К—5 — 12/595, стр. 44, 45.

¹⁵³⁾ ИАС — Ф. — 27/376.

¹⁵⁴⁾ ИАС — Ф. — 10/26.

25. октобра командант Поморавског одреда Љубиша Урошевић шаље одобрење Виноградарској задрузи у Јагодини да може да откупљује грожђе из села, с тим да исто не сме као сировина да дође у немачке руке. (Види приложену фотокопију: ИАС — 10/25)¹⁵⁵⁾

28. октобра партизани Беличке чете минирали су и бацили у ваздух мост код Врбе на путу Јагодина—Крагујевац.¹⁵⁶⁾

Ноћу између 29. и 30. октобра, уз помоћ сељака из Драгоцвета, партизани Беличке чете извршили су прекопавање пута Јагодина—Крагујевац. На другом километру испред Драгоцвета према Јагодини ископан је шапац преко пута ширине 2, а дубине 1 м. Колски саобраћај је у потпуности онемогућен.¹⁵⁷⁾

30. октобра један вод Беличке чете дошао је у Главинце и сместио се у згради основне школе. У међувремену неко је обавестио Немце у Ћуприји, те су у току ноћи блокирали школу. Чим је приметио Немце стражар је дао знак за узбуну. Немци су отворили ватру из аутоматског оружја са свих страна, а партизани одговорили. Једини излаз био је у пробијању обруча. Користећи помрчину, партизани су извршили јуриш и пробili обруч. Ту је погинуо Божидар Јаношевић из Мачевца, а један лакше рањен. У току борбе школска зграда је демолирана. Приликом претреса кућа немачки тумач Карло Ферлогер пронашао је храну која је била спремљена партизанима за вечеру. Због овога Немци су ухапсили 25 сељака из Главинаца и отерали их за Ћуприју. Један број сељака се одмах откупио новцем, а остали су пуштени кућама после 20 дана.¹⁵⁸⁾

Истог дана два вода, један Беличке а други Параћинско-ћупријске чете, воде борбу са четницима Косте Пећанца и недићевцима код Деонице и Сиоковца.

У овим селима су поново затворене општине и одржани зборови на којима је народу указивано на сарадњу

¹⁵⁵⁾ ИАС — Ф. — 10/25.

¹⁵⁶⁾ ИАС — Ф. — 22/100; 27/378.

¹⁵⁷⁾ ИАС — Ф. — 23/171, 172; 22/101.

¹⁵⁸⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 23.

четника са окупатором. У Деоници је Бошко Ђуричић пред окупљени народ извео једног четника, заробљеног у манастиру Јошаници, који је изјавио да је оружје за четнике доносио из Јагодине, а добијао га је од једног службеника предстојништва градске голице.

Недићевци су о овом доласку партизана били обавештени, па су с четницима блокирали Деоницу и Сиоковац. Добро наоружани недићевци и четници извршили су истовремено напад на оба села. Недићевци су блокирали врло јаким снагама Деоницу, јер су били обавештени да се ту налази политкомесар Бошко Ђуричић. На недићевце отворила је ватру партизанска стража, а ови су одговорили ватром са свих страна и на тај начин открили опкољавање. Опкољени вод партизана у Деоници пробијао се уз борбу у правцу Бунара. Захваљујући томе што су партизани познавали одлично терен и поред оштре борбе која је вођена погинуо је само један партизан, а лакше су рањени Бошко Ђуричић у главу и један Параћинац у раме. Повлачећи се Бошко Ђуричић је донео рањеног борца заједно са Живком Босанком и наредио Љуби Антонијевићу да га пребаци у Бунар. За то време у Сиоковцу вод Беличана, с Љубишом Урошевићем, водио је жестоку борбу. Беличани су се повлачили у правцу Деонице, где су се састали с Параћинцима и заједно прешли на терен Бунара-. У борбама око Сиоковца погинуо је Драгомир Милошевић из Сиоковца, борац Беличке чете, а један партизан рањен, па заробљен. Од четника погинуо је Сава Богдановић, калуђер манастира Јошанице. Борба је престала тек кад су партизани дошли у Бунар. Недићевци су били убеђени да је Бошко, политкомесар одреда, погинуо и да су га партизани при повлачењу ту негде сакрили. Приликом повратка у Јагодину разгласили су да је погинуо „шеф комунистичке банде" и да су га партизани сакрили. Сутрадан, Немци и недићевци с вола јаким снагама вршили су детаљан претрес терена на коме је у току ноћи вођена борба; колибе, стогови сена и сламе били су детаљно прегледани, али Немци су се без резултата вратили у Јагодину.

После ове борбе Беличка чета се повукла у правцу Дулена, где се налазио један њен вод са Светицом Живановићем. Овде је почетком новембра Петар Стамболић добио позив Главног штаба за Србију да се хитно јави у Ужице. Стамболић је из Дулена пошао с Милошем Живановићем, борцем Беличке чете, и преко Чачка стигао у Ужице. Живановић је додељен Пратећем батаљону Врховног штаба, с којим је остао све до ослобођења.¹⁵⁹⁾

ПАРАЋИНСКО-ЋУПРИЈСКА ЧЕТА

30. јула 1941. године формирана је Параћинско-ћупријска чета у шуми између Ћуприје и Параћина — код воденице. Тог дана на уговорено место стигла је група од 13 бораца из Ћуприје и састала се с групом од 7 бораца која је дошла из Параћина.

Први борци Параћинско-ћупријске чете били су из Ћуприје:

1. Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике шећера,
2. Александар Станковић Санда, металски радник — шофер,
3. Миланче Минић, техничар,
4. Миодраг Нешић, ученик осмог разреда гимназије,
5. Мирко Нешић, земљорадник,
6. Драган Матејић, ђак гимназије,
7. Драгомир Милетић, свршени матурант,
8. Петар Милеуснић, радник — избеглица из Босне,
9. Сава Гогоић, учитељ, избеглица из Босне,
10. Миодраг Новаковић Џуца, графички радник,
11. Војислав Маринковић Марице, графички радник,
12. Сретен Здравковић, сарачки радник и
13. Живадин Дамњановић Жан, свршени матурант.

Ова група Ћупричана имала је 2 пушке, 1 пушкo-митраљез, 2 револвера, неколико бомби и нешто муниције.

¹⁵⁸⁾ ИАС — К—3 — 66/1102, стр. II, 12.

ИАС — Ф. — 22/101, 105; 23/168; 27/379, 409, 411.

Од Параћинаца дошли су:

1. Радомир Николић Пикула, радник фабрике стакла,
2. Михајло Илић Куља, радник фабрике стакла,
3. Димитрије Марјановић Микалонац, радник фабрике стакла,
4. Фрања Белић,
5. Бранко Ристић, радник из Поповца,
6. Цветко (?) Румун, радник фабрике штофа и
7. Миша Трбојевић.

Параћинци су имали 6—7 пушака.

За командира чете изабран је Драги Димитријевић Јанков, радник фабрике шећера из Ћуприје, а за политкомесара Радомир Николић Пикула, радник фабрике стакла из Параћина.

Овако формирана Параћинско-ћупријска чета кренула је у село Батинац где је преноћила и остала један дан.

Идуће ноћи пошла је према Сењском Руднику да окупи рударе и изврши напад на Сењски Рудник.¹⁰⁾

Ноћу између 2. и 3. августа партизани Параћинско-ћупријске чете напали су Сењски Рудник и разоружали жандарме. Том приликом узели су неку муницију, но касније се испоставило да су то биле празне чауре. Ујутро су напали пошту, покидали телефонске жице и прекинули везу са Ћупријом. Пред зградом поште партизани су одржали збор. После овог напада с партизанима је пошла и група рудара из Сењског Рудника тако да је чета имала око 35 људи.

Чета је подељена на три десетине. Десетар ћупријске десетине био је Александар Станковић Санда, параћинске — Бранко Ристић Буђони, а рудничке — Воја Војиновић.¹¹⁾

¹⁰⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 36; 81/1116, стр. 4.

К—4 — 16/599, стр. 26, 33—35; 70/1106, стр. 3—5; 70/1107, стр. 1, 2.

¹¹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 95.

ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 2.

К—5 — 12/595, стр. 36.

К—7 — 76/1111, стр. 7, 8.

ИАС — Ф. — 16/127; 26/312.

По повратку из Сењског Рудника 3. августа партизани су се упутили према селу Бигреници. Уз пут им се придружио Пера Гергенаш из Бигренице, а касније и Милија Вемић, рудар, који је донео пушкомитраљез „Шоша“. Митраљез је био неисправан али је касније поправљен.

У Бигреници партизани су разоружали три жандарма и спалили општинску архиву. Одржан је и збор на коме је говорио Драги Димитријевић Јанков, командир чете.¹⁶²⁾

5. августа партизани су се пребацили из Бигренице у Вирина и ту су се снабдели храном. Из општине су узели писаћу машину и шапирограф, а затим запалили општинску архиву и књигу о попису овршеног жита. Партизани су били наоружани пушкама и једним пушкомитраљезом. С њима је била и Љубица Суботић, избеглица из Босне. При повратку из Вирина код Ћупријске шуме придружила им се и Живка Дамњановић с једном групом Параћинаца. Са Живком је тада дошао и Петар Стамболић у сељачком оделу. Одавде је чета стигла у Стару Бигреницу—Медаре, а потом отишла у правцу планине Бељанице.

Једна група партизана напала је и жандармеријску патролу изнад рудника Равна Река, на рампи „Добра вода“ и разоружала је. Сутрадан на месту званом „Троглан баре“ партизани су бацили у ваздух жичару на утоварној рампи.¹⁶³⁾

6. августа партизани Параћинско-Ћупријске чете поново су извели акцију на Сењски Рудник и разоружали стражу.

Овом приликом партизанима је пришла једна група рудара.

Истог дана нападнут је и рудник Сисевац. У борби је погинуо један петоколонаш и један жандарм; два жандарма су заробљена док су остали побегли. Из жандар-

¹⁶²⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 36, 37.

К—4 — 70/1106, стр. 5; 71/1107, стр. 2, 3, 7.

ИАС — Ф. — 16/127; 26/313.

¹⁶³⁾ ИАС — К—4 — 70/1106, стр. 6; 71/1107, стр. 3.

К—5 — 12/595, стр. 36, 37.

ИАС — Ф. — 16/127, 134, 128; 26/314, 135, 136.

меријске станице партизани су узели 1 пушкомитраљез, неколико револвера и ловачких пушака, затим ципеле и друге ствари. Пре овог напада из чете су дезертирели Драгомир Милетић и Драган Матејић, обојица ђаци из Ћуприје, те се сумња да су они обавестили петоколонаше у руднику. Тад је с партизанима пошао Михаил Иванович Калењин, рудар из Сисевца. Заробљене жандарме Драги Димитријевић Јанков је пустио, уз њихово обећање да неће више служити окупатору.

Код брикетнице у Ћуприји истог дана су ухваћени Драгомир Милетић и Драган Матејић. Драгомир Милетић денунцирао је Немцима чланове Партије и СКОЈ-а у граду. Почело је хапшење. Ухапшено је 19 лица. Хапшење је завршено 16. августа, а 28. августа њих 20 је отерано у логор на Бањицу; међу њима су биле и 4 жене. Мушкарци су били везани ланцима и сви заједно смештени у један вагон за стоку, и под јаким стражом спроведени за Београд. Овај вагон је путовао као прикључак у једном немачком транспорту.^{1a4)}

7. августа преко ноћи Немци су, блокирали Малу Трешњевицу (цигански засеок) и ухапсили 38 лица и спровели их у сабирни логор у Крагујевац, где су остали 2 месеца. Крајем септембра пуштени су из логора на интервенцију СДС, која их је врбовала у своје редове. Међутим, после пуштања ниједан од Цигана није ступио у СДС. Из ове групе у логору је умро један Циганин од батинања.^{1a5)}

8. августа око 50 устаника из Равне Реке напали су железничку станицу Равна Река и том приликом уништили телефонско-телеграфске уређаје. Чувару пруге и шефу станице одузели су пушке и муницију, па се потом удаљили. У 11,30 часова иста група је напала и железничку станицу Пасуљанске Ливаде, а затим путнички

^{1a4)} Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 96.

ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 5; 16/599, стр. 50—55.

К—5 — 81/1116, стр. 12; 12/595, стр. 37.

К—10 — 56/1076, стр. 9, 18—37.

^{1a5)} ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 23, 24.

воз из кога је скинула 4 лица и одвела са собом. Једно од ова 4 лица партизани су ранили пушком у руку.¹⁶⁶⁾)

Партизани Параћинско-ћупријске чете напали су истог дана и фабрику цемента у Поповцу и из ње узели око 250.000 динара, кишне мантиле, ђонове, цакове и неку другу спрему. На све ове узете ствари партизани су издали признаницу. У самој фабрици и у селу Поповцу партизани су одржали збор на коме су позивали раднике и сељаке да ступе у партизане. Са партизанима је тада пошло десетак радника.

Том приликом партизани су похапсили неке петоколонаше, а с њима и Јакова Теодосијевића, симпатизера НОП-а, који је био с партизанима у вези и да не изазове сумњу повели их према Шалудовцу, па их све пустили.¹⁶⁷⁾)

9. августа око 40 партизана Параћинско-ћупријске чете поново је напало Сењски Рудник. У борби је убијено 4 жандарма, а 1 теже рањен. Комесар рудника је заробљен. На железничкој станици миниране су и бачене у ваздух шине. Дигнут је у ваздух и железнички мост на двадесет првом километру више излазне скретнице.

Сутрадан по повратку с акције у Сењском Руднику, партизани су напали рудник Сисевац и после краћег пушкарања разоружали петоколонаше. У борби су лакше рањени 6, а теже 2, док су 2 петоколонаша заробљена и то Петар Едер и Петар Шишнак. Партизани су онеспособили централу и покидали телефонско-телеграфске уређаје.

Једна десетина партизана Параћинско-ћупријске чете демолирала је станичне уређаје у Давидовцу.

Тад је разрушен и железнички мост код Давидовца. У тој акцији се нарочито истакао рударски радник Миленко Шаторић, који је помоћу кисеоничке боце напу-

¹⁶⁶⁾ ИАС — Ф. — 25/265; 26/317.

¹⁶⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 96.
ИАС — К-5 — 81/1116, стр. 4, 5.

њене обичним експлозивом успео да баци мост у ваздух.¹⁶⁸⁾

11. августа партизани Параћинско-ћупријске чете водили су борбу са жандармима у „Брезовици“, 5—6 км. источно од Буљана. У борби су неки жандарми разоружани и заробљени, али их је командир чете Драги Димитријевић после саслушања пустио.

Пуштање заробљених жандарма и петоколонаша после саслушања и незатварање рудника, као и неодоузимање новца из касе управе рудника, учинило је да иначе успешне акције не уроде плодом. Рудници су наставили и даље с производњом. Због овога Главни штаб НОП-а је предложио да се смени Драги Димитријевић Јанков са дужности командира чете. За новог командира чете постављен је Бора Петровић, поручник бивше југословенске војске, из Доње Мутнице.¹⁶⁸⁾

12. августа устаници — „шумци“ под вођством Петра Жалца и Илије Узелца напали су Равну Реку и том приликом похватили петоколонаше, међу којима инжењера Фикија и попа Рупника. Ови су пошли за Ћуприју, али су на Пасуљанским Ливадама скинути са воза. „Шумци“ су ову двојицу стрељали док су остале петоколонаше упозорили да ће сви тако проћи уколико продуже да служе Немцима. Посебно су тада избатали Михајла Кастелца, који се увукао међу устанике, а у ствари вршио шпијунску службу у корист Немаца. Партизани Параћинско-ћупријске чете напали су Сењски Рудник и заробили 7 петоколонаша, међу којима Алојза КолНика, Грегора Мраза, Алојза Хоге, Франца Зупанца, Карла Хајкла и друге. Грешком су тада стрељали Рудија Маренића и Франца Кокаља за које је касније установљено да нису били петоколонаши.¹⁷⁰⁾

¹⁶⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 96.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 4.

К—7 — 76/1111, стр. 8.

ИАС — Ф. — 16/129, 130; 25/266.

¹⁶⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 96,
110, 111.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 12.

¹⁷⁰⁾ ИАС — К—7 — 76/1111, стр. 8, 9.

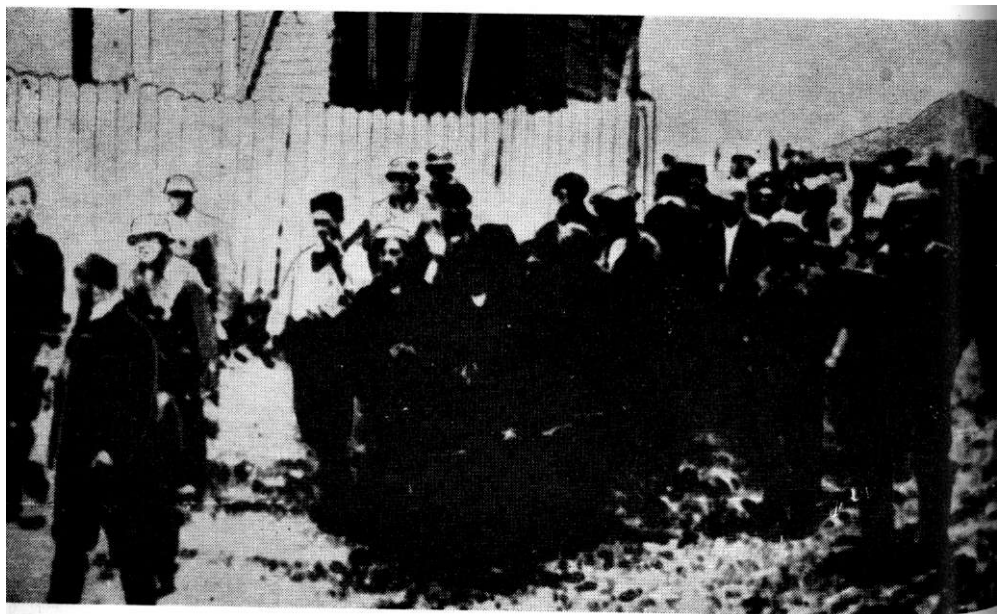
К—4 — 71/1107, стр. 6.

Делови поморавског одреда у саставу Друге пролетерске бригаде
у Босни 1942. године (ИАС — Ф—9/»)

Заробљени партизани Параћинско-ђупријске чете на „Грзи“ и Црном врху; спроведени су у Гор. Мутницу и предати Немцима (ИАС — Ф—31/64)

Спровођење заробљених партизана за Ђуприју, где је 29. септембра 1941. године извршено стрељање (ИАС — Ф—9/25)

12. августа једна група немачких полицајаца дошла је из Јагодине у село Бигреницу и ухапсили 19 лица због помагања партизана. Ухапшене су спровели у Јагодину у затвор Гестапоа, где је после 5 дана стрељано 4 лица, док су остали задржани два месеца у затвору, па пуштени кућама.

Партизани Параћинско-ћупријске чете сакупљали су оружје у селима Забреги и Батинцу. У Батинцу су покидали телефонску везу и спалили немачке плакате.¹⁷¹⁾

Ноћу између 12. и 13. августа после извршеног напада на Сењски Рудник партизани су се пребацили на терен параћинског среза.

Једна десетина партизана Параћинско-ћупријске чете привукла се у непосредну близину поштанске зграде у Ћуприји и отворила пушчану ватру на исту. Том приликом полупани су прозори на канцеларији писмоносног одељка и шефа немачке поште.

13. августа чета је дошла у Буљане и спалила општинску архиву. У селу је одржан збор на коме је народ позван у борбу против окупатора. После збора партизани су отишли у правцу „Игришта“.

Партизани су истог дана дошли и у Забрегу и одузели све књиге о попису овршеног жита, као и другу општинску архиву и спалили је.¹⁷²⁾

После напада на Равну Реку — 13. августа, дошао је у Равну Реку Карло Ферлогер с петоклонашима који су побегли из рудника и групом немачких војника. Извршена је блокада. Похапшени су сви мушкарци и сврстани у редове. Фолксдојчери су ишли с Немцима поред њих и кад би на неког пружили прст, немачки војници су га издвајали из реда. На лицу места утврђивано је да ли је исти био у чети, да ли је комуниста или само симпатизер. На основу тога издвојено је 19 лица, од којих је пред окупљеним народом стрељано 9: Чедо Богдановић, члан КПЈ, Павле Миладиновић, Јован Бранковић,

¹⁷¹⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 13.

К—5 — 12/595, стр. 37.

ИАС — Ф. — 16/130; 26/319, 321, 324, 331.

¹⁷²⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 73.

ИАС — Ф. — 16/132; 26/322, 325.

Илија Милошевић, Велимир Стојановић, Воја Николић, Бора Марковић, Станојло Недељковић и Добривоје Јевремовић. Преосталих 10 упућено је у затвор у Ћуприју. Од њих је 3 у логор на Бањицу, а 7 је пуштено после недељу дана.

Том приликом Немци су у Равној Реци спалили неколико кућа рудара који су се налазили у партизанима.

После хапшења и стрељања у Равној Реци Карло је дошао с неколико петоколωναша из рудника, преобучени у сељачка одела, у Јовац. Пошто су ушли у кафану представили су се сељацима као партизани и затражили помоћ да дигну мост на Морави. Јавило се око 10 сељака. Онда су Карло и остали петоколωναши извадили револвере и похапсили их. Похапшене сељаке спровели су у затвор у Ћуприју, где је стрељан Милојко Никодијевић, док су остали задржани два месеца у затвору, а после пуштени кућама.

Тог дана у Супску је дошао један немачки камион пун војника. Немци су отишли право у кућу Лазара Бубала, избеглице, који је денунциран као комуниста, ваљда зато што је носио црвен џемпер. Стрпали су га у камион и тукли све до Ћуприје, где су га одвели преко моста на Морави и стрељали.

После ослобођења његова мајка изјавила је пред Комисијом за утврђивање злочина окупатора и његових сарадника да њен син Лазар није имао никакве везе с НОП-ом.¹⁷³⁾

15. августа партизани Параћинско-ћупријске чете напали су општину у Горњој Мутници. Из општине су избацили сву архиву и запалили је. На збору је прочитана писмена наредба којом се забрањује сељацима да носе било шта од животних намирница у варош.

16. августа партизани су напали магацин железничке станице у Извору и однели експлозивни материјал.

21. августа једна десетина партизана дошла је у село Лебине и наредила председнику општине да се Немцима не дају животне намирнице из села, док је друга напала истовремено општину и фабрику цемента у Поповцу. У

општини су спаљене књиге о попису овршеног жита и архива. Од Станоја Стефановића, предузимача одузета су 4 кг. експлозива, 100 каписли и 24 упаљача. Из фабрике цемента узето је 201.000 динара, на коју суму је издата признаница са потписом командира и комесара чете. Из фабрике је узет и санитетски материјал. Одржан је и збор на коме су говорили командир и комесар чете о циљевима народноослободилачке борбе, а после тога партизани су напустили фабрику.¹⁷⁴⁾

22. августа једна десетина партизана дошла је у Буиловац и наредила председнику и деловођи општине да се брину о избеглицама и да сељаци не односе намирнице у варош.

Тог дана партизани су спалили и општинске архиве у Иванковцу, Стубици и Бигреници. У Бигреници су свратили на гумно Петра Јовановића и Јанка Павловића и одузели књиге о попису овршеног жита.¹⁷⁵⁾

24. августа у селу Виристине поцепане су све немачке објаве и плакати у општини. Председнику и деловођи општине наређено је да се не удаљују из села, а народу да не иде на кулук.¹⁷⁶⁾

26. августа Немци су дошли камионима из Ћуприје у Равну Реку. Том приликом ухапсили су 28 лица, од којих су 11 одмах стрељали, 8 отерали у логор на Бањицу, а 9 после неколико дана пустили из ћупријског затвора. Том приликом Немци су ранили и заробили Васу Милкановића, железничког чиновника. Пред постројеним рударима рањен Милкановић је ношен на носилима да би показао ко је све од рудара сарађивао с партизанима. Међутим, овај није пружио прст ни на једног.

Партизани су тог дана минирали и бацили у ваздух железнички мост на Црници, на прузи Параћин—Зајечар, између Главице и Давидовца, пошто су претходно најурили стражу. У Давидовцу напали су железничку станицу и уништили телеграфско-телефонске уређаје.

¹⁷⁴⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 37, 88—90.

ИАС — Ф. — 16/133, 134, 136, 137; 26/327.

¹⁷⁵⁾ ИАС — Ф. — 16/137, 138.

¹⁷⁶⁾ ИАС — Ф. — 16/139.

Из касе су узели 5.000 динара и на ту суму новца издали признаницу. Од стражара одузели су једну пушку и 20 метака.

Такође су ликвидирали Видоја С. Миленковића из Доње Мутнице због шпијунаже у корист Немаца. Казна је извршена стрељањем на месту званом „Буковац“.¹⁷⁷⁾

ФИЛИП КЉАЈИЋ И ПЕТАР СТАМБОЛИЋ У ПАРАЋИНСКО-ЋУПРИЈСКОЈ ЧЕТИ

28. августа Параћинско-ћупријска чета је дошла у село Буљане и одржала збор са народом. Пред окупљеним сељацима говорили су Филип Кљајић и Петар Стамболић. У општини је спаљена архива и поцепане немачке плакате. Увече су партизани стигли у Бошњане и разрешили дужности председника општине. На збору који је тада одржан сељацима је забрањено да иду на кулук и да продају намирнице окупатору. Пред народом партизани су спалили општинску архиву и књиге о попису овршеног жита.

29. августа партизани су из Бошњана дошли у Шалудовац. По одлуци штаба чете и сагласности Филипа Кљајића осуђен је на смрт и стрељан Драги Димитријевић Јанков, бивши командир Параћинско-ћупријске чете због неизвршавања постављених задатака (није узео новац из рудника, није онеспособио руднике за даљи рад; заробљене жандарме у борби код Брезовице саслушао и пустио, и др.).

Онда је у присуству Филипа Кљајића и Петра Стамболића извршена заклетва бораца Параћинско-ћупријске чете. Живка Дамњановић је прозивала борце по списку. На дан полагања заклетве у чети је било 100 бораца.¹⁷⁸⁾

¹⁷⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 196.

ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 12, 15.

К—5 81/1116, стр. 13.

ИАС — Ф. — 16/140, 141; 25/274; 26/334.

¹⁷⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 110—112.

ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 5.

К—5 — 12/595, стр. 73; 81/1116, стр. 13.

ИАС — Ф. — 16/142; 26/337.

30. августа Параћинско-ћупријска чета у јачини од око 70 бораца напала је Сењски Рудник и Равну Реку. Заплећене ствари у Равној Реци (експлозив, навлаке, ћебад и друго) натоварили су у два вагона и дошли локомотивом у Сењски Рудник, где је организован велики збор на коме су говорили Филип Кљајић и Петар Стамболић. На овом збору Кљајић и Стамболић упознали су радништво Сењског Рудника с циљевима и значајем народноослободилачке борбе. Том приликом партизани су запленили из Рудника један камион и 1 кола с коњском запрегом. Из благајне рудника заплећено је 66.000 динара и друге робе. На молбу инжењера рудника партизани су одустали од минирања електричне централе. Разрушили су само железничку пругу Сењски Рудник—Ћуприја на три места и покидали телефонске везе. Све заплећене ствари натоварене су на камион и једна запрежна кола и отеране у логор, на Грзи. За читаво време док је акција трајала Немци се нису појављивали. После овог напада партизани су се повукли и дошли у село Забрегу, где је одржан збор на коме су опет говорили Филип Кљајић и Петар Стамболић.

Истог дана једна десетина партизана дошла је у општину села Главице и забранила да се жито предаје окупаторској власти. Из општинске касе узели су новац и дали признаницу, а друга група у Доње Видово и одржала збор сељацима. Из општине су изнели архиву и спискове о попису овршеног жита и спалили.¹⁷⁹⁾

Августа месеца у Крушар долази један вод Немаца с два камиона и врши масовно хапшење. Тада је ухапшено 40 лица, од којих су три отерана у логор на Бањици, а остали у затвор у Ћуприју.

Немци су у току овог месеца извршили у Сењу код Ћуприје прво групно хапшење. Око 40 лица ухапшено је и отерано у затворе у Ћуприју и Јагодину, одакле су пуштени после два месеца.

¹⁷⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 512.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 13, 14.

ИАС — Ф. — 16/143, 145. 147; 23/177; 25/276.

У истом месецу Немци *су извршили хапшење у Иванковцу и Паљану. Ухапсили су 21 лице, од којих је 11 провело месец дана у затвору у Ћуприји, док је 10 одмах пуштено. По исказу ухапшених, њих је денунцирао Немцима тадашњи председник општине Радован Милојевић. У другој половини августа у овом селу извршено је друго хапшење. Тада је ухапшено 13 лица; она су провела 25 дана у немачком затвору у Ћуприји, а после пуштена. После ослобођења Радован Милојевић је осуђен на доживотну робију због сарадње с окупатором.¹⁸⁰⁾

Концем августа Параћинско-ћупријска чета имала је 118 људи, 13 коња, двоја коњска кола и један камион. Од оружја је имала 95 пушака, 13 пушкомитраљеза, 5 полуаутоматских пиштоља, 8.600 метака, 32 оквира за пушкомитраљезе, 90 пиштољских метака. 32 осанзивне и 120 дефанзивних бомби, 570 кг. експлозива (амонал и камниктит), 1.000 каписли и 2.000 метара штапина.

Од опреме чета је имала: 81 ћебе. 1 велики шатор. 3 мала шатора, 11 шатооских крила, 66 чаошава и слабу обућу, веш и одећу. У чети није било лекара, мада је санитетског материтала било V изобиљу. Чета је тада располагала са 231.165 динара.¹⁸¹⁾

1. септембра партизани Параћинско-ћупријске чете разоружали су у Доњој Мутници четнички одред Жике Црногорца, званог „Горски вук“. Четнички војвода Вук је убијен док су 40—50 четника разоружани и пуштени кућама. Тројица од разоружаних четника пришли су партизанима, међу којима и Пепи Бауер, Словенац, радник фабрике стакла из Параћина, који је пре тога пошао у партизане па наишао на четнике и код њих остао неколико дана.

После разоружања четника партизани су напали путнички воз Зајечар—Параћин између Доње Мутнице и Извора. Из воза су Немци отворили ватру на партизане, али су ускоро били заробљени. У тој борби зароб-

¹⁸⁰⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 11, 13.

¹⁸¹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 95—96.

љена су 4 Немца и 1 петоколонаш који су касније стрељани. Пруга је разорена. Од осталих погинуо је кондуктер и једна жена.¹⁸²⁾

4. септембра партизани Параћинско-ћупријске чете напали су и демолирали железничку станицу Обрадове Столице на прузи Параћин—Зајечар.

5. септембра посечене су телеграфско - телефонске жице на линији Равна Река—Ћуприја. Истог дана у Крушару је спаљена општинска архива и полупани телефонски апарати.

Тог дана стрељани су Немци заробљени у возу између Извора и Доње Мутнице. Немци су стрељани у близини Шалудовца. Приликом стрељања један од четворице Немаца успео је да побегне. Тада је побегао и Милан Радосављевић из Бошњана који је био задужен да га стреља. Побегао је и Сава Глигорић, комесар чете, ваљда из страха што је Немац побегао.¹⁸³⁾

6. септембра увече у Бошњане су дошли Немци с неколико камиона и два тенка и упутили се према Шалудовцу. Један вод партизана који се ту налазио отворио је ватру на Немце, али после краће борбе повукао се. Немци су дошли у село и запленили партизански магацин који се налазио у кући Радомира Радосављевића, Живојина Димитријевића и у школи. Немци су том приликом узели 60 кг. масти и 400 кг. експлозива. Зграде у којима се налазио материјал Немци су запалили, као и земљорадничку задругу.¹⁸⁴⁾

9. септембра једна десетина партизана дошла је у општину Батинац ^ из касе узела 5.000 динара. Партизани су повели и два коња за потребе чете.

¹⁸²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 135.

Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 118.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 14.

ИАС — Ф. — 16/146.

¹⁸³⁾ ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 15.

ИАС — Ф. — 23/177; 26/341.

¹⁸⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 135.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 15.

Истовремено друга десетина партизана је дошла у општину Иванковац и забранила председнику и управи да извршавају наређења окупаторске власти.

10. септембра око 19 часова једна група партизана минирала је и по трећи пут бацила у ваздух железнички мост код Главице. Железничко особље је упозорено да не врши оправку моста. Саобраћај је обустављен за неколико дана. Партизани су после тога дошли у Давидовац и минирали скретницу, а телефон однели.

Истог дана три партизана, међу којима је био и командир Параћинско-ћупријске чете Бора Петровић, дошла су у Стубицу и издали наређење о забрани ношења намирница на пијаци у Параћин. После тога партизани су се удаљили у правцу Забреге.

11. септембра партизани су напали железничку станицу Извор и демонтирали телеграфско-телефонске уређаје.

До 12. септембра у срезу раваничком формирана су два одреда Недићеве оружане силе, од којих је један био у Ћуприји, а други у Сењском Руднику. У оба одреда било је укупно око 80 људи. Командир одреда у Ћуприји био је Константин Богдановић, коњички капетан I кл., а командир одреда у Сењском Руднику био је Ђаћић, капетан II класе.

12. септембра партизани су напали општину и Чепуру. Том приликом спаљена је општинска архива и демонтиран телефон. Председнику општине забрањено је да обавља дужност.

Тог дана требало је да дође до њедничког напада партизана и четника Илије Узелца на Сењски Рудник ради разоружања недићеваца. У преговорима који су вођени, недићевци су пристали да се инсценира напад, у коме би они оставили оружје и повукли се. Да би дошао сам до оружја Узелац је напао пре времена без партизана. Међутим, недићевци су пружили јак отпор. У помоћ недићевцима дошло је неколико „штука“ које су митраљирале и бациле око 30 бомби на Узелчев положај. Из ове борбе четници су се повукли без плена, а имали су

више мртвих и рањених, док је на страни недићеваца било само рањених.¹⁸⁵⁾

14. септембра у Стубицу су дошла пет партизана, одузели књиге о попису овршеног жита и спалили их с осталом општинском архивом. На збору партизани су позвали сељаке на заједничку сарадњу противу окупатора, а потом отишли у правцу Поповца.

15. септембра основан је курс за шофере у партизанском логору на Грзи. Курс је посећивало око 25 бораца, већином чланови СКОЈ-а. Курс је радио под руководством Александра Станковића Санде, шофера из Ћуприје, све до 24. септембра када је чета разбијена.

Ноћу између 15. и 16. септембра партизани су демолирали железничку станицу Сење. Уништили су телефонско-телеграфске уређаје и однели новац из касе. Око 23 часа миниран је и бачен у ваздух мост на шестом километру пруге Ћуприја—Равна Река. Саобраћај је обустављен за 4—5 дана.

16. септембра четници Илије Узелца напали су недићевце у Равној Реци. Борба је трајала од 7 ујутру до 1,30 часова. Од недићеваца погинуо је један наредник, а од четника погинуо је Александар, звани „Нишлија“, а теже рањен Миодраг Поповић из Равне Реке.

Обавештени о овоме, Немци су дошли из Ћуприје и извршили блокаду Равне Реке, захтевајући од похватањих да прокажу где је сакривен рањеник. У току саслушавања Немци су сазнали место, извршили претрес и у једној кући у близини шахте пронашли Миодрага Поповића. Сутрадан, 17. септембра, Немци су га обесили о букву испред кафане „Симић“ у Равној Реци.¹⁸⁶⁾

17. септембра Немци су похапсили комунисте и симпатизере НОП-а у Ћуприји: рано ујутру извршена је

¹⁸⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 135.

ИАС — К—5 — 81/1116, стр. 15, 16, 22.

К—6 — 30/1083, стр. 10.

ИАС — Ф. — 23/177, 178; 25/279,

26/345, 346, 348, 349, 351, 356, 357.

¹⁸⁶⁾ ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 10.

К—7 — 76/1111, стр. 13, 16.

ИАС — Ф. — 23/178; 25/279; 26/357, 359.

блокада града; свако је могао да уђе у град, али нико није могао да изађе; око подне Немци су сакупили све људе пред општину и сврстали их у редове. Сви су морали да прођу један по један између столова испред зграде командантуре. Том приликом показивали су своје личне карте и окретали се према прозору иза кога је био Драгомир Милетић с Карлом Ферлогером и још двојицом Немаца. На кога је Милетић пружио руку тога су Немци одвајали; издвојено је 25 лица, али је ухапшено свега 8.

Истог дана партизани су напали немачке камионе који су пошли за цемент у Поповац.

19. септембра Немци су стрелјали у Ћуприји Василија Милкановића, службеника из Равне Реке, који је заробљен као партизан. С њим је стрелјано још 4 лица. Приликом блокаде Рудника Милкановић се нашао ту и био проказан од петоколонаша.¹⁸⁷⁾

ДЕЛИМИЧНА МОБИЛИЗАЦИЈА У ПАРАЋИНСКОМ СРЕЗУ

После повратка с војног саветовања које је организовао Главни штаб НОП-а за Србију са свим командантима партизанских одреда у Србији у Дулену, у чету се вратио командир Параћинско-ћупријске чете Бора Петровић и 20. септембра отпочео с мобилизацијом у параћинском срезу. Бора је једноставно послао десетине у села с прогласом који је сам уз пут написао: „Ко се не одазове мобилизацији биће стрелјан, а кућа ће му бити спаљена ...” Десетине су имале задатак да по доласку у одређена села закажу збор и прочитају проглас, а затим с војним обвезницима да дођу на одређено место. Зборно место било је у долини реке Грзе на месту званом „Козји рог”.

Истог дана једна десетина партизана дошла је у Мириловац, из општине узела регрутне спискове свих годишта и општинске печате и на збору саопштила одлуку о мобилизацији.

¹⁸⁷⁾ ИАС — К—4 — 16/599, стр. 34.
К—5 — 81/1116, стр. 16, 21.
ИАС — Ф. — 56/1076, стр. 9, 10, 17.

Командир чете Бора Петровић дошао је у Доњу Мутницу и сазвао збор за 18 часова. Међутим, у 15,15 часова дошао је један сељак бициклом и известио га да Немци иду према селу с четири камиона и да су удаље-ни 2 км. од села. Чувши то сељаци су се разбежали, а Бора с десетином повукао према Клачевици.

Ујутру 21. септембра око 8 ч. Бора је дошао у Клачевицу, обавестио сељаке о мобилизацији и наредио да се направе спискови за све војне обвезнике од 18—40 година. Затим је у Доњој Мутници одржао збор и рекао да се мобилизација врши у целој земљи ради протеривања Немаца. Кад је с мобилисаним Доњомутничанима стигао у логор ту су се већ налазили сељаци из Горње Мутнице, Шалудовца и Извора. Било их је око 400. Ускоро за њим стигла је и друга група сељака из Доње Мутнице, и то две трећине с оружјем. Сви мобилисани постројени су по општинама. Командир Бора је пред свима одржао говор о значају мобилизације и ликвидацији Немаца у читавој Србији. Тада су из строја издвојени болесни и стално неспособни и враћени кућама. Затим је свако село изабрало „економско социјални одбор“ од 5 чланова и суд од 3 члана. Задатак ових одбора био је збрињавање сиромашних породица мобилисаних сељака, као и пружање помоћи у обради земље, док је одбор суда требало да решава ситније проблеме и одржава ред у селу.

На крају од мобилисаних сељака формирано је 11 борачких чета са укупно 620 људи, и 9 радничких чета са укупно 450 људи.

Параћинско-Ћупријска чета прерасла је у Други поморавски партизански одред који је тог дана имао: 800 пушака, 35 пушкомитраљеза и 1 тешки митраљез.

По две чете формиране су из Доње Мутнице, Горње Мутнице и Извора, а по једна из Клачевице, Лешја, Шалудовца и Поповца. Овако формиране чете упућене су свака у своје село ради лакше исхране и смештаја.

22. септембра командант одреда Бора Петровић послао је писмено наређење да Прва изворска чета оде у Шалудовац као појачање Шалудовачкој чети у случају да Немци нападну село.

Тоба дана стигли су и мобилисани сељаци из Поповца, које је довео Јаков Теодосијевић, радник фабрике цемента. Они су такође изабрали „економско социјални одбор“ од 5 чланова: Милисава Вучковића, Милорада Трифуновића, Стају Стојановића и још двојицу, као и суд од три члана.

Ноћу између 22. и 23. септембра Прва изворска чета дошла је до Шалудовца, међутим, неко је пронео вест да је Извор у опасности, те се ова чета без ичијег одобрења вратила назад, тобоже да брани своје село.¹⁸⁸⁾

У другој половини септембра 1941. г. формиран је Ресавско-раванички четнички одред Косте Пећанца. Одред је био смештен у Деспотовачкој Бањи. Командант одреда био је Блашко Михајловић, а његов заменик игуман манастира Манасије Павле Панић. Одред је био подељен на чете које су биле на територији срезова — раваничког, деспотовачког и параћинског и то: у Барама, Равној Реци, Сењском Руднику, Стубици и Параћину. Мали број четника остао је са штабом у Деспотовцу. Касније је заменик команданта био мајор Марсел Марелић из Београда. Одред је бројао око 300 људи, док је на платном списку било три пута више. Многи имућнији грађани из Ћуприје, Параћина, Деспотовца и других места добили су четничке легитимације, које су их штитиле од прогона и стрељања. Блашко је све њих водио на платном списку, а новац примао место њих и трошио.

Одред недићеваца у Параћину формиран је два дана раније но што је извршено разбијање Параћинско-ћупријске чете. На челу одреда био је Марко Божић, поручник бивше југословенске војске. Одред је формиран са задатком да се бори против партизана на територији параћинског среза.

Одред није ни учествовао у разбијању Параћинско-ћупријске чете, већ је ускоро после оснивања отишао на терен Соко Бања—(Зрен и ушао у састав XII добровољачког корпуса.

¹⁸⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 152, 153. ИАС — К—5 — 30/1084, стр. 1—4, 7—14; 12/595, стр. 41, 74. ИАС — Ф. — 27/351.

БОМБАРДОВАЊЕ ШАЛУДОВЦА

23. септембра Немци су извршили напад из Бошња-на артиљериском ватром на Шалудовац. Шалудовачка чета под дејством немачке артиљерије одступила је. Одређене чете за појачање, Прва и Друга изворска и Прва и Друга горњомутничка, нису пружиле помоћ већ су се под изговором да свака брани своје село вратиле назад. Прва доњомутничка чета, која је штитила радничке чете које су копале ровове на главном друму Параћин—Зајечар, била је упућена преко поља са задатком да нападне Немце. У овом нападу Немци су били разбијени тако да је заробљено 6 камиона, 3 луксузна аутомобила и 8 бицикла. Партизани су се из ове борбе повукли без плена, јер су се иза њих из кукуруза појавила три немачка тенка, на којима су одозго на куполама били сељаци.

У овој борби учествовала је Прва и Друга доњомутничка чета са око 70 бораца и Лешјанска чета са 36 бораца. Од партизана погинуо је један борац, а један рањен у обе ноге. Немци су учествовали у борби с преко 100 војника и три тенка. На „Везировом брду“ код Бошњана Немци су поставили 4 топа који су непрекидно тукли Шалудовац. Овом приликом Немци су имали 17 погинулих и неколико рањених, од којих су два умрла на путу за Ћуприју. Озлојеђени Немци ушли су у запаљени Шалудовац и разорили тенковима многе зграде, а после тога се вратили у Параћин.

После овога напада на Шалудовац партизани су наставили с мобилизацијом по селима параћинског среза.¹⁸⁹⁾

РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТЕ

Сутрадан, 24. септембра, извршено је разбијање Параћинско-ћупријске партизанске чете у логору на Грзи и Црном врху. Услед завере четнички настројених елемената из Извора и Горње Мутнице, од којих су главни

¹⁸⁹⁾ ИАС — К—5 — 30/1084, стр. 4, 5; 12/595, стр. 41, 42.
К—10 — 56/1076, стр. 70—72, 85—91, 151.

организатори били Радомир Вучковић, кулак из Горње Мутнице, Борика Миловановић, кафеџија из Извора и један калуђер манастира Свете Петке, дошло је до изненадног напада на партизанско језгро чете у логору. Радомир Вучковић био је у ствари против мобилизације, али је радио на томе да се што већи број сељака мобилише како би се извршила ликвидација партизанске чете. Он је успео да му сина Драгчета изабере за заменика командира Горњомутничке чете. Овој завери је кумовала и градска буржоазија из Параћина. Две мобилисане чете, Изворска и Горњомутничка, опколиле су партизане који су били на одмору у логору на Грзи и Црном врху, и изненада нападе. У борби која је настала погинуло је 13 партизана, међу којима Воја Војиновић, заменик командира, члан Партије — РУДар, Раша Црногорац, командир Прве горњомутничке чете, Пера (?), кувар, Пера Милеуснић, рударски радник, Пепа Ерјавец, потпоручник, Словенац, командир Друге горњомутничке чете, Петар Жалац, рударски радник, Радомир Николић Пикула, радник фабрике стакла из Параћина, Светислав Марјановић Бели, штампарски радник из Параћина и други.

Пепа Ерјавец убијен је 23. септембра увече; њега је убио Драгче Вучковић, који је био његов заменик и преузео команду над Другом горњомутничком четом. Горњомутничка и Изворска чета сачекале су у заседи и заробиле још 25 партизана који су се враћали са задатка и нису знали за напад на логор.

Заробљени партизани спроведени су и затворени у један подрум у Горњој Мутници. После два дана дошли су Немци из Параћина и спровели их преко Параћина у Ћуприју где су 29. септембра стрељани. Мобилисани сељаци из Клачевице и Шалудовца одбили су позив Изворчана и Горњомутничана да учествују у нападу на партизане. Неко од њих је отишао и известио Бору Петровића о догађајима на Грзи. Доњомутничани су предлагали Бори да са осталим партизанима и Лешјанима изврше напад на Извор и Горњу Мутницу и разоружају заверенике. Међутим, активни партизани су се тада налазили растурени по десетинама по селима ради мобили-

зације. Бора се одлучио да са преосталих 36 партизана, колико је дотле стигло, пређе на Јухор. Ноћу између 24. и 25. септембра Бора је с овом групом стигао на Јухор, а 27. септембра дошао на „Бакарни кладенац“ у штаб Поморавског партизанског одреда, где су били пристигли и остали, тако да их је било око 60—70. Последња је стигла Живка Дамњановић, заменик политкома чете.

Ево шта о томе у свом извештају пише Живка Дамњановић:

„... По повратку у логор чујемо да се бомбардује Шалудовац. Командир одлази, остајем од штаба сама у логору. Пристижу Клачевци наоружани, Поповчани без оружја, вршим поделу Клачеваца на чете, бирам економске одборе и суд, кад стиже курир. Тражи командир да се Клачевци хитно упуте на северну страну Шалудовца, а он ће са југа Немцима пресећи одступницу. Шаљем их са делом партизана. Како чујем од курира нико не зна где су две чете, Изворска и Горњомутничка. По одласку од ових долазе два курира од Извораца и траже командира. Ја узмем Џуцу (заборавих, он се сам вратио и испричао како су Изворци отишли да бране своје село. На нашу примедбу: зар се нико није супротставио и спречио одлазак, рекао је како су хтели да га убију — Борин командир), пођем брзо да нађем Изворце како бисмо још увек стигли на време у село Шалудовац које су Немци палили. Џуца ми је путем говорио да треба да се вратимо јер ће нас убити, што сам одбила и продужила пут с куририма. Курири су читав сат лутали, али чету нису нашли. Отишла је у непознатом правцу. Ми онда кренемо за Шалудовац. Узпут смо питали људе о борби, неки су признавали да се чула борба између наших и Немаца, други су нас нападали. Џуца је свима говорио како га умало нису убили, ја сам нападала командире који нису извршили наређење и рекла да заслужују смрт, што су говорили и сами присутни. Стижемо до Шалудовца, испред села стоје Клачевци без Раие. Дочекују нас са револтом. Кад им разложим ствар, они су бесни, нападају Изворце и Горњомутничане. Растали смо се с тим да су они увек спремни да заједнички с друговима бране своја

села, али кад су ови из Горње Мутнице такве издајнице они ће бранити само своје село. Растали смо се као најбољи пријатељи. Преноћимо у итали, а ујутру кренемо за логор. Узпут сретнемо заменика командира. Он је још јуче послао чету, а сам остао на путу да се одмори. На врх косе сретнемо политкома, који води из логора неке људе у акцију по директиви командира. Ту прочитам извештај командира пред људима и оштро нападем оне који су кукавички напустили положај (иза леђа неко прети да ме убије).

Политички и ја решимо да одемо у Доњу Мутницу по командира и решимо шта ћемо са овим ненаоружаним људима.

Спуштамо се доле, кад чујемо звиждук. Вратим се са Франц Розином и видим Изворце, сви се спуштамо до партизана. Ја ту оштро иступим са питањем: знају ли они шта значи дозволити да се запали село, због неизвршеног наређења (убеђена сам да то нисам рекла како треба стрељати сваког другог или из сваке чете по 20 људи). Код сељака је преовладало деоструко расположење; једни су се бранили и признавали кривицу, појединци су ступали у напад: послали сте нас противу тенкова и пушкомитрајеца, без муниције, омладинци не знају да рукују оружјем. (Штаб је одлучио да се сељачки омладинци не распоређују у чете пре обуке од 20 дана.) Бора је у договору са Немцима. Борика ме напада због тврдње Џуцине да је хтео да га убије и позива Џуцу на суочење што овај одбија.

Споразумели смо се да се позове Бора и остало село па да народ реши како ће да помогне Шалудовцу, и о даљим акцијама. Ту одмах Џуци кажем да иде по командира. Сматрам да ће он као партијац да схвати ситуацију и похита по командира ради појачања за нас. Касније дознајем да он то није учинио (упућујем на Бранка — партијца).

Долази посланик из Горње Мутнице (Радомир Вучковић), говори о слози и миру. Изворчани и Мутничани се сврставају у чете. Предпоставили смо да су спремни да се разиђу како смо им предлагали.

Група партизана комуниста Параћинско-ћупријске чете непосредно пред стрељање (с лева: 1. Михаил Иванович-Калеџин, 2. —, 3. —, 4. — и 5. Михајло Илић Куља) (ИАС — Ф—10/112)

Моменат са стрел>ана (ИАС' — ϕ —10/113)

Лешеви естрељаних партизана Параћинско-ћупријске чете у дво-
ришту основне школе у Ћуприји (ИАС — Ф—9/27)

Своје сам упозорила на приправност. Заменик и вод-
•ник седе уз једну колибу. Пођем у грабар, нагиш су по-
седали дуж грабара, кад ме врати оштар глас: „Назад,
овде нема ваших“; видим човека с пушком на готовс.
Брзо се вратим и командујем: „На оружје, у стрелце.“
Чујем пуцњаву и легнем. Заспу нас тако ниско ватром да
•се нисмо могли ни да распоредимо. Друговима кажем да
•не пуцају јер би само трошили муницију. Тек кад они
•престану кажем нацима да пуцају. Пошто сам осмотрила
терен почнем са једном групом да милим у циљу опко-
љавања непријатеља. У том левокрилни почињу да се
•предају, дижу се и дижу руке у вис . . .

. . . Била сам у таквом положају да сам видела и де-
•сно и лево крило, лево је викало на предају, десно се
дигло, средина је лежала било јој је немогуће да цуца
јер никога не види од грабара и сагнути су продужили
у истом правцу. Било је то 5—6 стрелаца. Ја се подигнем.
Тада чујем изнад себе из даљине псовку: „Убиј је мајку
јој њену“. Тада су осули ватру на нас. Ја сам се ту сагла
Другови су мислили да сам погинула. Тада сам се дигла
и потрчали десно, док су другови одјурили лево. Око
ушију су ми фијукали меци. Била сам решена да се не
предам. . .”

Живка је трчала све до села Извора где је прено-
ћила у једном потоку. У току наредне ноћи долазила је
у логор у нади да ће тамо да затекне командира с парти-
занима. Како никога није нашла, свратила је у Доњу
Мутницу код једног сељака, а после отишла у Параћин
и пошто је добила везу стигла је у логор на Јухору 28.
септембра.

У логору на Јухору тада су се налазили Петар Стам-
болић, Филип Кљајић, Никола Груловић и Аћим. После
саслушавања командира, комесара и других бораца, из-
вршена је реорганизација руководства Параћинско-ћу-
лријске чете. Командир чете Бора Петровић је смењен
остављен као официр у штабу одреда, а на његово ме-
сто постављен је Божа Жарић, шофер из Јагодине, бо-
рац Беличке чете. Политички комесар остао је исти
(Мита Димитријевић).

Заменик политкома Живка Дамњановић је повучена из чете и послата на рад у Доње Поморавље.¹⁹⁰⁾

25. септембра у Горњој Мутници изводили су заробљене партизане на саслушање код Радомира и Драгчета Вучковића, где је био присутан и четнички командант Илија Узелац. Партизани су извођени појединачно и питани да ли хоће да ступе у четнички одред Илије Узелца. Ни један од партизана није пристао да ступи у четнички одред због тога су их поново вратили у подрум и наставили да их туку.

Немци су стигли у Горњу Мутницу после два дана, везали партизане ланцима и потерали их до Доње Мутнице, где су чекала три немачка камиона. Заједно с Немцима четници су спроводили партизане до Доње Мутнице, а са заробљеним партизанима пошао је само Радомир Вучковић. Код поште у Параћину партизани су скинути с камиона и везани потерани кроз град. Напред је ишао Михајло Илић Куља. Кад су дошли до моста сачекала их је параћинска буржоазија псовкама и повицима: „То су комунисти који су требали да нас ослободе.“ Неки од њих су плували партизане. Код среског начелства партизани су мало задржани а одмах затим утоварени у камионе и отерани у Ћуприју.¹⁹¹⁾

29. септембра одлуком немачког преког суда у Ћуприји је стрељано 25 партизана, заробљених на Грзи изнад Горње Мутнице. Међу стрељаним партизанима били су :

1. Раде Симоновић, члан СКОЈ-а из Ћуприје,
2. Миле Митић, из Ћуприје,
3. Гвозден Илић, из Ћуприје,
4. Милош Живадиновић, из Шалудовца,
5. Миленко Никић, из Шалудовца,
6. Илија Петровић, из Шалудовца,

¹⁹⁰⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952, г.; том I; кн. 2; стр. 152—155.
ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 13.

К—5 — 30/1084, стр. 7—16; 12/595 стр. 42, 43, 76, 84.

К—6 — 30/1083, стр. 13, 14.

ИАС — Ф. — 27/363.

¹⁹¹⁾ ИАС — К—5 — 12/595, стр. 79—83.

7. Рајо Пешић, из Шалудовца,
8. Драгољуб Марић, из Бошњана,
9. Градибор Марић, из Бошњана,
10. Дамњан Милошевић, из Бошњана,
11. Војислав Лукић, из Клачевице,
12. Михајло Илић Куља, из Буљана,
13. Милија Живковић, из Забреге,
14. Богомир Живковић, из Забреге,
15. Никола Тодоровић, из Забреге,
16. Боровоје Јаковљевић, из Поточца,
17. Миодраг Гуцић, из Поповца,
18. (?) Мика, радник фабрике стакла из Параћина,
19. Милош Илић, из Бошњана,
20. Станоје Божиновић, из Сисевца и
21. Михаил Иванович Калењин (Рус, емигрант), рудар из Сисевца.

Стрељање је извршено на пијаци поред зида основне школе. Од стрељаних одвојено је пет комуниста и обешено о стубове поред реке Раванице. Међу њима били су Михајло Илић Куља, Раде Симсновић Штиглиц и Михаил Иванович Калењин.

Пре стрељања издвојена је једна група, у којој су били Бранко Обреновић, Шћепанек и још неки, и спроведена у срески затвор, а после извесног времена Обреновић и Шћепанек су искористили zgodnu прилику док су цепали дрва у дворишту и побегли. (Види приложене фотокопије — стрељање у Ћуприји)¹⁶²⁾

ЛЕВАЧКА ЧЕТА

Припреме за формирање Левачке партизанске чете отпочеле су крајем јула, кад је политички комесар Беличке чете Бошко Ђуричић дошао с групом партизана међу којима су били Радомир Аранђеловић Шиља и Бора

¹⁶²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 355.
 ИАС — К—4 — 16/599, стр. 61—63.
 К—5 — 12/595, стр. 84—87.

Николић у левачки срез. Одмах по доласку у Левач, Бошко се повезао с Милорадом Жунићем Бацом, учитељем из Рековца, па су заједнички наставили с радом на формирању Левачке чете. У том циљу одржан је саста-
нак 1. августа у Великој Крушевици.

Док су у левачком срезу вршене припреме, у Јагодини је 7. августа одржан састанак Окружног комитета, на коме је између осталог одлучено да се одмах формира Левачка партизанска чета. Групи партизана Беличке чете, која се већ налазила са Бошком Ђуричићем политичким комесаром и Милорадом Жунићем — Бацом, прикључило се и неколико Левчана па је ноћу између 7. и 8. августа ова група напала и разоружала жандармеријску патролу у Слатини.¹⁸³⁾

Сутрадан, 8 августа, у Шуљковачкој шуми формирана је Левачка партизанска чета. Поред Бошка Ђуричића, комесара Беличке чете, и ЈБубише Урошевића, формирању чете присуствовао је и Иштван Кицур Брка, кога је ПК КПЈ за Србију послао на партијски рад у Поморавље. За командира постављен је Милорад Жунић Баца, учитељ из Рековца, а за политичког комесара Живадин Јанковић Кум, ђак из Ланишта. Чета је тада бројала 18 људи.¹⁹⁴⁾

Одмах по своме формирању чета је предузела мање акције по левачком срезу: 9. августа одржан је збор у Великим Пчелицама, а 10. августа истеран је финанси из Велике Крушевице и одузет новац, сакупљен на име пореза, у износу од 4.500 дин.; затим су разоружани финанси из Рековца и заплењено 5 пушака, 60 метака и 2 ножа.¹⁹⁵⁾

11. августа партизани Левачке чете, с борцима Беличке чете, дошли су у село Урсуле, спалили књиге о попису овршеног жита и одржали збор на коме је Баца

"") ИАС — К—6 — 14/597, стр. 8; 82/1117, стр. 3.

К—3 — 8/585, стр. 9.

ИАС — Ф. — 16/128.

7) Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 72.

ИАС — К—6 — 14/597, стр. 8; 82/1117, стр. 5.

¹⁸⁵⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 72.

ИАС — К—6 — 14/597, стр. 8.

К—3 — 30/1082, стр. 3.

говорио о борби против окупатора, позивајући становништво да ступи у чету.

Прве акције партизана Левачке чете оставиле су снажан утисак на становништво левачког среза. Под утиском ових акција партизана, жандарми постају далеко обазривији, но већ 14. августа партизани су напали жандармеријску станицу у Белушићу, разуружали једног жандарма и одузели му пушку и униформу; остали, благовремено обавештени о доласку партизана, побегли су.^{19в)}

НАПАД НА РЕКОВАЦ

15. августа Левачка чета, заједно с борцима Беличке чете, извршила је напад на Рековац. У нападу је учествовало укупно 50 партизана, од којих 20 бораца Левачке чете. Од укупног броја људства издвојена је група од 10—12 бораца и добила задатак да посече телефонске линије; остатак је подељен на три групе, и свака је добила конкретан задатак: прва је требало да нападне жандармеријску станицу и неутралише ватру жандармерије, друга да изврши напад на среско начелство и пореску управу, а трећа да нападне пошту и уништи телефонске уређаје.

У 4 сата ујутру партизани су пошли према жандармеријској станици. Да би акција била успешније изведена искоришћен је Љубиша Урошевић, који је иначе носио униформу официра бивше југословенске војске; он је ставио кокарду и еполете, па су га стражари као официра пропустили. Док је он разговарао са стражарима, партизанска патрола је пришла и разоружала их а остали жандарми повукли су се у станицу. Ево шта о том догађају каже Радомир Милојевић, један од учесника у овој акцији:

„Да би успешно извели овај напад, који је требало да појача Левачку чету, комесар Бошко Ђуричић позвао је Љубишу Урошевића, потпоручника бивше југословенске

^{19в)} Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 72.

ИАС — К—3 — 30/1082, стр. 3.

војске а који је тада био партизан Беличке чете и с њиме се договорио како би помоћу његове униформе успешније извели напад. Љубиша је ставио еполете и кокарду, па је са Бошком пришао стражи која је чувала Рековац. Жандарми-стражари зауставили су их, а Љубишу као официра пропустили. За време док је Љубиша разговарао са стражарима, наша патрола која је била прикривена у близини, напала је и разоружала стражаре. Жандарми, који су сачињавали посаду станице затворили су се у станицу и спремили за борбу".

Друга патрола, која је била упућена у стан командира вода жандармеријског капетана Властимира Илића, довела де овога везаног пред жандармеријску станицу у којој су се налазили жандарми. Са везаним жандармеријским командиром испред себе, партизани су наступали према згради станице, захтевајући од Илића да нареди жандармима да предају оружје. Овај је то и учинио, међутим, жандарми су се извесно време колебали. Али кад је неколико бораца ушло у зграду и позвало жандарме да се предају, ови су, видећи да би сваки отпор био узалудан, одложили оружје. Партизани су овом приликом запленили 13 пушака, нешто муниције, неколико бомби и шињела.

О овом догађају, срески начелник левачког среза, извештава комесаријат: „15. августа 1941. године када у месту није било ни једног припадника окупаторске силе, око 4 ч. изјутра, закуцао је неко на врата приватног стана водника жандармеријског вода у Рековцу, ж. капетана Властимира Илића. Верујући да је то жандарм из жандармеријске станице, чији је долазак очекивао и не надајући се никаквом нападу, капетан Илић је отворио врата свога стана. Чим је отворио врата видео је пред собом неколико лица са упереним пушчаним цевима у своје груди. Позван од ових, а пошто му је оружје било у другој соби, дигао је руке у вис, после чега су му нападачи пришили и везали му руке на леђа, а затим га тако везаног повели у правцу зграде у којој су смештени жандармеријски вод и станица. Дошавши у исту позвали су жандарме на предају, претећи да ће у случају њихо-

*вог отпора одмах убити водника-капетана Илића . . . За-
клоњени Илићем, постепено су се приближавали улазу
у касарну. Када су дошли до њених врата одмах су кроз
иста као и кроз прозоре уперили пушке на неколико жан-
дарма који су били у недоумици... У томе су неколико
бандита са везаним капетаном Илићем испред себе ушли
у зграду и позвали жандарме да одбаце оружје, што су
ови видећи да немају могућности за успешну одбрану и
учинили..."*

Остале групе успешно су извршиле своје задатке; заузета је пошта, демолирани поштански уређаји, посе-чене телефонске линије, а у пошти заплењено око 70.000 динара. У пореској управи су спаљене књиге и хартије од вредности, а из касе заплењено 79.183 динара, а затим је спаљена архива у среском начелству и општини. По-сле изведених акција, на зградама општине и жандарме-ријске станице истакнуте су црвене заставе с петокраком звездом. После тога на пијаци у Рековцу одржан је збор, коме је присуствовао велики број грађана из Рековца и околине. На збору су говорили Бошко Ђуричић, комесар Беличке чете и Милорад Жунић Баца, командир Левачке чете, о борби против окупатора и позвали грађанство да ступа у народноослободилачку војску.¹⁹⁷⁾

После успешно изведене акције на Рековац, 16. ав-густа при повратку на Јухор, Левачка и део Беличке чете биле су нападнуте од немачке заседе код села Драго-шевца. Изненадном ватром Немци су успели да код пар-тизана створе пометњу. Међутим, захваљујући сналаж-љивости поднаредника Радомира Аранђеловића Шиље, који је отворио ватру из пушкомитраљеза, Немци су били принуђени да се повуку.

После дводневног боравка на Јухору Левачка чета вратила се на територију левачког среза и наставила са-мосталне акције: тако је 19. августа демолирала пошту

¹⁹⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г; том I; стр. 72 и 73.

ИАС — К—3 — 66/1102, стр. 31; 30/1082, стр. 1.

К—6 — 14/597, стр. 8—11.

ИАС — Ф. — 16/133; 26/326.

у Драгову, уништила књиге и телефонску централу, поштару најурила, а пошту закључала.

После акције у Драгову Левачка чета је отишла у Дулен, где се састала са групом партизана Крагујевачког одреда, па је у заједници извршила напад на немачки камион код села Ратковића, где је рањено и погинуло око 10 Немаца.⁸⁸⁾

ТЕРОР НЕМАЦА И ЖАНДАРМА У ЛЕВЧУ

24. августа партизане Левачке чете Немци су хтели да ликвидирају помоћу жандарма из Крагујевца и Крушевца. Они су блокирали неколико села али како се чета налазила ван терена блокаде, немачки план је пропао, па су Немци и жандарми 25. августа почели с терорисањем становништва. У току ноћи похватили су око 30 грађана и држали их као таоце под стражом жандарма. После завршене блокаде одржан им је претећи говор у коме је наглашено да се немачка сила и власт морају да попугују и да ће за једног убијеног немачког војника бити стрељано 100 Срба.

Истог дана жандарми и Немци запалили су кућу Милорада Жунића Баце и Животе Несторовића, борца Левачке чете, затим ухапсили две Бацине сестре, Дану Јовичић и Нату Жунић, и зета Милена Јовановић из Велике Крушевице, и сутрадан их стрељали у Крагујевцу.¹⁹⁹⁾

Пошто се налазила ван обруча непријатељске блокаде Левачка чета је наставила с акцијама у темнићком срезу: 25 августа дошла је једна мања група у село Падеш, одржала збор и позвала сељаке да ступе у борбу против окупатора; друга група одржала је збор у Горњем Крчину, на коме је говорио Милорад Жунић Баца;

»⁸⁾ ИАС — К—3 — 30/1082, стр. 2.

К—6 — 14/597, стр. 10; 30/1083, стр. 1.

ИАС — Ф. — 16/155.

»⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 13.

ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 26.

К—6 — 14/597, стр. 12.

Овом приликом партизанима је приступио Чедомир Обрадовић.

26. августа у селима темнићког среза изведено је више мањих акција: у Рашевици су спаљене књиге о попису овршеног жита, а у Поточцу спаљена општинска архива, пореске књиге и заплењена једна пушка; у Жу-пањевцу, спаљена општинска архива, пореске књиге, списак војних обвезника и полупан телефонски апарат; у Бетушићу заплењено 14 пари дебелих волова, својина једног трговца из Крагујевца, који је откупљивао стоку за Немце.²⁰⁰⁾

ФОРМИРАЊЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДБОРА

У септембру 1941. године отпочело је формирање народноослободилачких одбора у срезу левачком, на чијем су формирању радили Михајло Жунић Баца и Живадин Јанковић Кум. Одбори су формиран у Рековцу, Течићу, Драгову и Вукмановцу. За чланове одбора постављени су махом сиромашни али честити сељаци, који су били симпатизери НОП-а. У Драгову су одборници изабрани на збору. Народноослободилачки одбор у Рековцу имао је функцију среског народноослободилачког одбора. У њему су били представници свих сеоских одбора. Он је давао директиве сеоским одборима за прикупљање хране, одеће и обуће; преко њега је вршено преношење муниције и санитетског материјала за чету. Чланови одбора између осталих били су: Обрад Живковић, Александар Теодосијевић и Душан Јовичић. Обрад Живковић, члан КПЈ, ухваћен је јануара 1942. г. и одведен у логор на Бањицу, где је стрељан 1943. г.; Александар Теодосијевић погинуо је приликом повлачења између Чачка и Ужица. Одбори су прикупљали храну и смештали је у магацине који су се налазили у Рековцу и Бетушићу; око 10 људи са 3—4 пушке чувало је магацине.²⁰¹⁾

¹⁰⁰⁾ ИАС — К—6 — 30/1083, стр. 5; 110/1233, стр. 22.

ИАС — Ф. — 16/144, 147.

²⁰¹⁾ ИАС — К—6 — 14/597, стр. 44—49; 30/1083, стр. 1.

6. септембра група партизана Левачке чете дошла је у Секурич и спалила општинску архиву. Сутрадан, партизани су у селу организовали збор на коме је говорио Милорад Жунић Баца о развиту и циљевима народноослободилачке борбе, и позвао грађане да ступе у народноослободилачку војску. После завршеног збора у чету су добровољно ступила 4 борца.

7. септембра у Рековцу је ухваћен поручник Марко Музикравић с још двојицом четника, који су дошли у овај крај да формирају четничку организацију Драже Михајловића. Ова група дражиноваца спроведена је у штаб одреда на Јухору, а после неколико дана пуштена.

Септембра месеца група партизана Левачке чете одржала је збор у Тољевцу, срез темњићи. Том приликом у Левачку чету ступили су Александар Јовановић и Пау¹н Далић.

13. септембра, после напада на Варварин, група партизана спалила је општинску архиву у Избеници, затим је одржан збор на коме је Милорад Жунић Баца говорио сељацима о узроцима слома старе Југославије и о борби коју наши народи воде против непријатеља. После одржаног збора у Левачку чету су ступили Ћирило Колачевић и браћа Исидор и Сибин Филиповић.

Половином септембра појавила се у Бошњану једна група партизана, одузела од председника општине спискове о попису о²вршеног жита, војне спискове и све то спалила са осталом општинском архивом.

Средином септембра, група партизана дошла је у Орашје и спалила општинску архиву. Затим је одржала мањи збор и упућен позив сељацима да скупљају оружје, муницију и остали ратни материјал и да ст³шају у партизанске редове.²⁰²⁾

НАПАД НА ТРСТЕНИК

Средином септембра у Левачкој чети отпочеле су припреме за напад на Трстеник. У циљу што успешнијег

²⁰²⁾ ИАС — К—6 — 110/1233, стр. 28, 32, 75; 41/1056, стр. 1; 30/1083, стр. 4, 5.

К—10 — 56/1076, стр. 245.

напада мобилисано је у Секуричу, Белушићу и Опарифу око 15 сељака, те је у нападу учествовало око 80 партизана. 19. септембра увече партизани су пошли према Трстенику; око 24 часа стигли су у манастир ЈБубостињу. Командир чете Баца и Милоје Милојевић питали су игумана да ли у околини има какве војске, јер су претходно били упозорени да се на овом терену налази група Пећанчевих четника под командом Богдана Гордића; игуман је одговорио да у околини ЈБубостиње нема никакве војске^ а у међувремену је послао једног калуђера да обавести Гордића, који је имао 20—30 људи, о доласку партизана.*

Пошто је једна група остављена у ЈБубостињи, а две мање послате у правцу Крушевца и Краљева да посеку телефонске везе са Трстеником, главнина чете, која је требало да нападне жандармеријску станицу, пошту и начелство, пошла је према Трстенику. При преласку моста на Морави, око 2 часа ноћу, жандарми су отворили ватру; дошло је до кратког пушкарања. Жандарми су се повукли у станицу, а највећи део партизана се повукао с моста, тако да је у град ушла само група од 11 бораца на челу са Милојем Милојевићем. Део чете који није ушао у град примио је борбу с четницима на прилазима граду и на тај начин везао део непријатељских снага, што је омогућило групи у граду да успешно изврши задатак. Од ове једанаесторице у граду, 6 партизана са водником Милојем Милојевићем добило је задатак да нападне жандармеријску станицу, двојица да патролирају градом и да пиштаљком обавесте V случају наиласка Немаца, а преостала двојица су упућени да ухвате начелника у његовом стану. Група која је требало да нападне жандармеријску станицу отпочела је са нападом позвавши претходно жандарме да се преда^; пошто су ови одбили, партизани су читав сат држали зграду под опсадом повремено отварајући ватру и позивајући жандарме на предају. Међутим, жандарми су одбијали да се предају све док партизани нису бацили у зграду станице једну противтенковску бомбу и на тај начин принудили жандарме да одложе оружје. Том приликом је разоружано око 45 жандарма, полицајаца и финанса. Заплењено

наоружање и остала ратна спрема одвезена је колима. После разоружавања жандарма нападнуто је начелство, пореска управа и пошта. У пореској управи заплењено је око 60.000, у пошти 25.000, а у суду око 36.000 динара. По извршеној акцији партизани су се повукли из Трстеника. Одмах по преласку моста на Морави наишле су колоне Немаца из Крушевца и Краљева и отвориле митраљеску ватру на партизана који су се повлачили према селу Грабовцу, где су посекали телефонске линије и спалили општинску архиву, а затим према Опарићу, где се састала с главнином чете која је водила борбу с четницима код Љубостиње. Ево шта о неким детаљима напада на Трстеник прича Драгче Јаковљевић, један од учесника:

„... Милоје Милојевић ишао је на челу колоне. Он је био водник. Када је наша колона стигла до пола моста одједном се чуо узвик: „Стој! Ко иде?“. Завладала је највећа тишина, а затим је Милоје одговорио: „Народна војска“. Стражар је опалио метак, а затим је заштектао њихов пушкомитраљез. Трчећи преко моста, одговарали смо ватром. У Трстеник је ушло нас 11 и то: Милоје Милојевић, ја, Несторовић, Слава, Танаско, пекар из Урсула и други. С неколико бомби ућуткали смо пушкомитраљез. Жандарми су побегли у касарну. Било је то око 2 часа ноћу. Улицама Трстеника разлегало се наше „ура“. Милоје је направио овакав распоред: 6 бораца заједно са њим да нападну жандарме, 2 да остану с пиштаљкама у граду и ако се појаве Немци да дају знак, а у начелников стан да оду Слава и још један. Начелника су ухватили у стану. Ми смо на жандарме пуцали и читав час преговарали. Милоје их је позвао и рекао: „Предајте се, палићемо!“ Они су ћутали. Затим су се договорили и отворили плотун на нас. Милоје је дао команду: „Митраљесци уперите у прозор“, плашио их је. Затим опет рече: „Хоћете ли да се предате или да отворимо ватру?“ Жандарми су одговарали ватром. Милоје је бацио противтенковску бомбу на прозор. Погодила је футер, срушио се прозор. А затим је настала мртва тишина. После кратког времена Милоје их је опет позвао: „Одговорите, иначе оде

све у ваздух!" Тек после тога један поднаредник одговорио је: „Предајемо се, не пуцајте, браћо Срби“.⁸⁰³⁾

БОРБЕ С ЧЕТНИЦИМА ЗА БЕЛУШИЋ.

После напада на Трстеник и борбе с Пећанчевим четницима партизани су се повукли према Белушићу и посели положаје између Опарића и Белушића на коси званој „Бели песак“. Четници су после прикупљања података о партизанским снагама 22. септембра отпочели из правца Опарића напад на партизанске положаје. Под притиском надмоћнијих четничких снага Левачка чета била је принуђена после краће борбе да се повуче преко Брајновца до Белике Крушевице, а одавде на Јухор, где је извршена поновна припрема за напад. По завршеној припреми, Левачка чета са Јухора полази према Белушићу који су четници били већ заузели. Истога дана увече партизани изводе напад на Белушић. Дошло је до краће борбе у којој је погинуо један партизан. После неуспелог напада на Белушић, чета се поново повлачи на Јухор. Када је сутрадан, 23. септембра, Левачка чета по други пут дошла у Белушић и Опарић четници су напустили ова села без борбе и повукли се према манастиру ЈБубостињи, а партизани пошли према Пољни и Милутовцу, где је требало да ликвидирају Мицка Парађанина који је финансирао четнике, и Таку Додића. Овај последњи није ликвидиран јер је партизанима дао десетак пушака. За време ових борби четници су били веома срдечно примљени у манастиру Каленићу, због чега су партизани запленили у Каленићу свиње, сир, ћебад, заведе и чаршаве.

Почетком октобра чета је имала око 96 људи, од тога 2 интелектуалца, 8 радника, а остали су били сељаци. Највећи број бораца су омладинци са неодслуженом војском. Од наоружања чета је имала 77 пушака, 1.000 метака, 3 пушкомитраљеца, 13 револвера и 11 бомби.⁸⁰⁴⁾

²⁰³⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 347.

ИАС — К—6 — 14/597, стр. 12—15; 30/1083, стр. 4.

» ²⁰⁴⁾ ИАС — К—6 — 14/597, стр. 16, 17; 30/1083, стр. 5.

ВОРБА КОД ПРЕВЕШТА

2. октобра партизани Левачке чете ојачани једним водом Беличке и једним водом Параћинско-ћупријске чете водили су борбу код Превешта с Пећанчевим четницима.

У другој половини септембра у трстеничком. *резу необично је порасла активност Пећанчевих четника под командом Богдана Гордића. Истовремено је дошло до појаве Пећанчевих четника и по селима левачког среза — Превешту, Опарићу и Каленићу. Да је активност Пећанчевих четника у трстеничком срезу представљала озбиљну опасност за народноослободилачки покрет у овоме крају види се из писма Мирка Томића Сељака, упућеног Петру Стамболићу: „... Главну снагу Моравског одреда треба упутити на чишћење у трстеничком срезу од Пећанца, који прети да буде жариште његово за акције против нас. Војска која је отишла на Гордића нека се не враћа и њу треба још појачати. Чишћење извршити у свим селима до Мораве, а трстенички мост на Морави прекинути. ..”

Оваква ситуација налагала је да се предузму енергичне мере противу четника; у том циљу је 28. септембра штаб Поморавског одреда, на захтев командира Левачке чете, послао овој појачање од 60 људи из састава Беличке и Параћинско-ћупријске чете. Са новопридошлим људством Левачка чета је отпочела са чишћењем терена од Пећанчевих четника. Партизани су 2. октобра пошли преко Калудре и стигли у Превешт. У међувремену четници су се повукли на једну косу изнад села. Бора Петровић и Милоје Милојевић направили су план за напад. По овом плану Параћинци су напали четнике с леђа. Одмах по отварању ватре Параћинаца у борбу су ступили Беличани и Левчани. Четници су били разбијени и користећи један поток успели да се извуку. У току борбе погинуо је један четник, док је једна патрола партизана при претраживању села заробила четничког наредника Ђуру Бугарина, с двојицом пратшца, који су касније стрељани.

Истогa данa дошло је и до другог сукоба с четницима: један вод партизана у циљу поседања бољег положаја изашао је на косу и у једном винограду затекао четнике на картању. Партизани су се приближили неопажено и отворили ватру из пушкомитраљеза; 4 четника је погинуло, а остали су побегли. У току повлачења четници су извршили један неуспео противнапад.

После борбе код Превешта партизани су отишли у Драгово, затим у Секурич и ту одржали збор, а онда се вратили у Рековац. Једна мања група партизана одвојила се од главнине у Секуричу и отишла у Орашје, и тамо одржала збор на коме је говорио Живадин Јанковић Кум, комесар Левачке чете; ту су партизани сакупили већи број пушака, муницију и храну, и све то коlima дотерали у Рековац.

Почетком октобра група партизана Левачке чете дошла је у Горњи Катун и том приликом спалила општинску архиву, прикупљала оружје, одећу и осталу опрему, а око 19 часова напустили село и удаљили се у правцу Јухора.²⁰⁵⁾

БОРБА НА РИЉЦУ

После борбе код Трстеника Гордићеви четници су се повукли у Риљац. На захтев командира Левачке чете Милорада Жунића Баце, а ради сузбијања четника, штаб одреда упутио је чети један вод Параћинско-ћупријске чете с Божом Жарићем, један вод Темнићке чете с командиром Митом Милојевићем, из Парцана, и један вод Беличана. 4. и 5. октобра Левачка чета, ојачана с ова три вода, водила је борбу с четницима на „Риљачкој коси“. У овој акцији команда је поверена Милораду Жунићу Баци. Риљац је био блокиран с три стране; једино према Трстенику није постављена блокада; Левачка чета с Беличанима заузела је положај у виноградима са југо-

²⁰⁵⁾ ИАС — К—6 — 14/597, стр. 17 и 18; 30/1083, стр. 1;
110/1233, стр. 70.

К—5 — 12/595, стр. 70.

К—3 — 30/1082, стр. 9. 23.

источне, а Темнићки и Параћинско-ћупријски вод са северозападне стране. Борба је почела око 9 часова ујутру. Четници су се надали овом нападу па су добро наоружани организовали отпор. Борбу су отпочели Левчани и Беличани; Левачка чета направила је грешку — место да заузме доминантну косу изнад Риљца, она је пошла косом изнад села и ушла у клопку. На ову колону четници су отворили ватру са свих страна и принудили је на повлачење. У борби су погинула 4 партизана, а 2 лакше рањена, међу којима и Драгче Јаковљевић. Темнићани и Параћинци су такође одступили. Зборно место после повлачења било је у манастиру Каленићу. Овде је дошло до расправљања између Баце и Мите Милојевића, командира Темнићке чете. Политички комесар Левачке чете Живадин Јанковић Кум указивао је на погрешку коју је Баца учинио наређујући повлачење Левчана и Беличана.

Четници су се утврдили у Опарићу, Лепојевићу и Калудри, а партизани у Брајиновцу, Белушићу и Секуричу. На овој линији скоро сваког дана долазило је до пушкарања између четника и партизана.

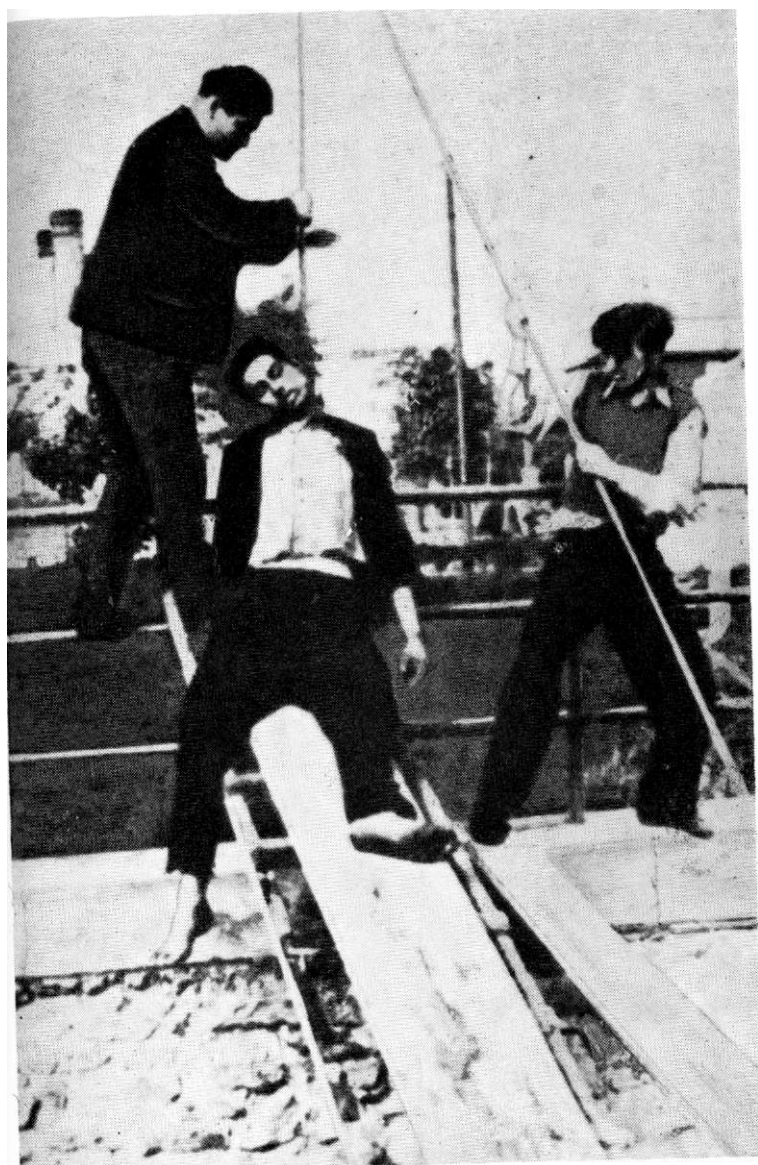
13. октобра група партизана Левачке чете дошла је у Шашиловац и запалила општинску архиву, а 14. октобра једно одељење Гордићевих четника нападо је партизане између Секурича и Белушића; четници су одбијени, и том приликом на страни четника рањен је жандармеријски каплар Милан Церовић.^{20®)}

ДЕЛИМИЧНА МОБИЛИЗАЦИЈА У ЛЕВЧУ

Средином октобра, после борбе код Риљца, установљена је стална борбена линија између партизана и четника у Левчу. Партизани су почели са делимичном мобилизацијом у левачком срезу. Пре почетка мобилизације у скоро свим селима одржани су зборови на којима је поред осталог говорено о циљевима мобилизације и

"«) ИАС — К—3 — 28/966, стр. 3; 18/601, стр. 48.

К—6 — 14/597, стр. 17—19; 41/1056, стр. 1;
110/1233, стр. 48.

Вешање стрељаног партизана Михајла Илића „Куље" (ИАС - Ф-9/35)

Вешање стрељаног партизана (ИАС — Ф—9/37)

позивано становништво да приступи народноослободилачкој војсци.

Крајем септембра један такав збор одржан је у Великој Крушевици, где је Милорад Жунић Баца говорио о издајству водећих југословенских кругова, о сломену бивше југословенске војске, о борби против окупатора и на крају позвао становништво да ступа у партизанске редове.

У истом смислу говорио је Љубиша Урошевић на збору у Ратковићу, и Азањац у Рековцу. Говори Љубише и Азањца с обзиром да су били официри бивше југословенске војске наишли су на велики одјек по селима Левча. Истовремено са одржавањем зборова вршено је по селима прикушавање преосталог оружја, одеће и остале ратне опреме.

С обзиром на услове под којима је мобилизација извођена, одлучено је да се мобилишу углавном млађа годишта; да се не мобилишу јединци или по два члана из једне породице, како ове не би остале без радне снаге; да се при мобилизацији води рачуна о имовном стању.

На тој основи мобилизација се успешно одвијала у низу села левачког среза, затим Рековцу, Ратковићу, Течићу, Великој Крушевици и Вукмановцу. Из поменутих села мобилисано је око 60 људи. Међутим, због неправилно изведене мобилизације у селу Секуричу, 24. октобра дошло је до побуне мобилисаних сељака.

23. октобра, Милорад Жунић Баца позвао је два сељака из Секурича и, пошто им је објаснио циљ мобилизације, затражио да му доставе списак људи које треба мобилисати. Тако је избор људства за мобилизацију препуштен вољи и личном нахођењу ове двојице. Али они су се руководили личним моментима, па је приликом мобилизације дошло до низа неправилности. Мобилисано је око 50 људи, међу којима је био већи број јединаца; из сиромашних породица мобилисана су по два члана, поред тога мобилисани су старији људи, од 30—35 година; затим су мобилисани сељаци задржани у Секуричу без наоружања. Због неправилно спроведене мобилизације сељаци су се договорили да одбију примање

хране а кад је један од њих 'прекршио договор и примио храну остали су почели да га псују што их је издао, покупили су мотке и прошће и најурили га. Огорчени неправилно спровођеном мобилизацијом, сељаци су пошли код Милошевића који је учествовао у прављењу списка за мобилизацију, затим су отишли пред општину, где је дошло до објашњења с Бацом, после чега су се разишли. Поводом ове побуне истога дана одржан је у Секуричу збор коме је присуствовао и Петар Стамболић. Одлучено је да се мобилизација изводи по групама на месец дана, што је радо прихваћено од сељака.²⁰⁷⁾

БОРБА НА УРСУЛАЧКОЈ КОСИ

Од 20. октобра непријатељске снаге у склопу прве непријатељске офанзиве отпочеле су систематским нападима на слободну територију између Јухора—Црног врха и Гледићких планина, коју је држао Поморавски партизански одред. Циљ напада био је да се обухватним дејствима опколе и униште партизанске снаге. Зато су Немци, недићевци, добровољци и четници отпочели с нападима из правца Параћин—Јагодина—Лапово и присилили Беличку чету да се повуче према Рековцу у село Урсуде. Истовремено је уследила јача активност четника Косте Пећанца из трстеничког среза на територију коју је контролисала Левачка чета. Због притиска јаким четничким снага и недостатка муниције Левачка чета повлачила се и настојала да дође у додир са Беличком четом.

Кад су 25. октобра четници извршили напад на Беличку партизани су се повукли преко Лоћике према Урсудима где се већ налазио део Беличке чете.

Сутрадан, 26. октобра, четници су заузели Рековац. Око 7 часова ујутро једна већа четничка јединица приближила се Рековцу и отпочела са опкољавањем. Пошто

²⁰⁷⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 237.

ИАС — К—6 — 14/597, стр. 53, 55.

К—3 — 30/1082, стр. 8.

у Рековцу, осим страже, није било других партизанских јединица, четницима није пружен отпор, изузев борбе^{ко} ЈУ Ј^е Ј^е Д^{на} десетина партизана Левачке чете водила са четницима између Крушевице и Коморана, где је погинуо Будимир Ђорђевић. После овог сукоба десетина се повукла у правцу Ломнице и Ратковића, те су тако четници скоро без борбе заузели Рековац.

Кад су се, по паду Рековца, чете Поморавског партизанског одреда сакупили у Урсулама испоставило се да одред за предстојеће борбе не располаже довољном количином муниције. Зато је одлучено да се једна група партизана Левачке чете пошаље у Медну код Крагујевца и да из тамошњих магацина допреми потребну количину муниције.

27. октобра дошло је до краће борбе с четницима на Урсулачкој коси. 28. октобра дошао је у помоћ Поморавском одреду вод Крагујевчана. По доласку Крагујевчана штаб одреда је одлучио да се 30. октобра изврши напад на Рековац. Направљен је и план. Крагујевчани по овом плану требало је да нападну Рековац из правца Кременца и „Купреса”; део Левчана, Беличана и Параћинаца требало је да нападну Рековац из правца Урсула, док је једна мања група добила задатак да изврши напад од „Равног гаја”. Тако би Рековац био опкољен с три стране, једино би простор од села Крушевице и Мотрића остао непосреднут. А онда је Баца одржао говор у урсулачкој школи.

Међутим, четници су били обавештени о концентрацији партизана на Урсулачкој коси, па су их предухитрили; 29. октобра око 16 часова они су отпочели напад наступајући у стрељачком строју од Рековца према Урсулачкој коси. Партизани су одмах заузели положаје и примили борбу. Беличка чета налазила се на десном крилу одбране, Левачка у центру, а Темнићка на левом. После скоро двочасовне борбе партизани су, услед надмоћности четника и недостатка муниције почели да се повлаче према Лукару. При проласку поред урсулачке школе партизанима је стигло оружје и муниција. У одступању према Лукару успостављена је веза између

чета и штаба одреда, а затим је настављено повлачење преко Цикота и Дубраве, где је дошло до борбе с добровољцима, према Дулену где су чете стигле 30. октобра.²⁰⁶⁾

ТЕМНИЋКА ЧЕТА

У току јуна и јула месеца вршене су у темнићком срезу припреме за дизање устанка; у овим припремама, поред Мирка Томића, били су нарочито активни Миодраг Милојевић Мита, земљорадник из Парцана и Радомир Матић Дома, адвокатски приправник из Варварина.

По формирању Расинско-крушевачког партизанског одреда неколико чланова Партије пријавило се у току августа за одлазак у одред. Били су то Миодраг Милојевић Мита, Бора Милојевић, опанчар из Парцана, Милош Петровић, земљорадник из Поточца и Радомир Матић Дома из Варварина. Било је и других чланова Партије и симпатизера који су желели да ступе у Расинско-крушевачки одред али је Окружни комитет у Крушевцу одлучио да они остану на терену темнићког среза и припремају нове људе за одлазак у одред, и да организују прикупљање хране, новца, оружја и одеће за потребе одреда на Јастрепцу.

Прикупљени новац у току јула и августа предат је партизанима Расинско-крушевачког одреда, а кад је почетком септембра, посредством Милоша Петровића, члана Партије из Поточца, успостављена директна веза с партизанима Левачке чете, прикупљена одећа и наоружање предати су Левачкој чети.

После успостављања везе с партијском организацијом у Варварину, Беличка и Левачка чета отпочеле су акције на територији темнићког среза; спаљене су архиве у већем броју општина и одржани зборови у многим селима, а 13. септембра извршен је напад на Варварин. Приликом ових акција велики број људи приступио је добровољно Левачкој и Беличкој чети. Догађало се ме-

²⁰⁸⁾ ИАС — К—6 — 14/597, стр. 20, 25.

јђутим да је ту било људи који ни у најмањој мери нису нознавали циљ народноослободилачке борбе, па би после неколико дана напуштали чету — случај с људима из Рашевице, из које се пријавило око 30, а после борбе код Винораче остало их је само тројица. У току септембра приступило је Левачкој и Беличкој чети око 65 људи, али се нису сви задржали, велики број се вратио кућама, тако да је 20. септембра у Левачкој чети било око 35 бораца из темнићког среза.²⁰⁹⁾

Поред акција Левачке чете у темнићком срезу, на територији Парцана, Маренова и Залоговца дејствовала је једна илегална диверзантска десетина, коју су сачињавали Миодраг Милојевић Мита, Борисав Милојевић, оба из Парцана, Бранко Матић из Тољевца, Богосав Анђелковић, Стојадин Тодоровић и Јевта Ивановић, из Залоговца. Руководилац ове групе био је Властимир Годић, студент из Каменара. Ова десетина извршила је рушење телеграфских стубова на путу Крагујевац—Крушевац на релацији од села Падежа до Срња.

У вези активности Поморавског одреда и диверзантских група, као и одласка већег броја Темнићана у Левачку чету, половином септембра одржан је у Парцану састанак под руководством Драгослава Јовановића Шпанца, коме су присуствовали Вера Матић из Варварина, Јелица Томић, другарица Мирка Томића, Миодраг Милојевић Мита и Стојан Милојевић, из Парцана. На овом састанку разматрана је политичка ситуација уопште, као и могућност дизања устанка у темнићком срезу.

Крајем септембра под руководством Мирка Томића одржан је састанак у једној колиби у Глобару; састанку су присуствовали Дома Матић, Миодраг Милојевић, Властимир Годић и учитељ Додић. На састанку је, по директиви Мирка Томића, одлучено да Мита Милојевић и Радомир Матић остану у срезу темнићком и да ступе у везу с Поморавским одредом ради организовања Темнићке чете. Другови Властимир Годић и учитељ Додић упућени су на рад у крушевачки срез. После овог састанка

²⁰⁹⁾ ИАС — К—6 — 109/1232, стр. 5, 8; 111/1234, стр. 8; 30/1038, стр. 7.

у Поморавски одред (Левачку чету) одлазе Радомир Матић, Милош Петровић и Драгомир Глигоријевић, из Поточца, и Миодраг Милојевић, из Парцана.

Још пре доласка ове групе чланова Партије у Левачку чету почеле су припреме за формирање Темнишке чете. Крајем септембра у Левачкој чети било је око 40 Темнићана; они су захтевали да се посебно формира Темнишка чета. Поред тога постојала је могућност да се у најскорије време овој групи Темнићана прикључи још око 20 људи. При формирању Темнишке чете појавио се један мали проблем. Темнишки срез био је под надлежношћу Окружног комитета у Крушевцу, а географски је гравитирао према Јухору, па се поставило питање под чијом би се командом налазила Темнишка чета.

25. септембра одржан је састанак с Темнићанима на коме се дискутовало о формирању и организацији чете и одлучено је да се приступи прикупљању људства, а у међувремену је добијена сагласност ПК КПЈ за Србију да се Темнишка чета формира у оквиру Поморавског одреда, а да темнишки срез буде партијски обухваћен Окружним комитетом у Јагодини.²¹⁰⁾

После овог састанка почело се с прикупљањем људства за чету. До краја септембра пријавило се око 70 људи. Међутим, под утицајем пропаганде четника и догађаја с Параћинско-ћупријском четом, 29. септембра дошло је до растурања сакупљеног људства. Том приликом је и предвиђени командир Темнишке чете, авијатичарски капетан Главинић, у последњем моменту пришао четницима. Потом је поново дошло до делимичног прикупљања људи, а затим и до формирања чете.

Темнишка партизанска чета формирана је 1. октобра; формирању чете, поред ЈБубише Урошевића, команданта Поморавског одреда, присуствовао је и члан Главног штаба за Србију Никола Груловић Стари и инструктор ПК за Србију Петар Стамболић. Том приликом је формиран и штаб чете. За командира је постављен Миодраг

²¹⁰⁾ ИАС — К—6 — 111/1234, стр. 9; 109/1232, стр. 5, 8, 31, 57г 30/1083, стр. 11.

Милојевић Мита, земљорадник из Парцана, за заменика — Милутин Миловановић, типографски радник из Београда, родом из Рашевице, а за политичког комесара — Радомир Матић Дома, адвокатски приправник из Варварина. Комесар и командир били су чланови Партије. Приликом формирања чета је имала 42 борца. Сви су били наоружани пушкама и имали по 40 метака.

Одмах по формирању чета је отпочела у сарадњи с Левачком чишћење терена од Пећанчевих четника; чета је учествовала с Левачком, делом Параћинско-ћупријске и Беличке у борби с четницима код Риљца, где су партизани претрпели неуспех, где је, између осталог, и веза међу четама лоше функционисала па је Левачка чета, која је била на десном крилу, одступила не обавештавајући Темнићку чету.

Затим је Темнићка чета водила борбу код Брајиновца близу Белушића и заједно с Левачком четом штитила логор у Секуричу; даље, учествовала је у борби код Рековца на Урсучачкој коси, и том приликом држала положаје на левом крилу одбране, и последња одступила према Дулену.²¹¹⁾

ПОВЛАЧЕЊЕ ПОМОРАВСКОГ ОДРЕДА СА СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Офанзива Немаца на слободну територију у Поморављу почела је почетком октобра, а достигла кулминацију првог новембра 1941. године.

Немци су у заједници с љотићевцима, недићевцима и четницима Косте Пећанца предузели општи напад на читаву слободну територију коју је држао Поморавски партизански одред. Немачки план је био да се четири чете Поморавског одреда принуде на повлачење к Јухору, где би биле изложене дејству артиљерије и блокадом

²¹¹⁾ ИАС — К—3 — 30/1082, свр. 5; 7/584, стр. 13, 14.
К—6 — 30/1083, стр. 17.

потпуно уништене. Међутим, партизани су овај напад очекивали, па су све своје снаге послали на терен у сусрет непријатељу. Борбе су најпре отпочеле у Левчу нападом Гордићевих четника који су надирали из трстеничког среза. Жестоке борбе су вођене око Превешта, Опарића, Секурича, Липовице, Рековца и на Урсулачкој коси.

Немачке снаге с љотићевцима, недићевцима и четницима нападе су из правца Јагодина—Драгоцет—Главинци—Бресје—Мајур. У огорченим борбама с надмоћним непријатељским снагама партизани су у току истог дана два пута враћали четнике на полазне положаје. Најјаче борбе на овом сектору вођене су у Деоници, Сиоковцу, Главинцима и Бресју.

Првог новембра 1941. године немачка артиљерија је отпочела да туче сам Јухор из правца Јагодине, Ћуприје и Параћина.

Испред бројно јачег непријатеља одлично наоружаног, штаб Поморавског одреда доноси одлуку да се све четири чете уз борбу повлаче према Дулену. Немци су избили на Јухор али тамо нису нашли никога. За време повлачења партизана четници су напали партизанску болницу у Лоћики и том приликом заробили 9 болничарки и два друга. Међу заробљенима биле су Маргита Марковић, Ена Милановић, Олга Динић, Мица Параћинка, Јованка Радуловић, Јека Ђукић и друге. С болницом се као рањеник налазио Драгче Јаковљевић и Сганоје Миливојевић кувар, који су успели да побегну и дођу у чету. Сви заробљени отерани су у Рековац, а затим у Љубостињу, одакле се мањи број спасио бекством. У овим борбама било је доста жртава на једној и на другој страни. Доласком у Дулен цео Поморавски одред бројио је око 500 бораца.²¹²⁾

3. и 4. новембра у Дулен су стигле све четири чете Поморавског одреда. Тада је одржан састанак штаба одреда коме су присуствовали командант одреда Љубиша Урошевић, политкомесар Бошко Ђуричић, политкомесар

²¹²⁾ ИАС — К—3 — 7/584, стр. 13, 14.
ИАС — Ф. — 16/195.

Левачке чете Живадин Јанковић Кум и Мома Станојловић из Крагујевачког одреда. На овом састанку штаб одреда је донео одлуку да се Милорад Жунић Баца смењени с дужности командира Левачке чете и постави за интенданта у одреду, а на његово место постави Бранко Ристић из Параћинске чете. Баца је смењен због извесних грешака у руковођењу и због болести. Тада је донета и одлука да се Параћинско-ћупријска чета под командом Боже Жарића пробије у параћински срез и ухвати везу са Озренским партизанским одредом. Као пратња овој чети до Јухора одређен је Бора Шантаровац с једним водом Беличана.

У Параћинско-ћупријској чети било је преко 30 бораца. После лутања од два дана ова чета је стигла изнад села Драгошевца. Неколико бораца се спустило у село да извиди ситуацију. У селу су били Немци с тенковима и четници који су запалили неке куће и обесили неколико људи. Пошто нису имали хране, партизани су били приморани да сиђу увече у село и да набаве храну. Немци и четници већ су били отишли у Бресје. Уз пут је дезертирао један број бораца. Пошто су набавили храну партизани су кренули на Јухор, где је стигло њих око 20.

На Јухору је било доста снега; 5—6 бораца било је без обуће, а и храна им је ускоро нестала. Неколико дана јели су само кукуруз. Морали су да се пребаце преко Мораве или да се врате натраг. Договорили су се да командир Божа Жарић, Миодраг Новаковић Цуца и „Сокобањац“ покушају да се пребаце преко Мораве у параћински срез.

Дан раније пребацио се преко Мораве код Доњег Видова Александар Станковић Санда и још један партизан — поштар. Немци су увече ухватили поштара, који је вероватно и рекао да се партизани налазе на Јухору.

Мита Димитријевић, политкомесар, остао је с групом партизана на Јухору. Божа Жарић, Цуца и „Сокобањац“ успели су да се пробију и пређу скелом преко Мораве. Дошли су у Лебине код Милосава Савића. Божа Жарић је рекао Милосаву да се постара да обезбеди храну за борце. Наредио је такође да се пребаци обућа

из Параћина на Милосављев салаш. Још пре разбијања Параћинско-ћупријске чете дат је материјал за израду ове обуће. Џуца је пошао с Милосавом који је требало да га пребаци преко Мораве ради пребацивања партизана са Јухора. Дошли су до неких појата и сазнали да су Немци у селу, као и да се предао неки поштар који је дошао с Јухора. Кад су дошли до Мораве видели су да Немци осветљавају терен рефлектором. Преко Мораве се није могло. Вратили су се и о овоме известили командира Божу.

Милосав Лебинац је остао да сачека пребацивање партизана с Јухора. Командир чете Божа, Џуца, Санда и „Сокобањац“ пошли су даље и у селу Врмчи нашли Озренски партизански одред.

У међувремену четници су напали групу партизана Параћинско-ћупријске чете која је остала на Јухору. У борби партизани су разбијени у две групе.

С једном групом је пошао Мита Димитријевић Уча, политкомесар, према Босни, а са њим су били Димитрије Марјановић Микалонац, Сава Гогић и још неки. Ноћу између 11. и 12. новембра ова група је била нападнута код Лебина од добровољачке чете из Параћина. Том приликом је Милосав Савић Лебинац лакше рањен, а на његовом салашу заплењено је 9 пушака, 5 ћебади, 2 пара цокула и 1 шаторско крило.

Друга група на челу са Францом Розином прешла је Мораву код Ракитова и дошла у Исаково код Алексе Богдановића. Тада су браћа Нешићи и Милица Ценић послали писмо својима у Ћуприју у коме су тражили да им се пошаље санитетски материјал, обућа и веш, јер су били боси и рањавих ногу. Тражили су такође и нешто хране. Богдановић је отишао у Ћуприју и од породица Ценић и Нешић добио новац да им купи опанке. Како се због ове набавке дуже задржао у Ћуприји Богдановић је касно стигао у Исаково с пакетом. Партизани су били већ отишли. После неколико дана лутања ова група је стигла у млавски срез, где их је случајно срео Ратомир Ристић Сеља и пошто их је препознао прикључио их Ресавској чети.

На Јухору је остала група од 4 партизана, која је лутала у намери да се пробије преко Мораве или да се врати натраг.

14. новембра они су дошли с Јухора на појату Јеврема Младеновића на месту званом „Кошуљска коса" и тражили да им набави храну.

30. новембра ова група је заробљена од стране Немаца у селу Мијатовцу приликом покушаја да пређе Мораву.

ВРАЋАЊЕ ДВА ВОДА БЕЛИЧКЕ ЧЕТЕ НА НАПУШТЕНУ ТЕРИТОРИЈУ

3. или 4. новембра на територију беличког среза упућен је најпре један вод од око 30 бораца на челу са Светицом Живановићем и задатком да прикупи дезертере и на том терену остане док се не створе повољне прилике за поновно оживљавање борбе. После два дана из Дулена је упућен и други вод од око 30 бораца под командом Радомира Аранђеловића Шиље. У овом воду налазили су се браћа Никола и Тодор Дирака, Радомир Милојевић, Живко Томић и Раде Солунац.

Перица Грачанин је упућен с посебном тројком да покупи неке борце и доведе их поново у Дулен.²¹³⁾

7. новембра у Дулену је прослављена годишњица октобарске револуције. Пред постројеним одредом говорили су о значају народноослободилачке борбе противу окупатора и домаћих издајника командант одреда Љубиша Урошевић и политички комесар Бошко Ђуричић. Тога дана борци су добили бољу храну, а примили су и следовање дувана.²¹⁴⁾

11. новембра вод Беличке чете који је враћен на територију беличког среза са Светицом Живановићем, на-

²¹³⁾ ИАС — К—4 — 71/1107, стр. 16, 17, 18; 16/599, стр. 63, 64
К—5 — 12/595, стр. 50, 57, 58, 91.
К—6 — 14/597, стр. 26, 27.

ИАС — Ф. — 27/415; 23/172.

Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 612.

²¹⁴⁾ ИАС — К—6 — 14/597, стр. 27.

паднут је од јаких немачких, недићевих и четничких снага у околини Стрижила. Партизани су се повлачили уз борбу у правцу Бунара. У борби је било жртава с обе стране. У наступању преко Стрижила погинуо је један немачки војник. Немци су за одмазду запалили село. Сутрадан је дошло до поновне борбе између недићеваца и партизана у близини Бунара. Недићевци су вршили претрес терена и том приликом наишли на групу партизана, која их је сачекала ватром из пушкомитраљеза. У борби је погинуло 4 недићеваца, а два су тешко рањена. Недићевци су покушали да опколе партизана. Под врло јаком ватром партизани су се извукли оставивши три мртва, међу којима и Воју Милојевића, родом из Медвеђе код Деспотовца.²¹⁵⁾

БОРБЕ ПОМОРАВСКОГ ОДРЕДА С НЕМЦИМА, ЉОТИЋЕВЦИМА, НЕДИЋЕВЦИМА И ЧЕТНИЦИМА КОД ДУЛЕНА И АЦИНИХ ЛИВАДА

13, 14, 15. новембра цео Поморавски одред у заједници с Крагујевачким водио је жестоке борбе с Немцима, љотићевцима, недићевцима и четницима Косте Пећанца на подручју Велике Пчелице—Дулен—Ацине Ливаде. Поморавски партизански одред налазио се у Дулену. Ради обезбеђења биле су истурене заседе према Горњој Сабанти и Крагујевцу. Тога дана Немци са врло јаким снагама љотићеваца, недићеваца и четника Косте Пећанца напали су Поморавски партизански одред. Код Горње Сабанте Немци су извукли артиљерију и почели да туку Дулен. Од немачких граната почели су да лете кровови кућа. Две гранате су погодиле и зграду у којој је била смештена четна кухиња. Истовремено Немци су са љотићевцима и недићевцима дошли неопажено у непосредну близину страже. Изненађена стража је отворила ватру, Немци такође. У огорченој борби пред надмоћним непријатељем отпочело је повлачење према Ациним

²¹⁵⁾ ИАС — К—9 — 36/969, стр. 9.
ИАС — Ф. — 22/109; 23/172; 27/383.

Ливадама. Уз велике губитке љотићевци и недићевци су избили на косу. Два партизанска пушкомитраљеза приморали су десно крило љотићеваца на одступање, док је лево успело да запоседне повољан положај. У овој борби погинуо је комесар Темнићке чете Младен Миленковић, родом из Црнча, и још неколико бораца, док је 6 рањено и заробљено. Том приликом је заробљена и Ружица Милановић, студент медицине из Јагодине, која се била вратила да помогне једном рањеном борцу. Била је густа магла па су јој се љотићевци неопажено привукли и заробили је.

Станисмир Ђокић, борац Беличке чете који је и сам био том приликом заробљен, описао је у једном документу тај догађај овако:

„ .. . За време борбе у Дулену изгубио сам везу са одредом. У трагању за њим сакрио сам се испред љотићеваца у једном сену. Међутим, био сам откривен и заробљен. После туче и саслушавања везали су ме кананом и потерали напред. Са љотићевцима су била и два четника. Након 5—600 метара један од љотићеваца — поручник Стајић — приметио је кроз маглу да се нешто миче поред једне оgrade од трња. Кад је пришао ближе одјекнуо је пуцањ. Била је то Ружица Милановић, али на несрећу метак није погодио циљ. Стајић је од страха легао на земљу, док су други притрчали и избили јој цокулом пушку из руку. Одузели су јој пушку и две бомбе, а онда је везали. Стајић је пришао Ружици, и пошто је од раније познавао упитао је:

— Шта ћеш ти, Ружо, овде?

— Да се борим против окупатора и издајника као што си ти, — одговорила је Ружица.

— Ми нисмо издајници — умеша се један од љотићеваца. — Ми се боримо против комуниста.

— Ви се борите за паре, против свог народа, — рекла је Ружица.

— Је ли ти ово вереник? — упита Стајић бацивши поглед на рањеног партизана, који је лежао у трњу.

— Не! — одговори Ружица. — Нисам ја дошла овде ради вереника, већ да се борим за слободу свог народа.

— Добро знаш да причаш, о томе ћемо још разговарати, — рече Стајић.

— Можеш ли да идеш, младићу? — обрати се потом рањеном партизану.

— Не могу, — одговори овај.

Један четник са шиљастом брадицом извади каму и клекну поред њега.

— Е сад ће чича да те излечи. Имаш и петокраку, лепо, лепо богами!

У том моменту поче да га боцка камом по лицу. Рањеник стави руке на лице а овај настави да бode по глави и грлу, затим устаде, лизну врх каме и задовољан за себе рече: „Тридесет четврти“.

Један љотићевац приђе и опали из пушке у партизана који је давао последње знаке живота.

— Кољаши! Псета фашистичка! — викала је Ружица. — Ви сте Срби? Ви сте људи?

— Доста! — дрекнуо је Стајић.

— То је партизанска ивалерка, зато је и отишла код њих. — На ово се Ружица окрену и лупи га везаних руку по лицу. — Бедниче, не трабуњај оно у шта ниси сигуран.

— Богами ова хоће и да бије, — промрмља љотићевац и устукну.

Потерали су нас напред и у путу ухватили још два партизана из Левачке чете, а затим и Душана Илића из Бунара, борца Беличке чете.

Приликом спровођења Ружица се противила сваком запиткивању од стране љотићевца.

— Добро, Ружице, хајде да нам кажеш где су ти Бошко и Баца, — запитао је Стајић.

— И кад бих знала, то не бих рекла! Тражите их!

— И ти би баш бацила бомбу на нас?

— Молите бога што вас нисам пре приметила, а ви би видели како бију комунисти!

— Ти ниси комуниста, — рече Стајић.

— Јесам и уверићете се у то, — одговори Ружица.

— То су најопаснији, — рече Марисав Петровић, познати љотићевац.

У близини Крагујевца стрпали су нас у један аутобус и спровели до немачке команде у Крагујевцу. Ту је Марисав довео једног вишег немачког официра, који је ушао у аутобус и са чуђењем добацио: „ВапАШ — Ргеи-легн! — КотипгзИ". Затим је изашао из аутобуса а нас су отерали до једне велике беле зграде — школе, где су били смештени Љотићевци.

Све заробљенике стрпали су у једну тесну собицу, а Ружицу у посебну просторију. Душан Илић је говорио да на саслушању ништа не признамо, ни онда кад почну да туку.

Једнога дана дошла су два цивила и два немачка војника с машингеверима у нашу собу. Почели су да туку редом неком гуменом жилом. Један од цивила је викао: „Због овог олоша гину најпоштенији људи!" „Све ћемо вас истребити!" На то је Ружица из суседне собе довикнула: „Шта сте навалили на ту децу!? Ко вам је крив што гинете за паре?"

Одмах су улетели у њену собу и почели да је туку.

— Ја нисам ништа украда и немам шта да признам. Борила сам се за слободу свога народа. Комуниста сам и немам шта више да кажем — говорила је Ружица.

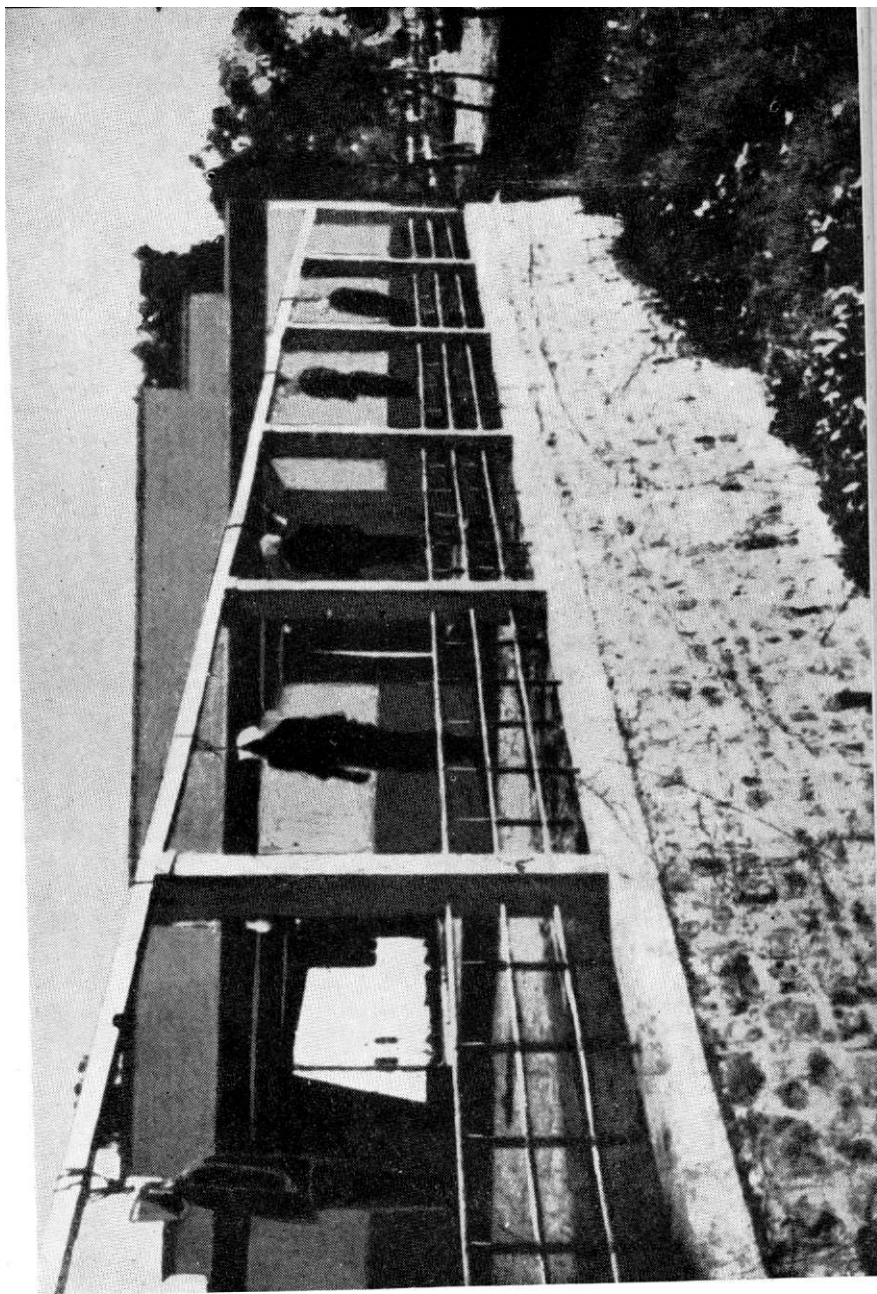
Немци су били изненађени њеним храбрим држањем. Прекинули су да је туку. Један немачки официр заинтересовао се за њу. На њен захтев одведена је на комисијски лекарски преглед. Сами Немци су били изненађени резултатом прегледа. Ружица је поднела писмени резултат прегледа иследнику и у присуству немачког официра опалила му шамар. Ваљда, због присуства овог немачког официра иследник је само опсовао: „Мајку ти комунистичку". Тај Немац је толико далеко ишао да је обећавао Ружици да ће је спасти сигурне смрти и послати у Немачку његовој мајци ако се одрекне комунистичке идеологије. Неколико пута је долазио по њу у затвор и присилно је водио у биоскоп.

Но и поред свега тога Ружица је остала непоколебљива".

Крајем новембра 1941. године Немци су затворенике пребацили у полицију. Ружица је била сама у ћелији. Остале више нису тукли, а њу су опет почели да туку. Половином јануара 1942. године један број заробљеника пребачен је у логор у Смедеревској Паланци, док је Ружица пребачена у логор на Бањици и стрељана 5. марта 1942. године.

По доласку у Ацине Ливаде штаб одреда је смештен у згради основне школе. Ујутру су послати борци да прикупе храну. Очекивало се да пристигну заостали борци па да се изврши подела ручка. Међутим, љотићевци и недићевци су искористили густу маглу, привукли се и убили стражара иза школе, а онда извршили јуриш на школу у којој је био штаб с једном десетином. На школу је отворена митраљеска ватра, а за то време један њихов вод гребацивао се у школско двориште. Партизани су излетели из школе и одговорили ватром. Захваљујући присебности двојице партизанских пушкомитраљезаца избегнута је катастрофа. Скоро читав вод љотићеваца који је јуришао на улаз школе био је покошен рафалима из пушкомитраљеза. Распоређени око школе партизани су се грчевито борили. Доминантни положај омогућио је партизанима да се пробију. Око школе је остао већи број мртвих и рањених на обе стране. По исказу сељака и званичном признању непријатеља на страни непријатеља било је 27 мртвих и преко 30 рањених. Поморавски одред повлачио се заједно са Крагујевачким одредом ка „Равном гају“..

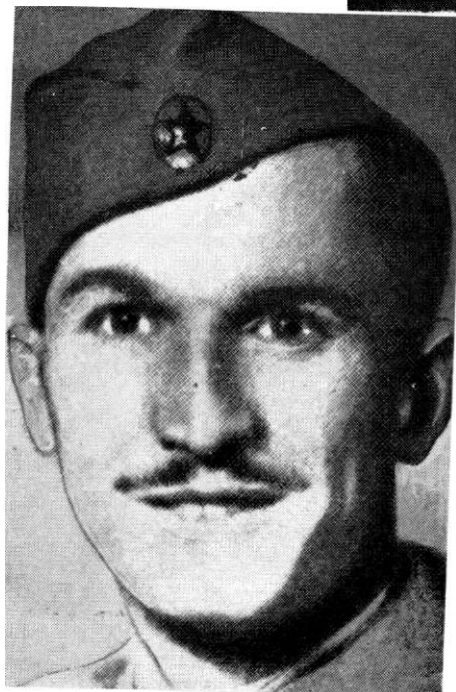
Овде је одлуком Поморавског и Крагујевачког одреда створен један комбиновани одред. Команда над њим поверена је Раји Недељковићу. У оваквом саставу одред је учествовао у нападу на железнички мост на реци Грузи код Губеревца. У борби вођеној с Немцима погинуо је већи број Немаца и заплењена већа количина ратног материјала. Немци су позвали у помоћ и авијацију која је дошла из Краљева и бомбардовала шуму. Одатле је одред дошао и задржао се читав дан на књићком гробљу, а затим пошао према Топоници и Бумбаревом брду. На Бумбаревом брду партизани су водили

Ге обешено^Је

„опти-чана Параћинско-ћупријске
мос.у у -упри.и

Народни херој Момчило
Поповић Озрен, борац О-
зренског партизанског од-
реда; погинуо 3. фебруара
1943. године у селу Субо-
тинцу код Алексиница
(ИАС — Ф—6,93)

Народни херој Миодраг
Новаковић Чуца, борац
параћинско-ћупријске че-
те; 1955. год. извршио са-
моубиство (ИАС — Ф—6/92)

жестоке борбе с немачком пешадијом и коњицом, а одагле се повлачили у правцу Златибора.²¹⁶⁾

15. новембра једна тројка партизана Беличког вода која је враћена на територију беличког среза Павле Петровић, ливац из Јагодине, Раде Рибарац и Жика из Драгоцвета — дошла је у село Главинци и тражила председника општине. Међутим, председник се тада налазио у Јагодини.²¹⁷⁾

БОРБА НА „ШАНТАРОВАЧКОЈ КОСИ“

16. новембра одред недићеваца из Јагодине с четницима из Рековца и београдског четничког одреда, који су у Јагодину дошли као појачање, вршио је претрес терена на подручју Урсуде—Бунар—Међуреч—Драгоцвет—Ковачевац—Шуљковац. Том приликом дошло је до жестоке борбе на Шантаровачкој коси с партизанима Беличког вода којим је командовао Светица Живановић. Борба је почела око 10 часова и трајала пуна два сата. Опкољени партизани су се храбро држали све док нису потрошили муницију. У тој борби су погинула три партизана Светица Живановић, командир вода, који је, да не био пао у руке непријатељу, последњу бомбу ставио под себе и био разнесен, затим Радомир Стефановић Пушкар из Шантаровца и Боривоје Радовановић Шаја. Остали су заробљени. Међу заробљеним били су Милан Савкић и Радивоје Спасић из Шантаровца, код којих је пронађена комунистичка архива и једна писаћа машина, затим Александар Стевановић Санда и сестра му Десанка из Шуљковца и други. Тад је ухапшен и бивши председник шантаровачке општине, Драгомир Лазаревић, јер је у његовом кошу пронађено партизанско жито, а раније је одбио понуду да буде председник општине.

²¹⁶⁾ ИАС — К—1 — 58/1094, стр. 203.
К—3 — 8/858, стр. 25—28; 18/601, стр. 53—55;
94/1155, стр. 1—11; 61/1097;
К—6 — 14/597, стр. 27—30.

ИАС — К—24 — ФК — 30/702, 703, 704.

²¹⁷⁾ ИАС — Ф. — 27/394.
ИАС — Ф. — 23/172.

Други вод Беличке чете под командом Радомира Аранђеловића Шиље није ступао у борбу. Он се тог дана налазио у једној колиби више села Белице. Пре почетка борбе у Шантаровцу Шиља је пошао с Радомиром Милојевићем и још једним другом у Шантаровац да успостави везу са Светицом. Веза је успостављена. Те ноћи недићевци и Немци блокирали су прилазе Шантаровцу и Шуљковцу. Из блокаде су успели да се извуку Шиља, Радомир Милојевић и Раде Солунац. У овом извлачењу Радомир је лакше рањен у ногу. Уништење Беличког вода са Светицом деловало је застрашујуће. Видећи безизлазну ситуацију други вод је на конференцији одлучио да се расформира па су се борци разишли на разне стране. Живко Томић, Никола и Тодор Дирака и још два борца кренули су трагом Поморавског одреда. После тродневног лутања стигли су у „Равни гај“ и прикључили се одреду. Тако су у одреду сазнали за судбину два вода Беличке чете који су били враћени на територију беличког среза.²¹⁸⁾

Код убијеног партизана Воје Милојевића из Медвеђе недићевци су запленили „упутства за образовање народноослободилачких одбора, партизанских група“. У вези с тим начелство среза беличког, под пов. бр. 11310 од 12. XII 1941. године, доставља распис свим општинама у коме се саопштава да је наређено одреду Српске оружане силе у заједници са четничким одредима да открију ове одборе на терену. Градско поглаварство у Јагодини, под пов. бр. 34 од 21. XII 1941. године, извештава да у Јагодини није откривен овај одбор.

ОКУПАТОРСКА ШТАМПА

Окупаторска штампа се упињала, не презајући ни од најгнуснијих лажи, да пољуља поверење народа у народноослободилачку борбу.

²¹⁸⁾ Збарник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 601.

ИАС — К—3 — 65/1101, стр. 1, 2; 8/585, стр. 25—28.

К—10 — 56/1076, стр. 74.

ИАС — Ф. — 22/111; 27/414.

Међу многобројним лажним дописима карактеристичан је овај који је донео прољашистички лист „Обнова“ 20. XII 1941. године, у броју 45 на страни 5:

*„Чишћење Србије од црвених терориста
ОСТАТАК КОМУНИСТИЧКИХ БАНДИ ЈЕ
ОБЕЗГЛАВЉЕН*

Хватање двојице црвених вођа код Јагодине

(портрет Бошка Ђуричића)

*Ухваћен „командант“ Беличке комунистичке банде
Бошко Ђуричић. (Фото архив „Обнове“)*

Јагодина, 20. децембра.

Оружани одред из Јагодине имао је један редак плен. Јуче је једној патроли овога одреда пао у руке главни вођа комунистичких бандита у целом беличком крају, Бошко Ђуричић, адв. приправник из Јагодине. Овај већ вишегодишњи добро познати комунистички агитатор, чим је почела акција комуниста по шумама у Србији, ставио се на чело једне комунистичке банде, са којом је неколико месеци терорисао белички срез, прелазећи и у суседне срезове. Једно време радио је заједнички са учитељем Милорадом Жунићем „Баџом“. Касније, Бошко Ђуричић је постао командант Беличког комунистичког одреда. Од изласка владиних оружаних одреда на терен, отпочео је пораз за поразом Ђуричићевих банди и оне су се после сваке борбе топиле све више, тако да је најзад прошлог месеца Белички комунистички одред престао да постоји и прешло се на рад помоћу терористичких тројки. Међутим, и ова је акција у корену пресечена, и Бошко је морао да тражи у бекству спас. Дуже времена се крио по разним селима, а сада је пао у руке владином одреду...”

Овај лажни допис није постигао жељени циљ, јер је свима било добро познато, да је Бошко Ђуричић, политкомесар Поморавског партизанског одреда, био тада с одредом негде у Санџаку. Бошко је погинуо 19. јула 1942. године у селу Урје у Босни као заменик политкомесара и интендант трећег батаљона Друге пролетер-

ске бригаде. Истог дана, на истом месту, погинула је и Рада Миљковић као истакнути борац Друге пролетерске бригаде, док је Живадин Јанковић Кум, комесар Левачке чете, погинуо јула 1942. године код Доњег Вакуфа у Босни.

Командант Поморавског одреда Љубиша Урошевић погинуо је 13. октобра 1943. године у Босни код Тузле као пуковник на дужности начелника Штаба Шеснаесте НО ударне дивизије.

Један део партизана Поморавског одреда прешао је славан пут борбе наших народа кроз све крајеве наше земље, водећи непрекидно битке с окупатором и домаћим издајницима, а по слому Немачке вратио се поново у свој завичај.²¹⁹⁾

РЕСАВСКА ЧЕТА

Организационе припреме за формирање Ресавске чете извршене су половином јула, на састанку који је одржан у Свилајнцу, а коме су присуствовали и чланови ОК КПЈ за Јагодину Радислав Никчевић, Јоца Милосављевић и Ратомир Ристић Сеља. Састанак штаба чете уговорен је да буде ноћу између 19. и 20. јула, али он није одржан пошто Кушиљевци нису стигли на време, због Лазе Стојановића који је при преласку једног потока угануо ногу. Већ сутрадан Лаза се договорио с осталим групама да састанак чете буде 26. јула, о чему је обавестио и Орашку чету од које је тражена помоћ за извођење првих акција. У том циљу Бранко Крсмановић, члан Главног штаба, који се моментано налазио код Орашана, послао је Тасу Младеновића, комесара Другог шумадијског одреда, да Ресавцима помогне при формирању чете и да новоформирану јединицу преузме под команду Другог шумадијског одреда.

²¹⁹⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 134.

ИАС — К—13 — 7/1136, стр. 18.

К—27 — ФК — 8/73.

26. јула ујутру, у шумици „Хум“, између Грабовца и Дубља, окупили су се први борци Ресавске чете. Овом приликом извршене су извесне измене у руководству чете: Најдан Петровић из Дубља, који је био предвиђен за командира чете, није изишао на зборно место, изговарајући се да мора претходно да прода волове, па је за командира постављен Лаза Стојановић, за заменика — Пера Петровић, земљорадник из Кушиљева, а за политичког комесара — Радомир Бранисављевић-Бисић, студент Ликовне академије. Јован Китић, који је раније био предвиђен за заменика командира, остављен је за политички рад у Дубљу, јер је недолазак Најданов у чету био сумњив, а из истог села није изишло онолико бораца колико је предвиђено, па се сматрало да у њему треба појачати политички рад. У чету нису стигли ни чланови Партије из Гложана, изговарајући се на разне начине, мада су у припремама активно учествовали.

Први борци Ресавске чете били су:

1. Лаза Стојановић, рођен 1904. г. у Кушиљеву, обалски радник, заробљен 1942. г. и обешен у Свилајнцу,
2. Радомир Бранисављевић-Бисић, рођен 1921. г. у Свилајнцу, студент, обешен 1942. г. у Свилајнцу,
3. Јован Китић Јока, рођен 1918. г. у Дубљу, зидар,
4. Миодраг Милановић Конзул, рођен 1920. г. у Кушиљеву, студент, погинуо у борби са жандармима у Бошњану 1943. г.,
5. Петар Петровић, рођен 1915. г. у Кушиљеву, земљорадник, обешен 1942. г. у Свилајнцу,
6. Војислав Милошевић, рођен 1923. г. у Свилајнцу, механичар,
7. Витомир Стошић, рођен 1919. г. у Свилајнцу, обућар, стрељан 1941. г. од Немаца,
8. Милан Јосић, рођен 1921. г. у Свилајнцу, бравар, стрељан 1942. г. од Немаца,
9. Драгољуб Петровић, рођен 1920. г. у Свилајнцу, пекар, стрељан 1941. г. од Немаца,
10. Бошко Матић, рођен 1921. г. у Свилајнцу, ђак,
11. Љубиша Николић, рођен 1919. г. у Свилајнцу, типограф, стрељан 1941. г. од Немаца,

12. Бранко Павловић, рођен 1921. г. у Свилајнцу, ђак,
13. Бранко Протић, рођен 1922. г. у Свилајнцу, столар, погинуо 23. октобра 1941. г.,
14. Чедомир Момаковић, рођен 1921. г. у Љубодрагу, Куманово, пекар, погинуо 1941. г.,
15. Драгомир Витковић, рођен 1920. г. у Свилајнцу, бравар,
16. Стојан Дачић, рођен 1919. г. у Дубљу, земљорадник, погинуо 1941. г.,
17. Петар Стевановић, рођен 1910. г. у Дубљу, земљорадник, стрељан 1943. г. од Немаца,
18. Павле Гарашевић, рођен 1904. г. у Бобову, земљорадник, погинуо у борби против Немаца 1941. г. код Дубља,
19. Паун И. Гарашевић, рођен 1900. г. у Бобову, земљорадник, стрељан 1942. г. од Немаца,
20. Милан Голубовић, рођен 1900. г. у Бобову, земљорадник погинуо 1941. г.,
21. Сава Мартиновић, рођен 1918. г. у Витежеву, земљорадник, стрељан 1942. г. од Немаца,
22. Станимир Ракић, рођен 1912. г. у Кушиљеву, земљорадник, погинуо 1943. г.,
23. Милоје Јовановић, рођен 1920. г. у Кушиљеву, радник, потнуо 1943. г.,
24. Доситеј Персић, рођен 1921. г. у Кушиљеву, земљорадник, погинуо 1942. г. у Породину,
25. Богољуб Танасковић Дида, рођен 1921. г. у Кушиљеву, погинуо 1943. г.,
26. Витомир Милојевић, рођен 1921. г. у Свилајнцу, електричар, нестао 1941. г.,
27. Љубомир Пурић, рођен 1920. г. у Свилајнцу, земљорадник, нестао 1942. г.,
28. Божа (?), лицидер из Свилајнца, погинуо 1941. г. у Млави,
29. Милосав Матић, земљорадник из Кушиљева, стрељан 1942. г.,
30. Александар Шолић-Вељковић, ђак из Свилајнца,
31. Милосав Јанковић, ђак из Свилајнца,
32. Милан Благојевић Миланче, апотекарски помоћник, погинуо 1943. г.,

33. Александар Милановић, рођен 1923. г. у Кушиљеву, ученик гимназије, ухваћен и стрељан 1942. г. у Свилајнцу и

34. Живомир Милојевић, рођен 1919. г. у Свилајнцу, електричар, нестao 1941. г.²²⁰⁾

После формирања, чета је подељена на три вода, а водови на десетине. За водника првог вода постављен је Милосав Матић, другог Живојин Јовановић, трећег Петар Стојановић. Одмах су постављене страже и послате патроле да крстаре по околини.

Истoга дана, 26. јула, једна од патрола пресрела је код Црквенца три жандарма, разоружала их, запленивши им пушке, одело и обућу.²²¹⁾

Сутрадан, 27. јула, формиране су партијске и скојевске организације. За секретара партијске организације изабран је Миодраг Милановић Конзул, а за секретара СКОЈ-а Александар Милановић Санда. Упоредo са војном наставом отпочело се и са политичким радом. Комунисти су упозорени да строго воде рачуна о своме понашању и да служе за пример осталим борцима.

На састанку скојевске организације говорило се, поред осталог, и о питању исхране, пошто је храна у чети у то време била веома лоша. Нарочито су незадовољни били исхраном омладинци из Свилајнца, већином ђаци, па је Александар Милановић објашњавао узроке слабе исхране.²²²⁾

28. јула један вод чете напао је жандармеријску станицу у Црквенцу и том приликом запленио 5 пушака.

Око 30. јула у логор Ресавске чете на „Хуму“ стигао је Таса Младеновић, комесар Другог шумадијског одреда. С њим је дошао и Ратомир Ристић Селја. Ускоро је

²²⁰⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 108—11.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 132—135.

²²¹⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 111.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 135.

²²²⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 111.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 137.

стигла и Орашка чета. Затим је одржана заједничка конференција бораца и руководилаца обе чете. Поред осталог, донета је одлука да се заклетва бораца Ресавске чете изврши 2. августа.

Сутрадан, 2. августа, у присуству Орашана обављена је заклетва."²³⁾ Пред постројеним четама Таса Младеновић одржао је краћи говор у коме је изнео циљеве и значај народноослободилачке борбе, подвлачећи при том да борба неће бити лака и да ће захтевати велике моралне и физичке напоре од целог народа, а особито од бораца. На крају Таса Младеновић обратио се борцима Ресавске чете, да ако међу њима има оних који сматрају да не могу до краја да издрже тешкоће које ће се од њих захтевати, нека одмах иступе из строја; из чете се издвојило 5 бораца, углавном ученици свилајначке гимназије, неки од њих и болесни, којима је иначе саветовано да се врате кућама, како касније не би представљали терет за чету.

По доласку Орашке чете на терен Свилајнца и по полагању заклетве бораца Ресавске чете, изведено је неколико заједничких акција: 5. августа, око 19 часова, Орашка и Ресавска чета нападе жандармеријску патролу у Гложану, разоружале и заробиле 3 жандарма; сутрадан, 6. августа, нападе су жандармеријску станицу у Грабовцу, где им се прикључило 12 рудара из Деспотовачких рудника угља, који су пошли у чету колективно. Заплењено оружје, приликом овог напада, припало је Ресавцима тако да је новоформирана чета већ представљала добро опремљену јединицу, способну и за веће акције.

Поред поменутих акција било је и других подухвата; тако је 7. августа једна група партизана пресрела 2 фананса у Дубљу и уништила им акта истраге.²²⁴⁾

²²³⁾ Вита Цвсгховић: *Изиригај пише, ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 111, 112.

ИАС — К—8 — 44/1059, -стр. 137—140.

²²⁴⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 112.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 140.

К—9 — 36/969, стр.

ИАС — Ф. — 16/127, 128; 26/315.

ПРВИ НАПАД НА СВИЛАЈНАЦ

У току ових мањих акција припреман је и напад на Свилајнац, центар Ресаве, у коме су посаду сачињавали жандарми и градски стражари.

Ноћу између 7. и 8. августа извршен је напад на Свилајнац. Целокупне партизанске снаге биле су подељене на три групе, од којих је свака имала оперативни задатак. Прву групу, која је напала жандармеријску станицу, водио је командир Орашке чете Миле Цветковић; другу групу, која је напала среско начелство, водио је командир Ресавске чете Лаза Стојановић; а трећу, која је опколила општину, водио је заменик командира Орашке чете Љупче Мишковић. Последња група, за коју се сматрало да има најлакши задатак наишла је на најјачи отпор и није успела да акцију изведе успешно. Партизани су потценили градску стражу, „патролције“, чиме се и објашњава неуспех ове акције.

С нападом се отпочело тачно у 1 час ноћу. После краће пушчане ватре, код жандармеријске станице и среског начелства, жандарми су се предали без већег отпора, иако их је командир гонио да пуцају. При покушају бекства заробљен је командир станице, капетан Сава Ракић, као и командир станице у Кушиљеву, жандармеријски наредник Раде Врањешевић. После успешно извршеног задатка прва и делови друге групе притекли су у помоћ групи која је код општине наишла на неочекивано јак отпор. Тако је општинска стража била сада нападнута са свих страна. Под заштитом пушкомитраљеске ватре Мирка Јолкића и Димитрија Новошилова, Љупче Мишковић и Таса Младеновић успели су с неколико бораца да продру у зграду, позвали стражаре на предају, упозоравајући их да су опкољени — али уместо одговора са спрата је бачена бомба. Пошто је почело да свиће, а постојала је могућност изненадног наилаaska Немаца, наређено је повлачење и Свилајнац је напуштен.

По повлачењу одржана је у логору код села Бобова конференција на којој је анализиран напад на Свилајнац. Сви су били незадовољни што градска стража није

ликвидирана, а као разлог непотпуног' успеха акције може се сматрати и чињеница да су чете наступале први пут заједно, на једном прилично сложенем задатку, који је захтевао веће искуство него што су га имале. При извођењу ове акције пропуштена је могућност да се из затвора ослободи Драгош Илић. Нападом на Свилајнац чете су дошле до богатог плена. Код жандарма је нађено доста пушака, револвера, муниције и остале спреме. У среском начелству и пореској управи заплењено је милион динара готовог новца и нешто дувана. Заробљени жандарми пуштени су кућама, а због сарадње с Немцима кажњени су смрћу капетан Сава Ракић и поднаредник Раде Врађашевић. Срески начелник Туфегџић и немачки шпијун и тумач Фрања касапин, вероватно обавештени о нападу, побегли су у Велику Плану, а пропуштена је могућност да се ухвати шпијун Александар Амон, сајџија. *

Поред материјалне користи, акција на Свилајнац имала је и огроман морално политички ефекат. Још у току напада Ресавској чети приступило је 6 бораца. Какав је утисак напад оставио на грађане Свилајнца може се закључити и по томе што је председник општине сутрадан лично донео оружје и муницију градске страже и предао је партизанима.

8. августа, по повлачењу из Свилајнца, Орашка и Ресавска чета нападе су жандармеријску станицу у Бобову и разоружале жандарме. Том приликом заплењено је 5 пушака, ћебад, чаршави и остала војна опрема. А већ сутрадан, 9. августа, обе чете извршиле су напад на жандармеријску станицу у Кушиљеву. Ове акције изведене су без губитака и неког већег напора, јер се жандарми нису бранили, па су оба пута без отпора разоружани. После поменутих акција Орашка чета пребацила се на леву обалу Мораве, на свој терен.⁸²⁵⁾

²²³⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 112—114.

ИАС — К—9 — 36/969, стр. 3 и 4; 47/1067, стр. 3 и 4.

ИАС — Ф. — 16/128.

САМОСТАЛНЕ АКЦИЈЕ РЕСАВСКЕ ЧЕТЕ

После одласка Орашке чете партизани Ресавске чете извели су самостално низ акција:

11. августа разоружали су жандарме у Јасенову, а 12. августа напали жандармеријску станицу у Ђуринцу и разоружали жандарме; затим су наставили с акцијама по селима Ресаве, палећи општинске архиве и војне спискове. После сваке акције држани су уобичајени зборови и конференције са сељацима. Чета је примана веома срдечно и по влашким селима. Чак су Власи срдачније примали партизанае и у већем броју ступали у чету него сељаци у српским селима. Растеривање жандарма, неплаћање пореза и укидање кулука утицали су на Влахе да заузму пријатељски став према партизанима. Чета је бројно веома брзо расла, већ је имала око 70 бораца. Пред руководство чете појавио се проблем како наоружати борце који долазе у чету. Разоружавањем жандармеријских станица на територији среза један од извора за снабдевање оружјем био је исцрпљен. Зато је командир чете, Лаза Стојановић, формирао посебну десетину са задатком да проналази оружје и муницију где год је то могуће, укључујући и територије других срезова.

Како приликом напада на Свилајнац није из затвора ослобођен Драгош Илић, одлучено је да се једна група бораца пошаље у Свилајнац и да га ослободи из затвора. У међувремену Драгош је, користећи неопрезност стражара, успео да побегне из затвора и одмах с неколико омладинаца, наоружаних једном пушком и револверима, пошао у правцу Јасенова, где је чуо да се налази Ресавска чета. При изласку из Свилајнца, ова група стигла је браћу Ганиће из Свилајнца и још једног човека, наоружане са 7 пушака, 2 револвера и доста муниције. При сусрету објаснили су Драгошу да су пошли у партизанае и да траже Ресавску чету, па су скупа пошли у Јасеново. Долазак Драгоша и групе омладинаца много је обрадовала Лазу Стојановића и Радета Бранисављевића. Њиховим доласком чета је добила 10 бораца и 8 пушака. Један од придошких, старији Ганић, обавестио је команду чете да је после капитулације у селу Дубони крај Смедерева

закопао 2 пушкомитраљеза, 3 револвера и нешто муниције. По ово оружје одмах су упућени Ганић и Александар Милановић, који су се после неколико дана вратили с оружјем.

После акција које је извела Ресавска чета уследиле су репресалије Немаца: 18. августа једна група немачких војника дошла је у Гложане с Цанком Илићем, спекулантом из истог села, и по оптужби овога спалила кућу Аксентија Вујичића, због прикривања и помагања комуниста. Том приликом Аксентијева жена изгорела је у пожару, а Аксентије обешен пред кућом у дворишту.²²⁶⁾

ПРВИ СУКОБ С НЕМЦИМА

После разоружања жандармеријских станица, очекивао се долазак Немаца па је командир чете Лаза Стојановић наредио борцима да посеку бандере и поскидају телеграфске жице на свим путевима који воде према Свилајнцу. Истовремено су на тим прилазима постављене заседи које су држале положај. 23. августа борци су чекали у заседи на друму Свилајнац—Деспотовац. Око 14 часова наишли су Немци: напред аутомобил, а иза њега камион. Застали су пред посеченим бандерама, неколико војника је еишло с камиона да поправи линију. Заседа се притајила и пустила за моменат Немце да не сметано наставе даље. Затим их је изненада обасула митраљеском ватром. Аутомобил је продужио пуном брзином, а камион се зауставио, Немци поскакали, заузели положаје, збуњени изненадним нападом, почели су да се осврћу и довикују одговарајући неодлучно на партизанску ватру. Партизани су се одлучили на јуриш, али их је ватра аутоматског оружја иза леђа поколебала. Било је јасно да су и Немци поставили заседу. У том критичном моменту Љупче Мишковић је потрчао у прав-

²²⁶⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., с.лр. 115, 116, 118, 119.
ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 140.
К—10 — 56/1076, стр. 30.
ИАС — Ф. — 16/128, 139; 26/318.

цу Немаца с пушкомитраљезом, пуцајући из стојећег става и храбрећи остале борце. За њим је пошао и Пера Петровић, такође с пушкомитраљезом. Ово је принудило Немце да за тренутак престану с ватром и окуражило партизанае да пођу за Љупчетом. Тако су Немци били принуђени на повлачење. У овом сукобу погинуо је Павле Гарашевић, борац Ресавске чете, земљорадник из Бобова. Неколико дана касније, 28. августа, Лаза Стојановић обавештен је да се група Немаца упутила камионима према селу Луковици, у близини Свилајнца. Чувши за ово, Лаза се брзо пребацио с једним одељењем на периферију вароши и тамо поставио заседу. Још док су се борци размештали, један камион се изненада вратио. Прошао је поред збуњених партизана и не приметивши их. Убрзо је наишао и други камион. Загрејани од пића Немци су у овом камиону као и они у првом певали у глас. Кад су партизани отворили ватру Немци су поскакали из камиона и заузели положаје око кућа. Развила се жестока борба; партизани су били у ситуацији да потпуно опколе и ликвидирају ову групу Немаца. У међувремену се вратио први камион, који је пре тога отишао за Свилајнац, и тако је Немцима изненада стигла помоћ. Овај нагљобрт ситуације принудио је партизанае на повлачење, којом су приликом Немци заробили једног борца, коме су изрезали петокраку звезду на челу, зверски га мучили и на крају убили.²²⁷⁾

ДОЛАЗАК ФИЛИПА КЉАЈИЋА НА СЛОБОДНУ ТЕРИТОРИЈУ У РЕСАВИ

Почетком септембра на слободну територију у Ресави, дошао је Филип Кљајић Фића, члан Главног штаба партизанских одреда у Србији. Фића је одржао четне конференције и упознао борце о акцијама осталих одреда у Србији, тако да су борци схватили да је устанак захватио многе крајеве и да они нису усамљени. На партијском

²²⁷⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 119, 120.

састанку Фића је замерио комунистима што у Партију не примају више бораца и што чете које изводе акције у околини Паланке и Деспотовачких рудника не привуку више радника.

4. септембра, после овог саветовања, извршен је други напад на Свилајнац. Орашка и Ресавска чета ушле су у град без борбе. Сматрајући да би сваки отпор био узалудан жандарми су још у току ноћи напустили град. Чете су биле подељене на одељења и у град су ушле са више страна. Тада су спаљене архиве, спискови и све службене књиге из среског начелства, општине, пореске и финансијске управе. Затим су чете отвориле магацине бивше југословенске војске и заплениле велике количине жита, брашна и осталог материјала. Комисија формирана од грађана и бораца, поделила је сиромашним грађанима, сељацима и избеглицама велике количине намирница као и изванредан број радио-апарата, пронађених у једном магацину. Окупаторски сарадници благовремено су напустили град, тако да је само ухваћен свештеник Павле Лукић, зеленаш и лични пријатељ Димитрија Љотића. Приликом претреса код Лукића је пронађено писмо упућено Милану Недићу, с молбом да овај пошаље војску и ослободи Ресаву од „харања комунистичке немани“. Свештеник Лукић за свој издајнички рад осуђен је на смрт, и стрељан. Пресуда Лукићу примљена је у народу са одобравањем.

После ових акција у граду је организован митинг, коме је присуствовао велики број грађана; на митингу су говорили Филип Кљајић Фића, командир Ресавске чете Лаза Стојановић и политком Раде Бисић. Говорило се о међународној ситуацији, о значају савеза Енглеске и СССР, о помоћи Америке, о акцијама партизанских одреда, њиховом карактеру и задацима.

Сутрадан, 5. септембра, око 10 часова наишли су од Пожаревца према Свилајнцу два камиона Немаца. Двоја путничка кола ишла су испред камиона и прва су наишла на постављену заседу испред моста преко „Бука“. Борци су отворили ватру на аутомобил, а Немци поскакали из камиона и покушали да партизанима зађу иза леђа. Под надмоћном ватром непријатеља, комесар чете Раде Би-

сић наредио је хитно повлачење према брду. За ово време улице Свилајнца биле су пуне народа. Борци су делили намирнице из магацина. Зато је командир обезбеђења Миле Цветковић саветовао грађанима да се склоне у куће. Међутим, мало је ко веровао да ће партизани пусти Немце у град, па је највећи број грађана и даље остао на улицама.

Миле Цветковић послао је једно одељење Ресавске чете у помоћ заседи код „Бука“, али и њега су Немци разбили. Не знајући за ово, Миле Цветковић је с пушкомитраљесцем Благојем Карићем и куриром Живаном Павловићем пошао да обиђе заседу око града. Прекид ватре код „Бука“ наводио их је на помисао да су Немци одбијени. Супротно њиховом очекивању, место на партизанску наишли су на немачку заседу. После краће борбе сва тројица су храбро погинули. А онда су Немци ушли у Свилајнац пуцајући ради застрашивања. Том приликом су ранили неколико грађана од којих су два дечака одмах умрла. После повлачења из Свилајнца, Филип Кљајић је одржао састанак са борцима Ресавске чете. Испоставило се да су борци у заседи код „Бука“ били без војничког искуства, ниједан од њих није служио војску, захватила их је паника и дали се у бекство. Десетари су први почели да се повлаче, а комесар се није снашао. На предлог Филипа Кљајића десетари су условно осуђени на смрт.

Док је вођена борба са Немцима код „Бука“, у кући једног опанчара у Свилајнцу, одржан је састанак комуниста на коме су били Милан Премасунац, Ратомир Ристић Сеља и још неколико другова.²²⁸⁾

ДОЛАЗАК ПАЛАНАЧКЕ И РАЧАНСКЕ ЧЕТЕ У РЕСАВУ

После напада на Свилајнац Орашка и Ресавска чета повукле су се према Бобову, где су 5. септембра стигли

²²⁸⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 120—123. Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 161—164.
ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 142.

остаји Паланачке и Рачанске чете. Обе чете имале су укупно 25 бораца. Са четама су стигли: командант Другог шумадијског одреда Богосав Марковић, заменик командира Андра Ђорђевић и заменик политкома Драгослав Ђорђевић Гоша. Одржан је састанак штаба Другог шумадијског одреда, коме је присуствовао и Фића. На састанку је детаљно расправљано о одреду, његовим акцијама и будућим задацима. Команда штаба одреда поднела је Фићи извештај о борби на Градишту 17. јула, у којој су Паланачка и Рачанска чета разбијене од Немаца. Из поднетог извештаја Филип Кљајић је закључио да су узроци пораза Паланачке и Рачанске чете били у недовољном ослањању на партијске организације приликом формирања одреда; у нејасном односу команде и партијске ћелије; у слабом избору људства у командном кадру штаба одреда и чета; у неозбиљном односу чланова Партије и организације према постављеним задацима и директивама.

После примљеног извештаја Кљајић је распустио стари штаб одреда и одржао партијски састанак са члановима Партије и поставио нови штаб одреда и команде чета. За новог команданта одреда постављен је Андра Ђорђевић Дејан, а Богосав Марковић, дотадашњи командант, кажњен и упућен на позадински рад у лепенички срез. За заменика команданта постављен је Љупче Мишковић. Комесар одреда остао је и даље Таса Младеновић, а заменик — Драгослав Ђорђевић. Овом приликом извршене су измене у командама Рачанске и Паланачке чете. За командира Рачанске чете постављен је Љупче Мишковић, заменик команданта одреда, за комесара — Петар Живић, а за заменика командира — Ђока Марковић. У Паланачкој чети за командира је постављен Тоша Јорданов, а за заменика — Иван Мукер. Политички комесар остао је и даље Драгослав Ђорђевић Гоша. На место погинулог командира Орашке чете Милета Цветковића, постављен је авијатичарски подофицир Марко Миленовић. Одлучено је да се Паланачка и Рачанска чета попуне људством из Ресавске и Орашке чете, које су биле бројно доста јаке. Тако је свака од ове две чете бројала по 30 бораца. Поред измена које су извршене у

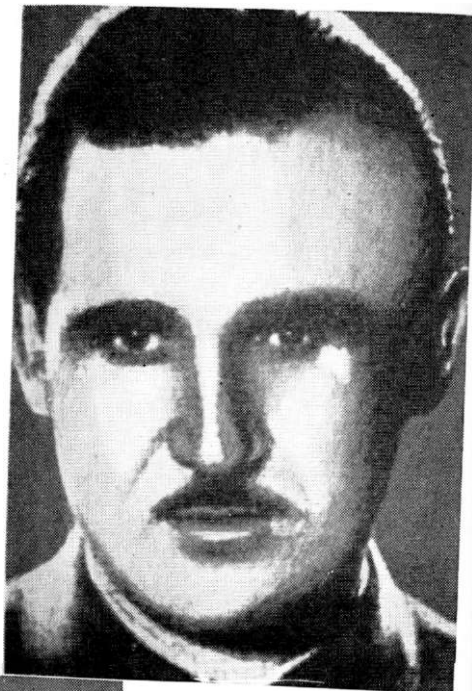

Живадин Јанковић Кум.
полит. комесар Левачке
чете; погинуо јула 1942.
године код Доњег вакуфа
у БООНИ (ИАС—ф—9.14)

Михајло Жунић Баца, у-
читељ из Рековца — ко-
мандир Левачке чете; по-
гинуо у Првој неприза-
тељској офанзиви (ИАС
— Ф—9/17)

Народни херој Милоје Милојевић, рођен у селу Урсуде (Рековац), данас генерал пуковник **ЈНА**
(ИАС — Ф—6,88)

Петар Велебит, обућар: радник из Лике, секретар ОК КПЈ за Јагодину (од 25. јуна до 17. јула 1941.); ухваћен од Немаца у леничком срезу и стрељан на Бањици 1941. (ИАС — Ф—31 103)

руководству одреда, извршена је и подела Ресавске чете. Прва Ресавска чета, са командиром Лазом Стојановићем, отишла је с одредом преко Мораве на територију лепеничког среза, а друга далеко мања остала је на територији Ресаве под командом Петра Петровића, заменика квмандира и политичког комесара Радета Бранисављевића. На крају је донета одлука да 8. септембра цео одред крене на извршење задатака.²²⁹⁾

Крајем јула или почетком августа у штампарији Жике Костића у Свилајнцу одштампан је јулски проглас ЦК КПЈ у 8.000 примерака. Штампани примерци допремани су у Бобово одакле су под надзором Филипа Кљајића слати осталим одредима у Србији. Пошто је Костић пред сам рат пггампао неколико бројева листа „Глас радног народа“, рачунало се на коришћење његове штампарије за умножавање разних прогласа, листова и литературе, па је у том циљу Костићу дат новац да купи мотор за штампарију."⁰⁾

НАПАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ СТАНИЦУ У БАГРДАНУ

7. септембра увече Орашка, Паланачка и Рачанска чета, појачане већим делом Ресавске, извршиле су покрет према Јагодини. Већ 8. септембра увече код села Војске чете су скелом прешле Мораву и неопажено су пришле железничкој станици Багрдан. На основу извештаја претходнице, пггаб одреда је направио план напада и одредио задатке четама. Знало се да се у Јагодини и у Милошеву налазе јаче немачке снаге, да у Багрдану нема Немаца и да станицу чува само сеоска стража. Напад је извршен тачно у поноћ између 8. и 9. септембра. Један вод Орашке чете обезбеђивао је прилаз од Јагодине, док је вод Ресавске чете био истурен према Лапову,

¹²⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 169, 170.

Зборник ДОК. НОР-а од 1952. г.; том I; књ. 2; стр. 120—122.

²³⁰⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 168.

ИАС — К—8 — 10/587, стр. 3.

Паланачка и Рачанска чета запоселе су друм у оба правца према Лапову и Јагодини. Други вод Орашке чете добио је задатак, да под руководством команданта и комесара одреда, нападне станицу и сачека транспортни воз који је требало да наиђе после пола ноћи.

Станица је заузета без борбе, а железничко особље са стражом затворено у једну просторију, док је службу на станици преузео партизан Света Младеновић, који је иначе по занимању железнички службеник. После краћег ишчекивања, наишао је воз из Јагодине који је принудно заустављен, а железничко особље затворено. Воз је био пун робе, углавном намирница — суво грожђе, пиринач, брашно и вино. Док је роба скидана и ношена колима у оближња села, дежурни службеник из Лапова интересовао се шта је са возом из Јагодине. Света Младеновић је одговорио да је у питању мањи квар на локомотиви, који ће бити одмах отклоњен. Захтевао је од дежурног службеника из Лапова да пусти воз према Јагодини. Службеник из Лапова посумњао је у све ово, па је затражио шефа станице. Света му је одговорио, да шеф станице спава, па је незгодно да га за овакву станицу узнемирава. Шеф станице Живан Мирковић, који је све ово слушао, одлучио се да помогне акцију, пришао апарату и рекао службенику да пусти следећу композицију, а узгред је сазнао да се ради о транспорту Немаца и Шиптара. После овога разговора дежурни службеник је пустио немачки транспорт према Јагодини. Са композиције из Јагодине откачена је добро наложена локомотива с два вагона пуна кисеоничким боцама, и с регулатором отвореним до краја пуштена пуном брзином правцу Лапова од куда је долазио транспорт с немачким војницима. Код села Милошева дошло је до страховитог судара и експлозије. Обе локомотиве су уништене, изгинуо је велики број Немаца, али услед јаког обезбеђења није се могао установити број погинулих.

Експлозија у Милошеву алармирала је гарнизоне у Јагодини и Милошеву. Немци су отворили ватру насулице у мрак. Када су у зору стигли у Багрдан, партизани су се већ повукли према Рачи, остављајући једну патро-

лу на оближњем брегу да прати какве ће мере Немци предузети. Патрола се задржала читава два дана, све док није наишао први воз. Пошто је ово био немачки транспорт, патрола је отворила ватру из пушкомитраљеза, запаливши том приликом два вагона с бензином, и повукла се према Рачи.²³¹⁾

Друга група наставила је с акцијама на терену Ресаве, залазећи повремено и на територију околних срезова. Тако је 11. септембра изведен напад на Деспотовац; о овој акцији Друге ресавске чете постоји кратак извештај у непријатељској документацији: „...11. IX одбијен је од стране жандармерије напад банди на Деспотовац" (19 км. северо-источно од Јагодине).²³²⁾

ДОЛАЗАК НЕДИЋЕВАЦА У СВИЛАЈНАЦ

Користећи одсуство већих партизанских јединица у Ресави у моменту када су ове биле ангазоване у акцијама у Лепеници и Јасеници, појавио се у Марковцу VII одред српске оружане силе — недићеваца, на челу с пуковником Љубом Бабићем. Овај одред имао је око 200 људи, махом официра и граничара. Пуковник Љуба Бабић, у ствари барон Алфред фон Шиндлер, био је аустроугарски официр родом из Пољске.

Партијско руководство нашло се у недоумици како да поступи према овој војсци. Уместо да одмах нападну недићевце, комунисти су им упутили летак „Заведеним Србима", позивајући их да напусте службу окупатора.

Једино су позадинске десетине потопиле понтонски мост на Морави да би онемогућиле прелазак недићеваца

²³¹⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 171—176.

Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том II; стр. 77.
ИАС — Ф. — 23/161; 25/276; 26/344.

²³²⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 242.

Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 215.
ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 142.

из Марковца. Међутим, недићевци су, уз помоћ Немаца, успели да 12. септембра уђу у Свилајнац.²³³⁾

После формирања ОК КПЈ за Доње Поморавље у селу Вучићу (око 15. септембра), Вита Цветковић и Радомир Ристић Сеља, пошли су 20. септембра преко Мораве да обиђу села моравског и ресавског среза. Сутрадан су стигли у логор Ресавске чете, у коме се налазио само комесар Радомир Бисић и неколико бораца, док су остали били у акцијама. Друга ресавска чета која је остала у Ресави, док је њена главнина 7. септембра отишла са Другим шумадијским одредом у Лепеницу и Јасеницу, имала је тада већ 60 бораца, и представљала јединицу способну и за веће акције.

21. септембра чета је држала заседу на прилазима Свилајнцу, контролишући путеве према Марковцу, Деспотовцу и Луковици, а Моравска чета држала је прилазе према Пожаревцу. За то време ударне групе имале су задатак да врше упаде у Свилајнац и на тај начин узнемиравају посаду VII одреда недићеваца.

Очекујући да се Ресавска чета врати из акције, Вита и Сеља саставили су летак за Влахе, који је умножен на шапирографу у више стотина примерака и растурен по селима. Вративши се из акције, борци су поднели извештај: једна тројка је успела да упадне у Свилајнац и баци бомбе у женску занатску школу у којој је био смештен VII одред недићеваца. При одступању један борац је заробљен, док су двојица успели да се повуку; друга тројка пресрела је код Ресавчеве воденице, у непосредној близини Свилајнца, недићевског официра и убила га. У међувремену у логор је стигла група сељака из Дубља која је побегла од терора недићеваца. Наиме, један вод недићеваца од 50—60 војника дошао је у село и започео са претресом кућа, захтевајући од сељака да одају партизанске породице и њихове симпатизере. Пошто нису успели да добију тражене податке, недићевци су потерали једну групу сељака као таоце.

²³³⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 215, 216.
ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 143.

Исте вечери Вита и Сеља одржали су састанак коме су присуствовали Раде Бранисављевић-Бисић, комесар, Пера Петровић, заменик командира и Александар Милановић, заменик комесара. На састанку је констатовано да је комесар Бранисављевић кочио извођење нових акција и већу пажњу посвећивао свом личном животу. Драгош Илић и Александар Милановић енергично су захтевали да се отпочне с већим акцијама — да се заузме Свилајнац, а затим пређе и у друге срезове. На састанку је закључено да се организују повремени напади на Свилајнац у циљу узнемиравања недићеваца.

Заузимање Свилајнца од стране недићеваца изменило је даљи ток догађаја у овом крају, Средином септембра старе општинске управе преузимају поново власт; недићевци почињу с претресима и терором. Тако је 23. септембра један вод недићеваца извршио претрес села Бобова, запленио 4 пушке и затворио неколико симпатизера.²³⁴⁾

ТРЕЋИ НАПАД НА СВИЛАЈНАЦ

На састанку команди Друге орашке, Моравске и Друге ресавске чете одлучено је да се изврши напад на Свилајнац. Одлучено је да нападом командује Милош Милошевић, један од најискуснијих бораца. Док су вршене припреме за напад пуковник Бабић слао је емисаре партизанима с понудама за преговоре, ширећи вести да му се одред осипа и војници беже. Неки борци су поверовали овоме и потценили противника. Сам напад на Свилајнац почео је у зору 25. септембра. Приликом напада чете су имале следећи распоред: Моравска чета прилазила је од Кушиљева, обезбеђујући пут према Пожаревцу; Друга ресавска наступала је од Дубља и Луковице, контролишући пут од Деспотовца; Друга орашка прилазила је од Мораве. Користећи кукурузе, чете су неопажено пришле

²³⁴⁾ Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 215—218.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 145.

ИАС — Ф. — 27/368.

вароши и нападе истурена одељења недићеваца. Орашани су имали љотићевске униформе што је навело недићевце да помисле да им долазе у помоћ добровољци, па су их пустили да им приђу сасвим близу, чак су напустили и заклоне. Орашани су схватили забуну недићеваца, почели да им машу рукама, и кад су пришли сасвим близу осули су ватру. Том приликом је рањено и убијено неколико недићеваца. Недићевци су се у првом моменту поколебали, али су се одмах средили и прешли у противнапад, али без успеха. Орашани су успели да задрже заузети положај.

Друга реевска чета успела је на свом сектору да потисне непријатеља и да се састане с Орашком. Једино Моравска чета није имала успеха, јер су недићевци на њеном сектору концентрисали најјаче снаге. Моравци су међутим упорно нападали. Када су недићевци схватили да су надмоћнији, послали су групу од 40 бораца да нападне чету с леђа. Овај маневар недићеваца унео је забуну међу борце Моравске чете, и они су почели да беже, остављајући на положају три мртва и два рањена.

Попгго су одбили напад Моравске чете, недићевци пребацују део снага према Другој орашкој и Другој ресавској чети. У међувремену су им дошли из Лапова упомоћ и Немци, тако да је и Друга орашка чета била нападнута с леђа. Она се одмах пребацила преко Ресаве и заузела нове положаје, спојивши се с Ресавском четом. Борба је трајала до мрака, а онда су се обе стране повукле. После повлачења одржан је састанак команди чета у једној колиби у близини Бобова, на коме је закључено да је главни узрок неуспеха што се борба одужила и што су недићевци имали времена да сачекају немачку помоћ. Одлучено је да се казне кривци из Моравске чете који су оставили рањенике на положају. На крају је одлучено да се нови напад на Свилајнац изведе 30. септембра. У овој борби недићевци су имали 8. мртвих, док је међу партизанима било три мртва и два рањена.²³⁵⁾

235) вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 236, 237.

БОРБА КОД АЗАЊЕ

28. септембра дошло је у Азањи, срез јасенички, до велике борбе између партизана Другог шумадијског одреда и Немаца. Тога дана одред се са својим четама: Првом орашком, Паланачком, Рачанском и Првом ресавском, налазио у Азањи. Пошто је за 12 часова био заказан збор, то се у центру села скупио велики број сељака. У тренутку кад је збоп требало да почне, из правца Паланке наишла је немачка колона с камионима и коњицом. Штаб одреда наредио је четама да заузму положај. Немци и не помишљајући на изненађења, ушли су самоуверено у село. Борци Прве ресавске чете, распоређени с обе стране друма, пустили су их да им се приближе, а онда су на знак ЛГазе Стојановића, командира чете, отворили ватру. Изненадна и јака ватра створила је пометњу у немачкој колони. Немци су се повукли. Онда су их официри прикупили и натерали поново напред. Поново су их партизани прецизном ватром принудили на одступање. Још два пута су Немци покушали с нападом, уводећи у међувремену нове снаге, али без успеха. На крају штаб одреда наредио је Лази да се с четом повуче на косу изнад села, на којој су Паланачка и Орашка чета већ заузеле положај.

На новом положају, у правцу главног удара Немаца, била је Прва ресавска чета, на десном крилу Паланачка, а на левом — Прва орашка. У моменту повлачења Ресавске чете на нови положај Немци су пошли свим снагама напред, а да би открили нове положаје партизана истурили су једно коњичко одељење. Партизани су дозволили да им се ово приближи а онда отворили ватру и за неколико минута га потпуно уништили.

Ово је Немце страховито наљутило; почели су безгласно да јуришају засипајући партизанске положаје јаким аутоматском и пушчаном ватром. Уверени у себе, ишли су усправно, не тражећи заклоне, али их је прецизна партизанска ватра присилила да легну. Тако је одбијен још један јуриш Немаца. Немци су добили по-

јачање и покушали једно одељење да пребаце партизанима иза леђа, но без успеха. Немци су затим убацили у борбу и минобацаче, који су код партизана изазвали само тренутну забуну. Одмах је Ресавска чета извршила успешан противнапад. Немци су почели да беже с положаја. Официри су их оружјем нагонили на послушност и том приликом убили два војника. Овакви призори још више су повећали борбено расположење партизана. Поред тога, партизани су имали веома добро наоружање: 30 пушкомитраљеца и довољно муниције. Немци су се одлучили да јуриш изврше у облику клина и на тај начин раздвоје партизанске снаге. Успели су у томе и једно одељење са „шарцем“ пребацили су иза партизанских положаја. Партизани су успели у противнападу да се поново споје и зауставе јуриш. Митраљез иза леђа представљао је велику опасност за партизана. Дошао је најкритичнији моменат. У том тренутку ступили су у борбу и неки сељаци из Азање, нападајући Немце с леђа. Једно одељење бомбаша извршило је напад; непријатељ је био заустављен, али је немачки „шарац“ ометао маневрисање чета. Ускоро је стари Цокић ућуткао „шарца“ једним метком. Ово је одушевило борце, па су тражили да се пре повлачења изврши још један јуриш. У овом јуришу учествовале су све три чете. У исто време кренули су на јуриш и Немци. Немцима је притекла у помоћ и артиљерија. С вечери чете су се повукле преко Селевачке косе. Истовремено су се повукли и Немци. Приликом ове борбе Немци су били принуђени да ангажују око 250 људи, употребили су минобацаче, артиљерију и коњицу. Имали су око 80 рањених и мртвих, док су партизани имали два погинула и три рањена. Борба код Азање представљала је за партизана и народ овога краја озбиљну победу и велики морални успех.²³⁶⁾

²³⁶⁾ Зборник ДОК. НОР-а од 1949. г.; том I; стр. 249, 250.

Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 205—208.

ИАС — К—9 — 47/1067, стр. 7; 54/1074, стр. 4—6;
53/1073. стр. 2.

БОРБА КОД БОБОВА

После неуспелог напада на Свилајнац од 25. септембра, Друга орашка, Друга ресавска и Моравска чета логоровале су у близини Бобова, у месту званом „Булињак“. Уочи 30. септембра биле су извршене већ све припреме за напад на Свилајнац. Чете су биле подељене на борбене групе; свака група добила је конкретан задатак, а борци упознати са детаљима напада. Услед строге приправности било је наређено да се спава по групама. Те вечери, пошто се очекивао покрет, патроле нису слате, а по наређењу дежурног нешто пре пола ноћи повучене су заседе. Тако је логорска стража представљала једино обезбеђење. Недићевци, обавештени од Владимира Голубовића, кафеџије из Бобова, који је радио за Гестапо, о планираном нападу, као и о месту и бројном стању партизана, још у току ноћи дошли су у Бобово. Око 4 часа ујутро привукли су се логору у намери да изненаде чете и да их опкољавањем униште. Долазак недићеваца приметио је стражар, и опалио метак. Тако су чете примиле борбу пре опкољавања логора. У првим тренуцима напада неке борце захватила је паника. Међутим, после кратког времена партизани се сређују и пружају организован. отпор. Командири су много допринели да се борци приберу и среде. Тако је Милош Милошевић из стојећег става пуцао из пушкомитраљеза у правцу најјаче непријатељске ватре. То су исто урадили Сима Симић

— код Мораваца, Раде Марковић и Милутин Цветковић — код Орашана и Александар Милановић — код Ресавца. И поред тога што су чете успешно одолевале првом нападу недићеваца, њихов положај је још увек био доста критичан, јер су недићевци упорно покушавали да опколе логор. Можда би успели у томе да није ступио у акцију Ђура Војиновић с једним одељењем Моравске чете, које је логоровало нешто даље, па није било обухваћено обручом. У току напада део недићеваца успео је да допре до трла у коме се налазио штаб одреда и муниција. Чланови штаба су успели да се извуку, изузев Драгоша Илића, који је револвером и бомбама давао отпор недићевцима. Два омладинца су покушала да се при-

ближе трлу у коме се налазио Драгош али су била покошена митраљеском ватром. Затим је дошло до новог јуриша недићеваца и борбе прса у прса, у којој су пушке биле готово неупотребљиве. Моравци су нешто на левом крилу попустили, али су Ресавци на десном потисли недићевце. Ситуација се побољшала за партизане, па су кренули на јуриш. Настало је гушање, чули су се јауци с обе стране. Недићевци су бацали бомбе, партизани су их хватали у лету и враћали назад. Такве подвиге први су извели Милош Милошевић, Милан Кршљанин и Раде Марковић. Борба се наставила несмањеном жестином. Положај партизана се побољшао утолико што су чете дејствовале повезано, ма да је Моравска имала прилично губитака. У том је недићевцима стигло појачање, па су поново кренули на јуриш који је одбијен. Појавио се проблем како доћи до муниције, толико потребне, из колибе, чији су прилаз недићевци тукли митраљеском ватром. На позив Милоша Милошевића пријавило се неколико омладинаца. Сима Симић је одабрао тројицу из Моравске чете, и то Владу Бошковића, из Пороина, Костадина Тику из Сибнице и Михајла Николића из Великог Дола. Недићевски митраљез је упорно тукао прилаз колиби, тако да је успех ове тројице био доведен у питање. У међувремену Ђуро Војиновић је отворио ватру за леђима недићевцима, тако да је митраљез почео да туче у том правцу, остављајући за тренутак небрањени прилаз колиби. Ово користе омладинци, упадају у колибу и износе муницију и бомбе. Снабдевени муницијом партизани су извршили јуриш и успели недићевце да потисну према потоку. Међутим, недићевцима долазе у помоћ Немци. Донета је одлука о повлачењу према Дубници. При повлачењу према Дубници једна група партизана разоружала је већу групу Пећанчевих четника који су, чувши за борбу с партизанима, пошли у помоћ недићевцима. Овом приликом партизани су запленили 15 пушака, 1 пушкомитраљез, нешто бомби и муниције.

У борби код Бобова партизани су претрпели озбиљне губитке. Милош Милошевић подлегао је ранама после два дана. Михајло Николић и ЈБубица тешко су рањени и заробљени. У току саме борбе погинули су следећи борци:

1. Милан Кршљанин, из Крњева,
2. Бора Кршљанин из Крњева,
3. Мица Глигоријевић, студент из Војске,
4. Љубомир Страиновић, из Дубнице,
5. Радомир Милошевић, из Голобока,
6. Војислав Петровић, из Голобока,

и још три борца чија имена нису утврђена. Живко Витежевац откривен је на лечењу у Петровцу и стрељан. Поред погинулих бораца, партизани су имали и других губитака. У току саме борбе заробљени су следећи борци:

1. Божидар Мартиновић, из Александровца,
2. Светозар Драганић, из Породина,
3. Сава Манојловић, из Лозовика,
4. Војислав Ђорђевић, из Ореовице,
5. Драгутин Милојевић, из Ракинца,
6. Љубиша Љубисављевић, из Ореовице,
7. Властимир Миладиновић, из Ореовице,
8. Милан Бацокић, из Породина,
9. Стеван Радивојевић, из Голобока и
10. Драгиша Јоцић из Голобока.

Ови заробљени борци стрељани су у Ћуприји. Недићевци су успели да заробе читаву комору, архиву, политички материјал, и неисправно оружје. Иако тачан број није могао да буде утврђен, недићевци су у току борбе имали доста губитака. Сутрадан недићевци су тајно превозили мртве и рањене, забрањујући сељацима да се приближе колима. Пораз код Бобова нанео је покрету озбиљну политичку штету.

У току овог напада недићевци су ослободили Поледицу, активног официра, и неког попа које су партизани неколико дана раније заробили на територији среза ресавског, где су дошли да формирају организацију ДМ. Том приликом је и Бисић, комесар чете, отишао у непознатом правцу према Петровцу.²³⁷⁾

*«) Вита Цветковић: *Извештај пише ко преживи*, Београд, 1960. г., стр. 238—244.

ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 131—137.

К—8 — 44/1059, стр. 147—154.

ПОВРАТАК ПРВЕ РЕСАВСКЕ ЧЕТЕ

Ускоро после борбе код Бобова, почетком октобра, Прва ресавска чета, која је почетком септембра напустила терен Ресаве са Шумадијским одредом, поново се вратила у ресавски срез. Она је на територији преко Мораве учествовала у више борби, а нарочито се истакла у борби с Немцима код Азање. Њеним повратком поново се распламсала борба између партизана и недићеваца.

12. октобра једна десетина недићеваца пошла је у Кушиљево. При уласку у село код Бусевинског моста дочекала их је заседа Ресавске чете. Борци су сачекали да аутобус уђе у заседу, а онда отворили ватру. Партизани су приметили да у аутобусу нема много недићеваца па им се то учинило сумњиво. Сумње су биле оправдане, јер је аутобус пратила једна већа група недићеваца која је ишла косом. Када је борба почела, недићевци су напали заседу с леђа. Развила се борба. Недићевци с^ у прво време напредовали, али су се на крају морали повући. Није познато да ли је ко погинуо од недићеваца. Од партизана је у овом сукобу погинуо Драгољуб Петровић Дроћа, пекар из Свилајнца. Недићевци су Дроћу по причању мештана распорили и оставили код моста како би на тај начин застрашили остале партизана. Тога дана су заробљени Камкић из Кушијева и Доситеј Радовановић из Кушијева, који је дошао у село да узме хлеб за чету. При повратку у логор ухватили су га жандарми и одвели у Свилајнац, а после вишедневног саслушања и мучења стрељали га.

После борбе код Бусевинског моста Прва и Друга ресавска чета су се спојиле и повукле на брдо, десно од горњег друма између Свилајнца и Жабара.²³⁸⁾

БОРБА КОД ВИТЕЖЕВА

23. октобра дошло је до борбе између партизана Ресавске чете и VII недићевског одреда и четника КП

²³⁸⁾ *Зборник народних хероја Југославије*, стр. 743.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 154—157.

ИАС — Ф. — 22/94; 27/734.

код Витежева. Недићевци су предузели напад рано изјутра, користећи маглу која се тога јутра дуже задржала. Испред недићеваца у партизански логор стигла је жена Лете партизана и обавестила да иду недићевци. Пошто су у моменту узбуне недићевци били још доста далеко, Лаза је послао један вод да заузме положаје за одбрану, а са главнином чете пошао преко косе на други положај с кога је могао да штити леви бок вода који је већ заузео положај.

Међутим, неки узбуђени борци почели су да пуцају пре датог знака, па је читав вод отворио ватру пре времена. Тако је отпочела борба само с водом који се већ налазио на положају. Други део бораца с Лазом није стигао на време да заузме положаје, те су недићевци стигавши пре, отворили ватру на незаштитени бок вода који је водио борбу. Због недостатка муниције и саме ситуације Лаза је наредио повлачење под борбом према једном потоку. При преласку преко једне чистине погинула су 4 борца, а у току повлачења још 3, међу којима Бранко Протић, из Свилајнца, Гвозден Марковић, из Кушиљева, (?) Ковачевић, избеглица, и Перица металац, из Свилајнца, а заробљен је Стојан Стојадиновић из Дубнице. Том приликом рањени су Пера Петровић, Богољуб Танасковић Дида, Живота из Витежева и омладинац, ђак богословије — Поп. Дида је био помоћник пушкомитраљесца и кад је Гвозден погинуо, узео је пушкомитраљез иако тешко рањен, довукао се до трња и сакрио. Недићевци су прешли не приметивши га. Сви рањеници су спасени. После завршене борбе Лаза је сазвао четну конференцију на којој је оштро критиковао четно руководство, јер је сматрао да је до њих кривица за овај пораз.²³⁹⁾

После борбе код Витежева Ресавска чета се повлачи према Брзоходу где се састаје с Моравцима. Борбе с недићевцима не престају, али последњи догађаји утицали

²³⁹⁾ ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 157, 158.

ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 137, 138.

ИАС — Ф. — 16/193; 22/197 и 198; 27/376, 407.

су на појаву дезертерства. Неки борци одлазе својим кућама, а неки у Горњак код четника.

После борбе код Вигежева партизани Моравске чете воде борбу са VII одредом недићеваца код села Четережа. У овој борби недићевци су имали 28 мртвих, док су код партизана 2 погинула, 4 рањена и 10 заробљено, од којих 5 другарица. Међу заробљеним партизанима били су Влада Бошковић из Породина, Милица Радовановић из Жабара, Н. Воркапић, Н. Пера опанчар из Ореовице, Костић из Четережа, Слободан Нацковић из Александровца, Мира Станојевић из Жабара, Зорица Милосављевић из Жабара, Божа и Милан Илић из Ореовице. Сви заробљени партизани изузев Владе Бошковића који се неким случајем спасао, стрељани су у Свилајнцу 9. новембра 1941. године.

30. октобра једна мања група партизана Ресавске чете предвођена Милојком Виринцем дошла је у Грабовицу и спалила општинску архиву. После акције у Грабовици група је пошла у млавски срез, међутим, код села Везичева нападнута је од четника Косте Пећанца. Том приликом погинуо је Милојко Виринац и још 4 партизана, док је на страни четника погинуо Миљко Миловановић.

Крајем октобра отпочела је снажна офанзива Немца, љотићеваца, жандарма и четника против Пожаревачког партизанског одреда. Та акција је била саставни део I непријатељске офанзиве у Србији. У том периоду Ресавска и Моравска чета сарађују с Пожаревачким одредом на територији Пожаревца и Хомоља.

5. новембра партизани Хомољске, Моравске, Ресавске и Млавске чете воде борбу за Петровац на Млави.

Да би спречиле Немцима улазак у Петровац, Ресавска и Моравска чета дошле су у село Панково. Немачке јединице продрле су са танкетама у село и отпочеле борбу. Партизани су пружили снажан отпор, али су због надмоћности непријатеља у наоружању принуђени на повлачење. У току борбе немачка граната је погодила зграду у којој се налазио партизански експлозив па је дошло до страховите експлозије. Мислећи да је пут минираан Немци су се вратили назад, а партизани поново

дошли у село. Сутрадан Немци су послали као своје истурено одељење недићевце; у борби су се партизани повукли, а недићевци продрли у Петровац.

После ове борбе дошло је до заједничког напада Ресавске, Млавске и Моравске чете на Петровац. Борба је успешно окончана и партизани заузимају Петровац на Млави. Добрим делом заслуга за освајање Петровца припада командирима Ресавске чете Лази Стојановићу, који је командовао Ресавском и Моравском четом. Да би истерао љотићевце, који су се били јако утврдили у згради среског начелства, Лаза је подметнуо авионску бомбу у темеље зграде. Експлозија бомбе натерала је љотићевце да уз велике губитке напусте зграду.²⁴⁰⁾

Испред јаким непријатељских снага Ресавци и Моравци се повлаче и одлазе у село Крвије и задржавају се неколико дана према Буровцу, Дубници и Везичеву. За време боравка у Крвју, у Ресавску чету се враћа Раде Бисић, који се скривао негде у Млави читаво време после борбе код Бобова. Бисић је тада критикован и смењен с дужности комесара. Ту дужност је преузео дотадашњи заменик политкомесара Александар Милановић Санда. Тих дана код партизана долази капетан четника ДМ Марковић и води разговор са штабом чете да партизани пређу у Горњак уколико осете да се не могу више одржати на тој територији. Ипак су партизани одлучили да пређу на терен деспотовачког среза. Приликом доласка у Везичево партизани су позвани од четника у школу, где им се налазио штаб, на преговоре. На преговоре је отишао Лаза с Миланом Благојевићем и Живојином Јовановићем, док је с четом остао Ратомир Ристић Селја и Санда. Одмах после одласка Лазе и другова у штаб четника, код партизана је дошао четнички капетан Пејчић с пратиоцем (на коњу). У разговору је подвлачио да партизани треба да приђу четницима, који ће им обезбедити храну, одело, а официрима и плату. Међутим, пар-

²⁴⁰⁾ *Зборник народних хероја Југославије*, стр. 743.

ИАС — К—8 — 44/1059, стр. 154—158.

К—10 — 56/1076, стр. 137 и 138.

ИАС — Ф. — 16/193; 22/94, 197, 198; 27/374, 376, 407.

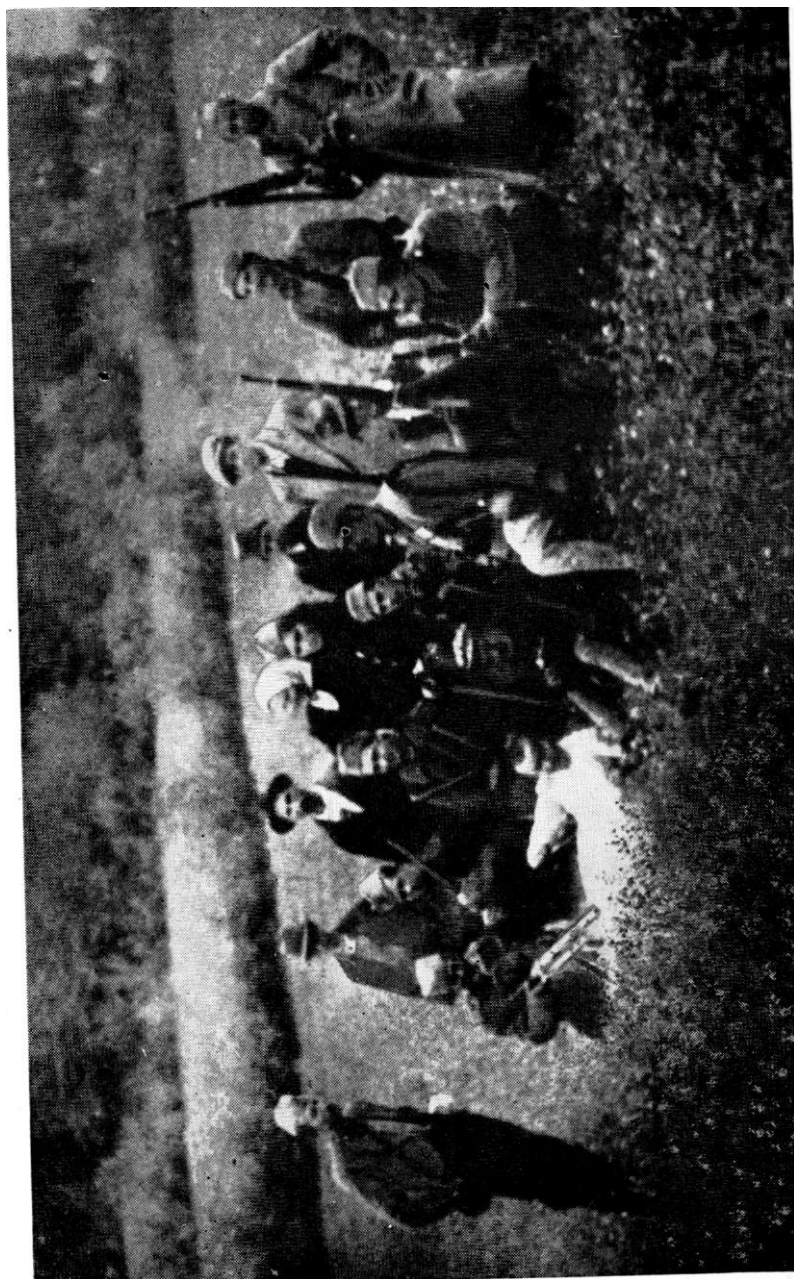
тизани су га одбили, па се вратио у штаб четника, где је нашао Лазу с друговима. Исти разговор је водио и с Лазом. Лаза није хтео ни да чује за то. Дошло је до оштре препирке и врло критичне ситуације, али не и до борбе. За то време партизани су били у приправности и с нестрпљењем очекивали свога командира. Чим се Лаза вратио обавестио је партизана о разговору који је водио с четницима и одмах наредио покрет према Грабовици у деспотовачком срезу.²⁴¹⁾

ПРЕВАРА У ЛИПОВИЦИ

Ноћу између 27. и 28. новембра у Липовици, деспотовачки срез, партизани Ресавске чете с једном десетином партизана Ћупријске чете водили су борбу с четницима Блашка Михајловића и жандармима из Деспотовца. У тој борби партизани су били изненађени, па су четници успели да заробе 20 бораца, међу којима и једну другарицу.

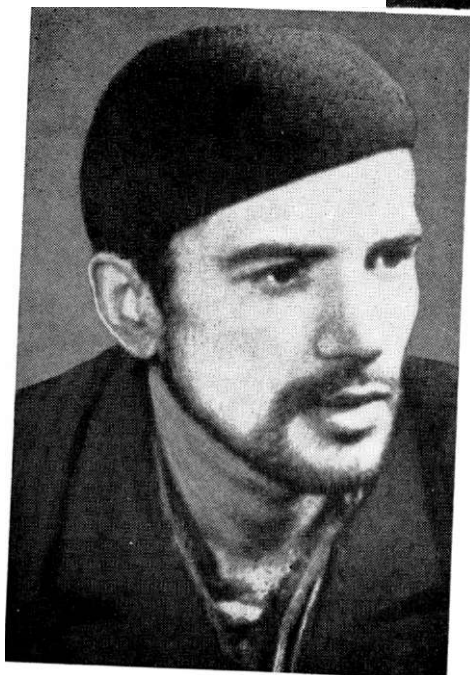
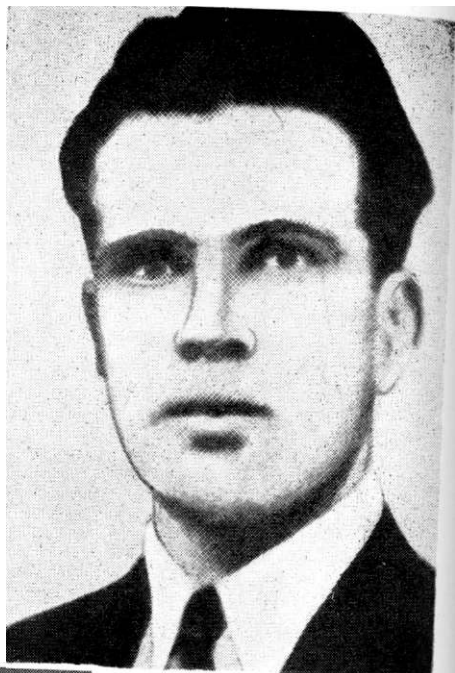
Крајем новембра у Ресавску чету, која се тада налазила у млавском срезу, пошао је Ратомир Ристић Сеља, инструктор ОК КПЈ, с још једним другом. Одмах по преласку на територију млавског среза Ристић је стигао групу бораца Параћинско-Ћупријске чете која је, пошто није успела да се пребаци на терен Озренског партизанског одреда, тражила везу с партизанима у намери да им се прикључи. Ристић је наставио пут с овом групом партизана. У селу Манастирици, срез млавски, нашли су Ресавску чету. На саветанцима у Манастирици и Дубници одлучено је да се борци Параћинско-Ћупријске чете прикључе Ресавској, и да остану у њеном саставу док им се не укаже прилика да се врате на свој терен. Поред тога, одлучено је да се чета пребаци у село Језеро у деспотовачком срезу. Тако је Ресавска чета с групом бораца Параћинско-Ћупријске, у укупном броју од 80 људи, пошла преко Везичева и Грабовице према Деспотовцу. Због четничког утицаја по селима, пријем парти-

²⁴¹⁾ ИАС — К—10 — 35/968, стр. 1—8.

Прва група партизана Ресавске чвте Јула 1941. године
(ИАС — Ф—О/ијлј)

Народни херој Лазар Стојановић, командир Ресавске чете; убијен 9. фебруара 1942. године у Свилајнцу (ИАС — ф—6'94)

Драгош Илић, борац Ресавске чете; погинуо у оорби са Немцима у селу Орешковици 5. новембра 1942. године; да не би пао У руке Немцима убио се последњим метком (ИАС — Ф—8/145)

зана код сељака није био добар; поред тога партизани су често узнемиравани од четника. Предвече, 27. новембра, чета је стигла у Липовицу где је и заноћила. Људство је подељено на групе и распоређено по приватним кућама. По доласку партизана у Липовицу, председник ломничке општине обавестио је среског начелника. у Деспотовцу, а овај Пећанчевог војводу Блашка Михајловића, који се тада налазио у Манасији, и затражио помоћ у људству за борбу противу партизана у Липовици. Тако су четници војводе Блашка и жандарми, подељени у две групе, блокирали Липовицу из правца Ломнице и Пањевца. Долазак жандарма и четника изненадио је партизана. Пре него што је отворена ватра, дошао је у штаб чете један четник и позвао партизанске старешине да преговарају с њиховим официрима. По доласку четника и жандарма одмах је наређена приправност, а Лаза Стојановић и Драгош Илић изашли су да извиде шта се одиграва у околини. У моменту њиховог изласка четници су отворили ватру; Драгош и Лаза су одговорили ватром. После тога чета се повукла према брду изнад села. У међувремену је ватра престала. Када је чета изашла на брдо изнад села, утврђено је да се нису повукле једна десетина Ресавске и десетина Параћинско-ћупријске чете. Зато је одлучено да се ови другови сачекају. После једног сата чекања чета се повукла у правцу Грабовице, где је заказано место састанка у случају напада. Следећи дан чета је провела у Грабовици у очекивању осталих бораца, али њих није било пошто су већ били заробљени.

Када је извршен напад, Франц Розин, који се налазио с једном групом Параћинско-ћупријске чете, послао је једну патролу у правцу школе да види шта се тамо догађа. Патрола је дошла до школе и тамо видела Радета Бисића с неколико бораца Ресавске и Параћинско-ћупријске чете под оружјем заједно с четницима. Видевши ово и остали борци Параћинско-ћупријске чете дошли су у школу и поздравили се с четницима. Четници су их послужили чајем, а затим их упознали, да постоји споразум и да у складу с истим треба да одржавају добре односе. Али пошто се партизани налазе на четничкој те-

риторији треба да предају оружје које ће им при поласку бити враћено. После овог четничког захтева сви борци су предали оружје, изузев Радета Бисића који је и даље задржао пиштољ. Овом приликом били су разоружани следећи борци Ресавске и Параћинско-ћупријске чете:

1. Миодраг Нешић, ученик из Ћуприје,
2. Мирко Нешић, земљорадник из Ћуприје,
3. Живадин Дамњановић, ученик из Ћуприје.
4. Сретен Здравковић, сарач из Ћуприје,
5. Милан Милановић, земљорадник из Дубнице,
6. Станко Милојковић, ковач из Ђуринаца,
7. Михајло Ђорђевић, из Ђуринаца,
8. Душан Стојићевић, земљорадник из Петровца на Млави,
9. Франц Розин, стаклар из Параћина,
10. Стеван Илићић, бравар из Параћина,
11. Мирко Голубовић, земљорадник из Бобова,
12. Илија Таталовић, трговачки помоћник из Дрежнице, Македонија,
13. Драгољуб Петровић, пекар из Свилајнца,
14. Виктор Стошић, келнер из Свилајнца,
15. Радослав Живковић, земљорадник из Кушилева,
16. Атанасије Ташковић, из Цариброда,
17. Радомир Бранисављевић, студент,
18. Светомир Илић, земљорадник из Орлева,
19. Милица Ценић, ученица из Ћуприје и
20. Јанићије Јовић, поштар из Параћина.

Сутрадан су заробљени партизани под јаком стражом пребачени у Деспотовац. Приликом спровођења партизана за Деспотовац искористио је прилику и побегао Јанићије Јовић, поштар из Параћина *Л* дошао у Ресавску чету.

Остали партизани доведени су у Деспотовац где су саслушавани и потом спроведени у Ћуприју.

Ова група је остала у затвору у Ћуприји скоро месец дана, одакле је отерана с осталим затвореницима и стрељана у Лапову 25. XII 1941. године.

Немци су мислили да ове заробљене партизане пог-аљу на рад у Немачку. Чак су и породице заробљених

биле о томе обавештене. Међутим, на захтев ћупријске буржоазије одлука је измењена, па су партизани осуђени на смрт стрељањем. Једино је Раде Бисић, комесар Ресавске чете, осуђен на депортовање у Немачку, наводно, због тога што је урадио портрет љубавнице Карла Ферлогера.

Из ћупријског затвора Бисића је преузео Блашко Михајловић и одвео у Деспотовац. Није познато како је Бисић после краћег времена доспео у Горњак, где је остао све до априла 1942. године, када су га четници предали недићевцима, а ови га обесили у Свилајнцу.

После краћег чекања на брду изнад Липовице, Ресавска и Моравска чета дошле су у Грабовицу, одакле су преко Бусура стигле на косу изнад Ђуринца. На овој коси одржан је партијски састанак, но исти је због појаве четника прекинут, а чета се преместила на косу према Проштинцу. Овде су партизани поново обавештени о надирању четника. Због недостатка муниције од бораца је покупљена најпре муниција за пушкомитраљеζε док је сваки борац задржао по 5—6 метака. Одавде су се партизани повукли преко села Проштинца и дошли у Дубницу. Због дрвене ноге Драгош није могао да иде па је остао у Проштинцу код једног сељака. Са њим су остали Реља Чоловић и Драгољуб Најчевић Гица, ђак из Свилајнца.

Чета је остала неколико дана на терену Дубница—Витежево—Орешковица—Породин. На овом терену одржан је састанак с борцима на коме су позвани сви они који не могу да издрже даљу борбу да оставе оружје и оду кућама. Јавио се само један, док су остали изјавили да иду до краја.

Сутрадан чета је нападнута од врло јаким недићевских снага између села Дубнице и Буровца. У борби је погинуо партизан зв. „Курјак“, из села Војске. Уз борбу чета се повлачила према Добрњу и прешла Млаву.

На терену ресавског среза остао је Ратомир Ристић Сеља, коме су код Витежевских колиба пришли Драгош Илић, Реља Чоловић и Гица. Сеља је одржавао везу с

овом групом преко Максима, графичког радника из Орешковице.²⁴²⁾

Из спискова среског начелства у Свилајнцу, упућених министарству унутрашњих послова 7. XII 1941. г., види се да је из ресавског среза отишло у Ресавску чету 77 људи. Од тога броја погинуло је 12, док се 61 лице вратило из чете.

Ноћу између 9. и 10. децембра дошло је до сукоба између четника и групе партизана Ресавске чете код села Бобова, где је погинуо Данило Илић, из Бобова, а 15. децембра дошло је до поновног сукоба групе партизана с четницима код Бобова.

У децембру ухапшено је у Свилајнцу од стране недићеваца 18 лица — партизана повратника. Уз гаранцију грађана ухапшени су пуштени кућама, пошто су претходно саслушани.

24. децембра министарство унутрашњих послова наређује начелнику ресавског среза да ухапси и спроведе у Смедеревску Паланку 14 лица из Кушиљева која су била у Ресавској чети.²⁴³⁾

²⁴²⁾ ИАС — К—10 35/968, счр. 1—8; 56/1076, стр. 96.

К—5 — 12/595, счр. 61.

ИАС — Ф. — 17/10, 11, 12, 13.

²⁴³⁾ ИАС — К—10 — 56/1076, стр. 158.

К—9 — 36/969, стр. 9.

ИАС — Ф. — 17/16, 22.